

Κασσελούρη Ελένη
1 Νοεμβρίου 2012

επιβλέποντες:
Β. Γκανιάτσας,
Ε. Κλαμπατσέα

ο ελαιώνας της αθήνας |

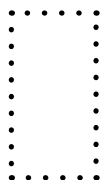
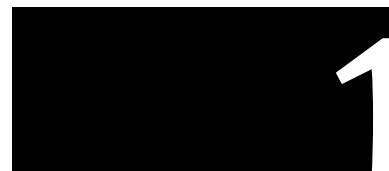
το φυσικό και ιστορικό δυναμικό ως στοιχεία επανασχεδιασμού

περιεχόμενα

ο ελαιώνας της αθήνας | το φυσικό και ιστορικό δυναμικό ως στοιχεία επανασχεδιασμού

1	εισαγωγή	7
	α αναγνώριση περιοχής: ο Ελαιώνας ως χωρικός θύλακας	9
	β η χωρική έκφραση των ορίων	19
2	ανάλυση	25
	α ιστορική εξέλιξη_ ανάλυση σε 3 φάσεις	27
	1 ο Ελαιώνας εκτός των τειχών (έως το τέλος του 19ου – αρχές 20ού αι.)	31
	2 η μετάβαση (μετά το '22)	35
	3 εντός τειχών (τελευταίες δεκαετίες)	39
	[*νομοθεσία]	43
	β υφιστάμενη κατάσταση	47
3	πρόταση	61
	α πλάνο στρατηγικών προθέσεων	63
	β επέμβαση σε δύο άξονες_ Κηφισός και Ιερά Οδός	73
	A Κηφισός	77
	B Ιερά Οδός	87
	στάδια εφαρμογής	99
	φωτογραφίες μακέτας	103
	βιβλιογραφία	109

εισαγωγή

Σχετικά με την επιλογή του θέματος και της περιοχής, αξίζει να σημειωθεί το ερευνητικό πεδίο της διάλεξης, το οποίο επικεντρώνεται στην εμφάνιση και την χωρική έκφραση εσωτερικών ορίων σε μια πόλη. Πιο συγκεκριμένα, ασχοληθήκαμε με μια ακραία περίπτωση άναρχα εξαπλωμένης πόλης, το Mexico City¹, όπου παρά τα ασαφή «έξω» όρια, στο εσωτερικό της πόλης δημιουργούνται χωρικοί θύλακες με επιμέρους όρια. Σαν συνέχεια αυτής της μελέτης, επέλεξα να ασχοληθώ με τη διερεύνηση και τις δυνατότητες επεξεργασίας των εσωτερικών ορίων στην πόλη, προσεγγίζοντας το θέμα, μετά το θεωρητικό επίπεδο, και σε επίπεδο σχεδιασμού. Ετσι, η περιοχή του Ελαιώνα της Αθήνας αποτελεί ιδανικό παράδειγμα μελέτης, όχι μόνο λόγω της έκτασης και της σημασίας του στο λεκανοπέδιο, αλλά και λόγω της ποικιλομορφίας των ορίων του. Βέβαια, όταν αναφέρομαι σε επεξεργασία των ορίων συμπεριλαμβάνεται σ' αυτό η σχέση του «έσω» με το «έξω», σαν αλληλεπίδραση που καθορίζει το σημείο επαφής τους.

■ επιλογή θέματος-περιοχής

Αρχικά, αναγνωρίζουμε την περιοχή και τη θέση της στο χώρο του λεκανοπεδίου, με κάποια γενικά στοιχεία και επιμέρους αναφορά στα σημεία που την ορίζουν. Στη συνέχεια, προχωράμε αναλύοντας την εξέλιξή της στο χρόνο, όπου φαίνεται το φυσικό και ιστορικό δυναμικό στο οποίο αναφέρομαι, στοιχεία που καθορίζουν την ταυτότητα της περιοχής κι εντέλει αποτελούν εργαλεία για τον επανασχεδιασμό της. Οι προτάσεις που θα ακολουθήσουν στοχεύουν στην επανένταξη κι ενσωμάτωση του Ελαιώνα στην πόλη, αναδεικνύοντας το χαρακτήρα της περιοχής, όπως αυτός έχει διαχρονικά εκφραστεί.

■ δομή εργασίας

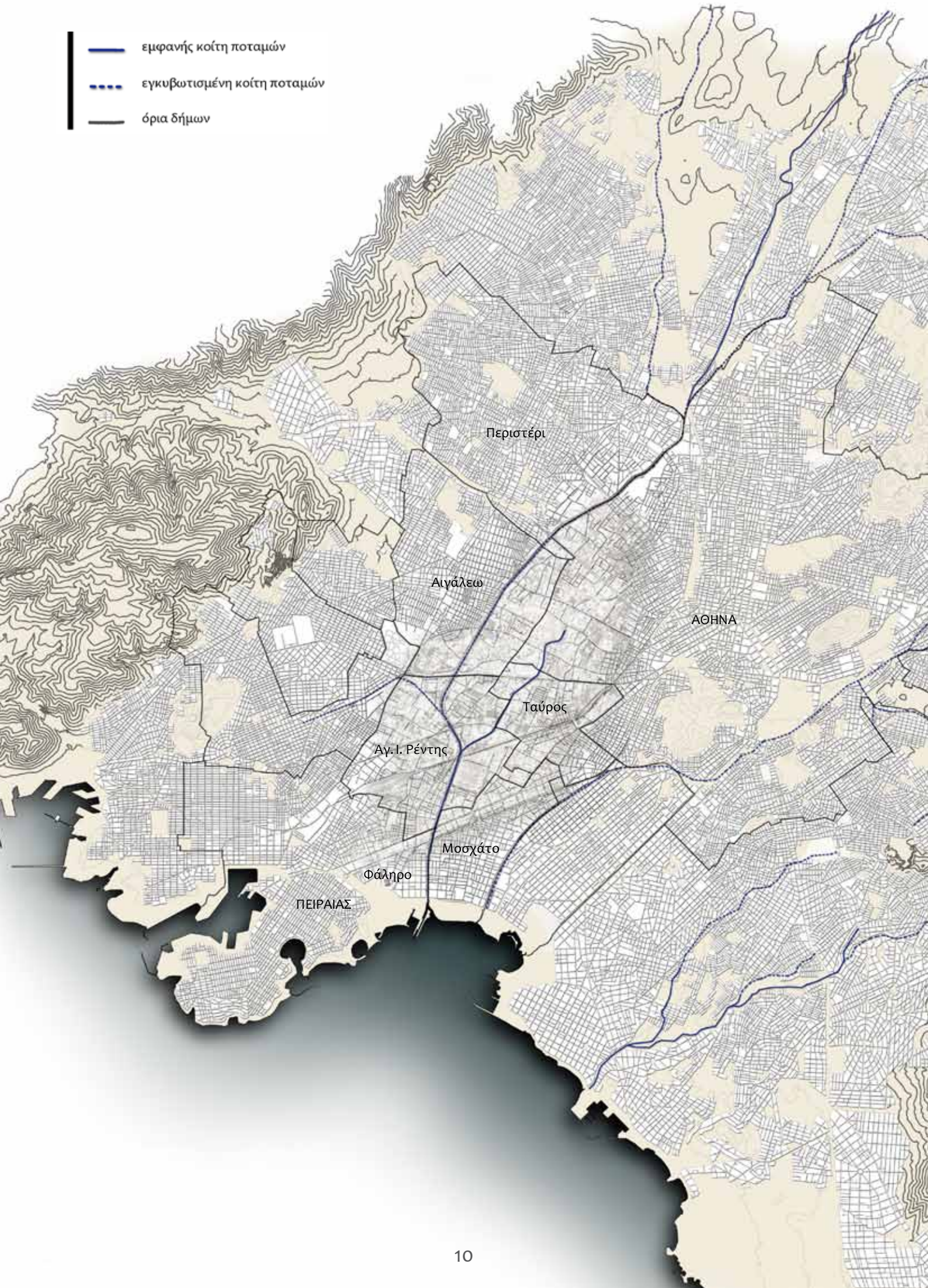
¹ Η διάλεξη είχε ως τίτλο «Χωρικές τομές στις σύγχρονες μεγα-πόλεις: εσωτερικά όρια στην πόλη του Μεξικό» όπου με ακραίο παράδειγμα το Mexico City έγινε μια προσπάθεια ανάλυσης της χωρικής έκφρασης των έσω-ορίων στην πόλη.

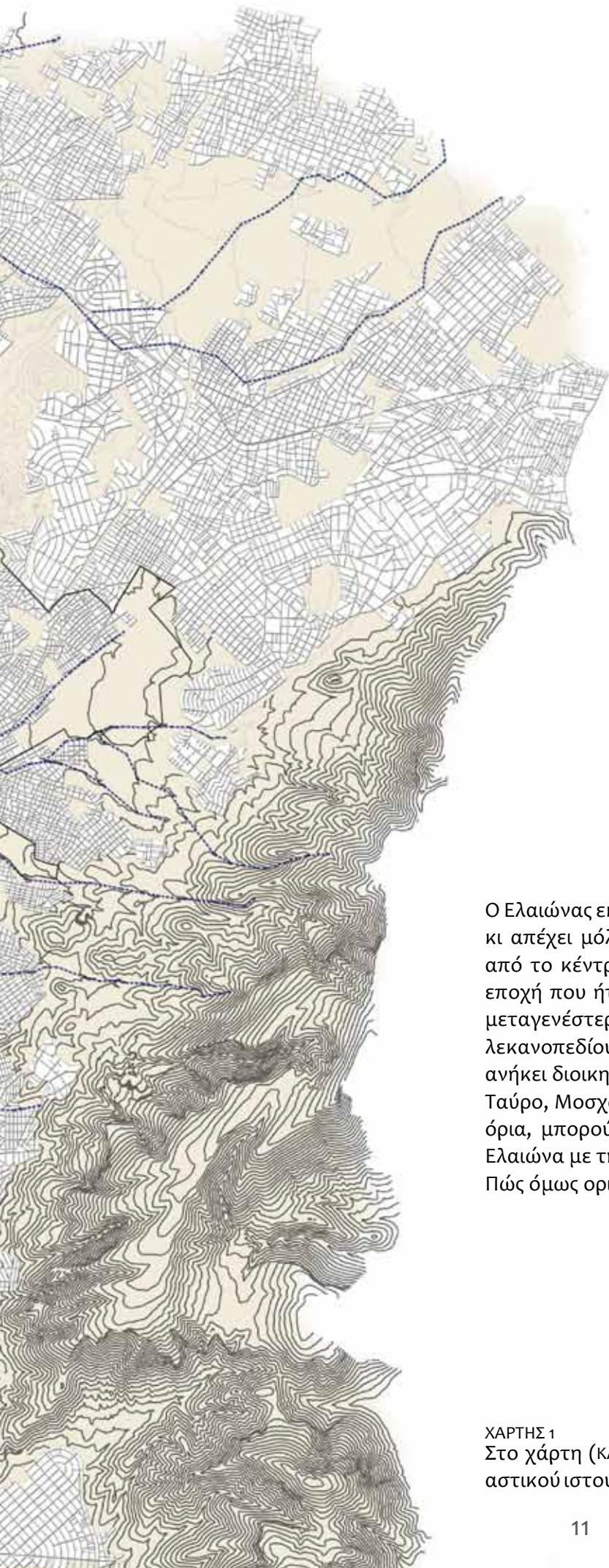
α

αναγνώριση περιοχής:
ο Ελαιώνας ως χωρικός θύλακας

- εμφανής κοίτη ποταμών
- - - εγκυβωτισμένη κοίτη ποταμών
- όρια δήμων

Ο Ελαιώνας εκτείνεται σε μια περιοχή περίπου 9.000 στρεμμάτων κι απέχει μόλις λίγα χιλιόμετρα από το λιμάνι του Πειραιά και από το κέντρο της Αθήνας. Διατήρησε αυτό το όνομα από την εποχή που ήταν ένα δάσος («ύλης» για τους αρχαίους ή λόγγος μεταγενέστερα) από ελαιόδεντρα, σε όλο το δυτικό τμήμα του λεκανοπεδίου, πλαισιώνοντας τον ποταμό Κηφισό. Η περιοχή ανήκει διοικητικά στους δήμους Αγ. Ι. Ρέντη, Αθηναίων, Αιγάλεω, Ταύρο, Μοσχάτο και Περιστερί. Ωστόσο, πέρα από τα διοικητικά όρια, μπορούμε να εντοπίσουμε τα όρια στην συναρμογή του Ελαιώνα με την πόλη.

Πώς όμως οριοθετείται η περιοχή του Ελαιώνα?

ΧΑΡΤΗΣ 1

Στο χάρτη (κλ. πρωτοτύπου 1:25.000) φαίνεται η εξάπλωση του αστικού ιστού ανάμεσα στους ορεινούς όγκους του λεκανοπεδίου.

Οι κύριοι οδικοί άξονες που διατρέχουν την περιοχή, μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε αυτούς που τον διασχίζουν και σχετίζονται με τη μετάβαση σε άλλες περιοχές, σε αυτούς που εξυπηρετούν τις δραστηριότητες στο εσωτερικό του Ελαιώνα και σε αυτούς που συνδυάζουν και τα δύο:

1. η λεωφόρος Αθηνών(Καβάλας), η Ιερά Οδός, η Π. Ράλλη, η Κων/ πόλεως και λίγο πιο έκκεντρα η Πειραιώς αποτελούν άξονες μετάβασης διαμέσου του Ελαιώνα. Σίγουρα τροφοδοτούν την Αγ. Αννης, ωστόσο α, β, γ) αποτελούν σημεία εισόδου στην πόλη, ένωση του κέντρου με τις δυτικές συνοικίες και δ, ε) σύνδεση Αθήνας-Πειραιά. Οι χαράξεις τους τέμνουν οριζόντια τον Ελαιώνα.

2. η οδός Αγ. Αννης (BA-ΝΔ) και η οδός Ορφέως (Α-Δ) είναι οι δύο βασικοί άξονες που τροφοδοτούν τις λειτουργίες του Ελαιώνα και διασταυρώνονται στο εσωτερικό του. Πρόκειται για δρόμους με μικρό πλάτος που δέχονται καθημερινά μεγάλο φόρτο φορτηγών αυτοκινήτων.

3. η λεωφόρος Κηφισού (BA-ΝΔ) εντάσσεται και στις δύο περιπτώσεις. Αποτελεί σύνδεσμο για το παραλιακό μέτωπο, ενώ παράλληλα σχετίζεται άμεσα με τις δραστηριότητες του Ελαιώνα και δέχεται το μεγαλύτερο φόρτο από όλες τις προηγούμενες. Πρόκειται για την παλιά εθνική οδό Αθηνών-Λαμίας, με πλάτος τουλάχιστον έξι λωρίδων κυκλοφορίας και ανισόπεδους κόμβους στις διασταυρώσεις με τους προηγούμενους άξονες.

Ενας ακόμη σημαντικός άξονας, που διατρέχει στην περιοχή αλλά δεν εμπίπτει ακριβώς σε κάποια από τις κατηγορίες αυτές, είναι η λεωφόρος Θηβών. Παράλληλη με την Κηφισού, με αρκετό αλλά όχι αντίστοιχο κυκλοφοριακό φόρτο, συνδέει τις βόρειες με τις νότιες περιοχές στο δυτικό τμήμα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

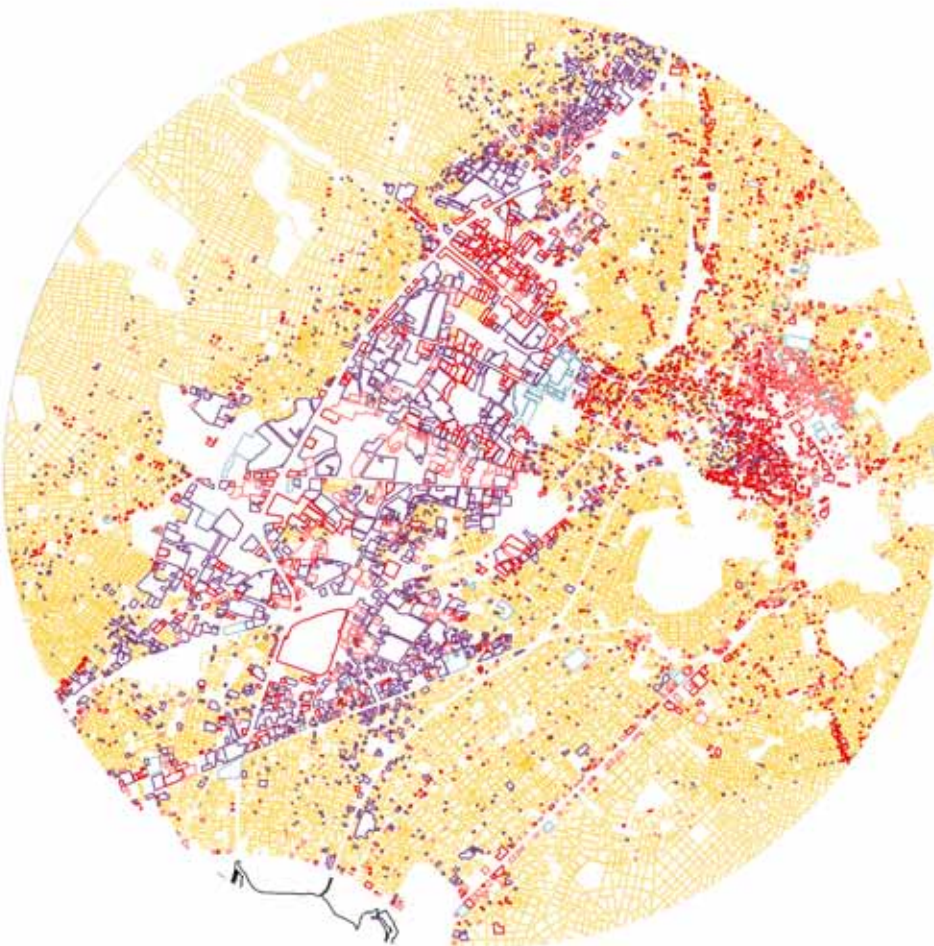
Οι κύριοι οδικοί και σιδηροδρομικοί άξονες που διατρέχουν την περιοχή.

- 1| α. λεωφόρος Αθηνών
β. Ιερά Οδός
γ. Π. Ράλλη
δ. Κωνσταντινουπόλεως
ε. Πειραιώς
- 2| α. Αγ. Αννης
β. Ορφέως
- 3| λεωφόρος Κηφισού
* λεωφόρος Θηβών

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Στον εξ' ολοκλήρου αστικοποιημένο χώρο του λεκανοπεδίου, παρατηρούμε την περιοχή να διαφοροποιείται από τον περιβάλλοντα χώρο. Η ανάγνωσή της ως **διακριτού χωρικού θύλακα** στον αστικό ιστό, οφείλεται στα εξής χαρακτηριστικά:

■ **μορφολογία του πολεοδομικού ιστού**

Εμφανίζονται μεγαλύτερα οικοδομικά τετράγωνα σε αντίθεση με τα μικρότερα οικοδομικά τετράγωνα (και ιδιοκτησίες) της πόλης. Το οδικό δίκτυο (8% του συνόλου σύμφωνα με το ερευνητικό του '92) παρουσιάζει δομή λαβύρινθου, καθώς αποτελείται από πολλαπλά αδιέξοδα, δημιουργώντας ένα χαοτικό αστικό τοπίο. Το πλάτος των κυριότερων οδών μετά βίας ξεπερνά το πλάτος δύο φορτηγών αυτοκινήτων. (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2)

■ **χρήσεις γης**

Κυριαρχούν οι αποθήκες και τα πρακτορεία μεταφορών, οι βιομηχανικές και βιοτεχνικές μονάδες, τα μικρότερα ή μεγαλύτερα εργαστήρια, οι μάντρες υλικών, τα μηχανουργεία και τα συνεργεία αυτοκινήτων, το εμπόριο. Παράλληλα υπάρχουν στρατιωτικές και κοινωφελείς εγκαταστάσεις, σιδηροδρομικοί σταθμοί, εκπαιδευτικά ιδρύματα, αμαξοστάσια, καλλιέργειες, μικροί θύλακες κατοικίας και καταυλισμοί Ρομά. Σε αντίθεση λοιπόν με τις περιοχές γενικής κατοικίας που εκτείνονται γύρω του, στον Ελαιώνα σήμερα συναντάμε ένα κράμα ετερόκλητων χρήσεων που συχνά συνυπάρχουν στο ίδιο Ο.Τ. . Οι χρήσεις γης ποικίλουν κι έχουν μεταβληθεί αρκετά στο πέρασμα του χρόνου, όπως θα δούμε στη συνέχεια. (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3)

■ **γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά**

Στην περιοχή ρέει ο ποταμός Κηφισός, οι πλημμύρες του οποίου έχουν κατά καιρούς καταγραφείσαν μεγάλες καταστροφές των γειτονικών περιοχών, ακόμη και με ανθρώπινες απώλειες¹. Παρ' ότι η υπερχειλίση έκανε τα εδάφη εύφορα για την ανάπτυξη καλλιεργειών, οι συνθήκες κατοίκησης ήταν μάλλον δυσμενείς, οπότε στράφηκαν εδώ χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, το ποτάμι τροφοδοτεί την περιοχή σε κάθε περίοδο, είτε σαν ροή νερού, είτε σαν ροή αυτοκινήτων, σχετίζεται άμεσα με τις δραστηριότητες του Ελαιώνα. (ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ 4-5)

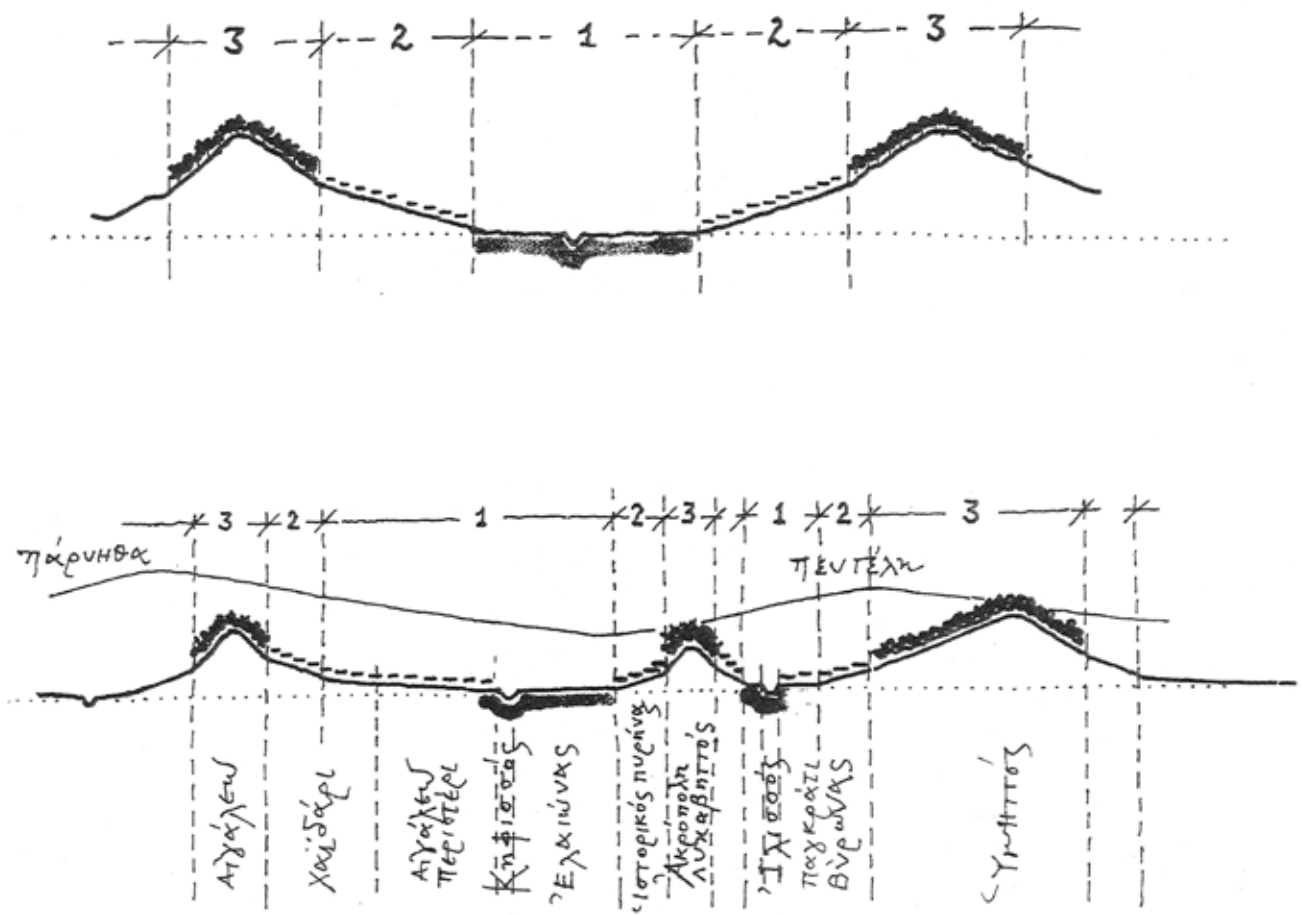
■ **αρχιτεκτονικά στοιχεία**

Το πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκε η περιοχή, εκτός σχεδίου-με αυθαίρετη δόμηση, δικαιολογεί την ύπαρξη κατασκευών από ευτελή υλικά, με δυνατότητα μεταβολής ή μετακίνησης (λαμαρίνες, τσιμεντόλιθοι, τροχόσπιτα, κοντέινερ, λυόμενα), που αποτελούν τμήμα του ιδιαίτερου χαρακτήρα της. Σε καθεστώς άναρχης δόμησης, οι ελεύθεροι χώροι είναι ελάχιστοι ή και εκλείπουν, σε κάθε περίπτωση μάλλον ακατάλληλοι να δεχτούν ανθρώπινες δραστηριότητες.

■ **χρήση του ελεύθερου δημόσιου χώρου**

Η ζωή στον ελεύθερο δημόσιο χώρο, που είναι βασισμένος στην χρήση των μηχανοκίνητων οχημάτων, συντονίζεται με το ωράριο των αντίστοιχων δραστηριοτήτων. Η ζωή στην περιοχή ρυθμίζεται με βάρδιες, αλλά δε σταματά εκεί, περιθωριοποιημένες ομάδες ή δραστηριότητες εντάσσονται στο χροχρόνο του Ελαιώνα.

¹ Στις 6/11/1961 η κακοκαιρία (δεκάωρη βροχόπτωση και χαλαζόπτωση) έχει καταγραφεί από την ΕΜΥ ως η «πιο ισχυρή θεομηνία των τελευταίων 50 ετών ... που θύμιζε τη μεγάλη πλημμύρα του Αγίου Φιλίππου στις 14/11/1896 (με 17νεκρούς)» με υπεράριθμες καταστροφές. (πηγή: www.meteoclub.gr)

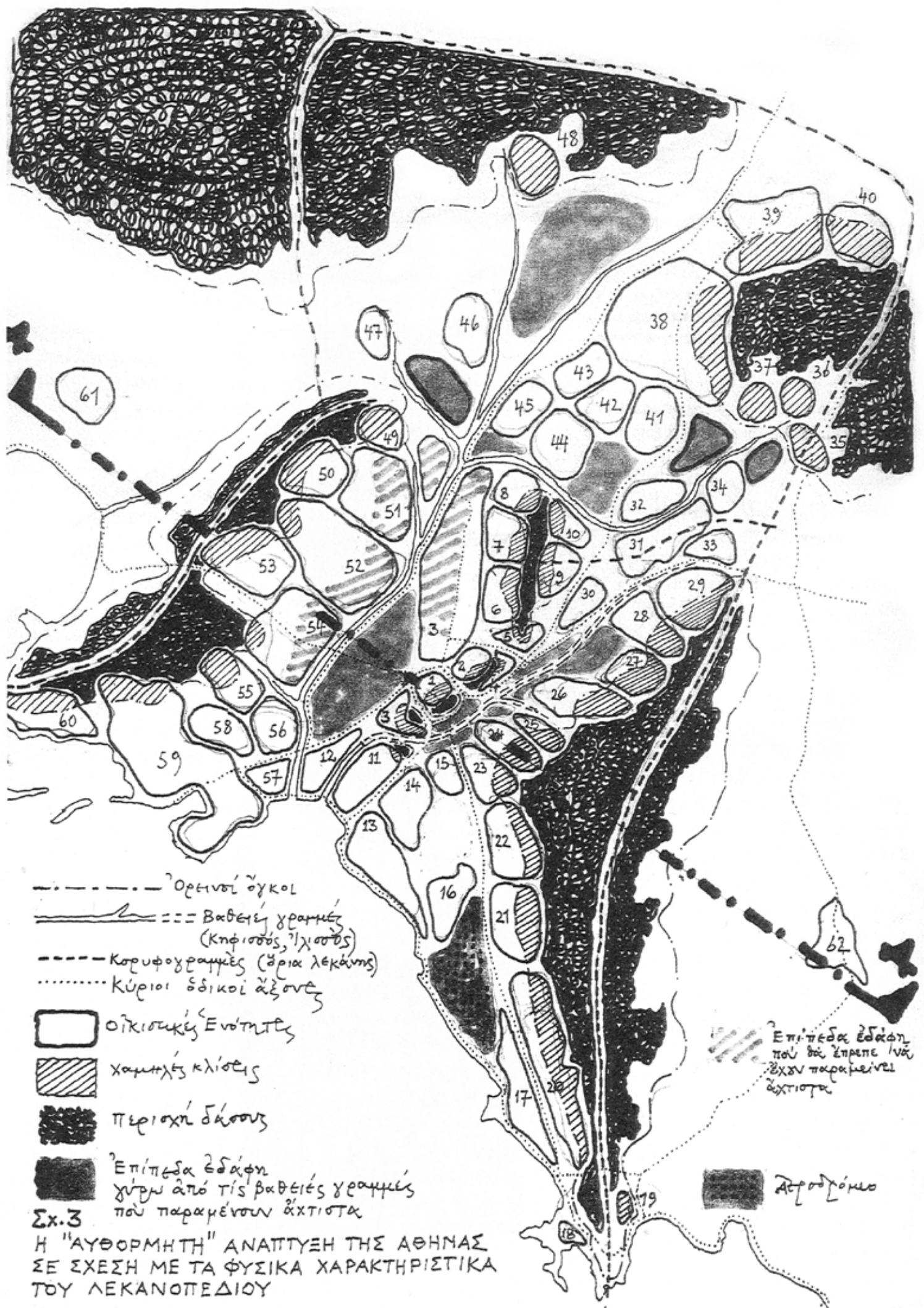

ΤΟΜΗ Α-Α

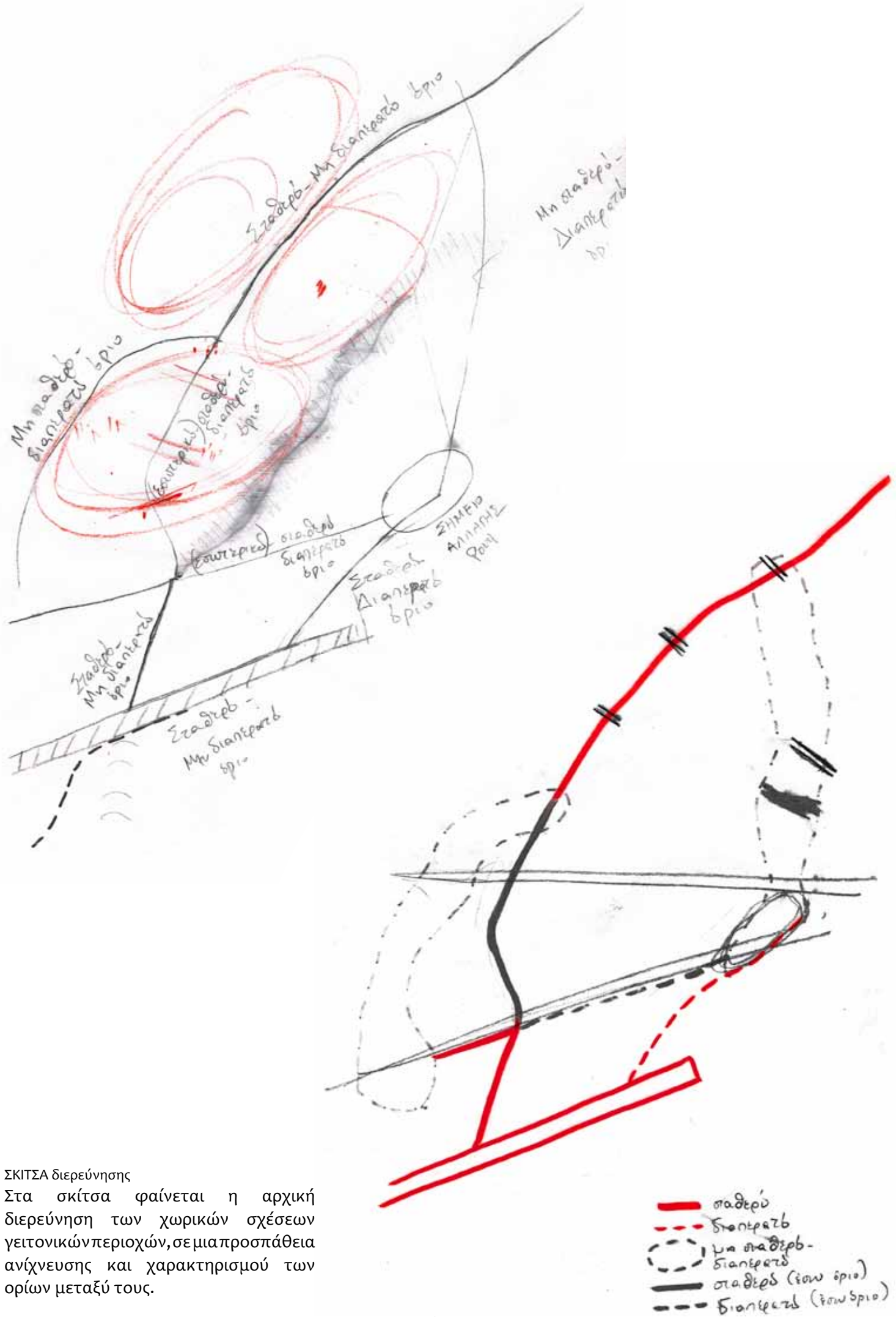
1. διατήρηση του εδάφους γύρω από τη βαθιά γραμμή
2. χαμηλές κλίσεις - οικιστική καταλληλότητα
3. διατήρηση του δάσους

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ 4-5

Στα διαγράμματα παρακολουθούμε την ανάπτυξη της Αθήνας σε κάτοψη και τομή. Αποτυπώνεται η σειρά με την οποία κατοικήθηκαν οι περιοχές του λεκανοπεδίου, με την περιοχή εκατέρωθεν του ποταμού τελευταία χρονικά, αποδεικνύοντας ίσως τις δυσμενείς συνθήκες κατοίκησης. Τα διαγράμματα παρουσιάστηκαν στην ημερίδα του ΤΕΕ για τον Ελαιώνα το 1991, στην εισήγηση του αρχιτέκτονα-πολεοδόμου Κώστα Γκάρτζου, με θέμα: "Η θέση του ΣΑΔΑΣ για τον Ελαιώνα και ένα σκεπτικό που τη στηρίζει".

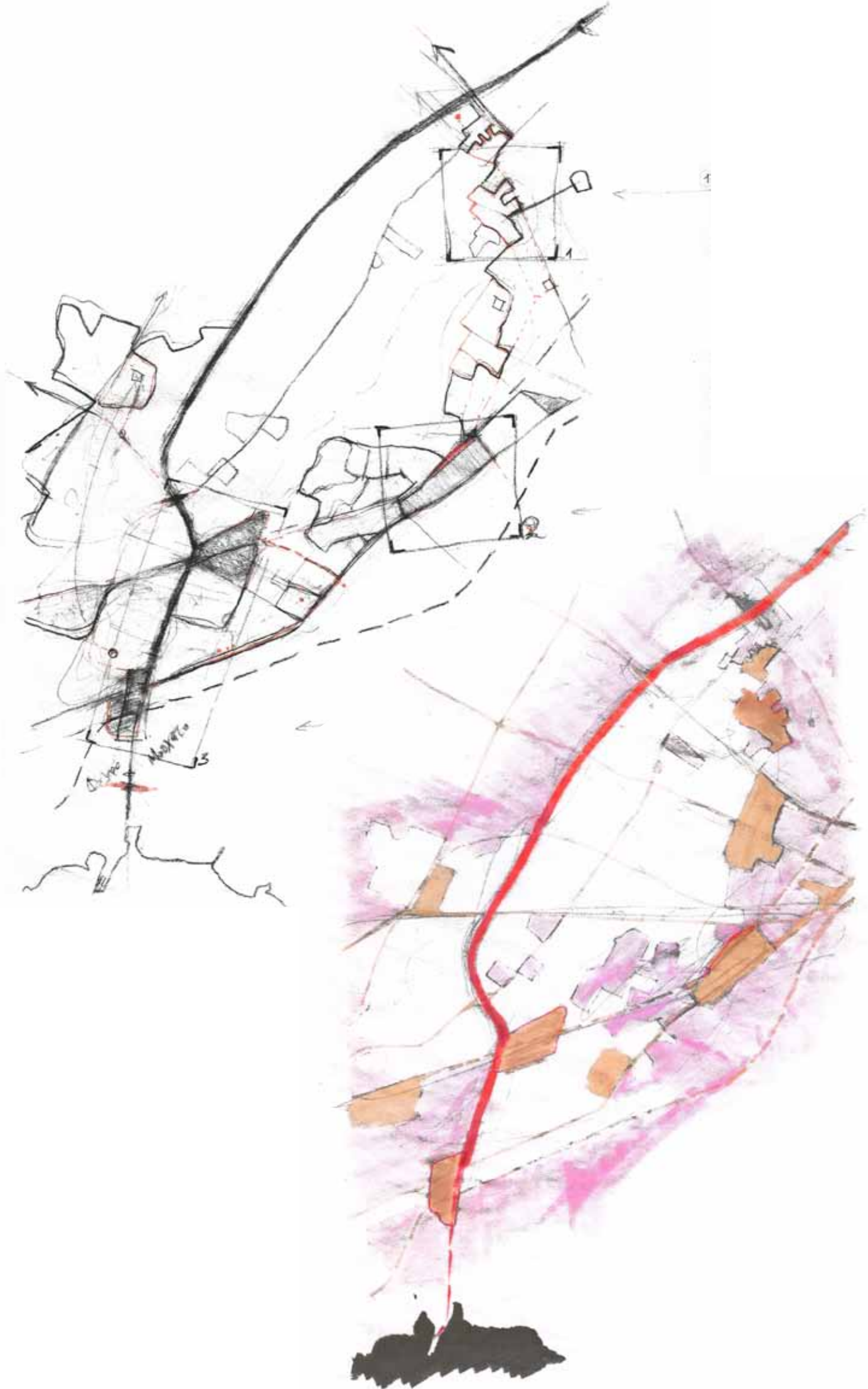

Σχ.3
 Η "ΑΥΘΟΡΜΗΤΗ" ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ
 ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ
 ΤΟΥ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΥ

ΣΚΙΤΣΑ διερεύνησης

Στα σκίτσα φαίνεται η αρχική διερεύνηση των χωρικών σχέσεων γειτονικών περιοχών, σε μια προσπάθεια ανίχνευσης και χαρακτηρισμού των ορίων μεταξύ τους.

Το ενδιαφέρον σχετικά με την ύπαρξη της περιοχής αυτής στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας εστιάζεται στον τρόπο «**συναρμογής**» της με την πόλη, στην μετάβαση από τον συνεκτικό αστικό ιστό στο γεμάτο ασυνέχειες και αντιθέσεις τοπίο του Ελαιώνα. Τα όρια που δημιουργούνται στο σημείο επαφής διαφέρουν κι εκφράζονται στο χώρο με άμεσο είτε έμμεσο τρόπο. Ο τρόπος με τον οποίο αυτά υλοποιούνται θα μας απασχολήσει στη συνέχεια.

β

η χωρική έκφραση των ορίων

Στο ΒΔ τμήμα, η Λεωφόρος Κηφισού αποτελεί ένα ισχυρό αμετάβλητο όριο, ένα **τείχος** που αποκόπτει την περιοχή κατοικίας του Αιγάλεω από το τμήμα του Ελαιώνα που ανήκει στον ίδιο δήμο.

Από το σημείο που η Λ. Κηφισού διασταυρώνεται με την οδό Ορφέως κι έως τη διασταύρωση με τις γραμμές του τρένου, οι περιοχές που χωρίζει έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά. Οι χωρικές ποιότητες της περιοχής διαχέονται προς την οδό Θηβών, διαμορφώνοντας μια **ενδιάμεση κατάσταση, μια μεταβλητή ζώνη** με χαρακτηριστικά και από τις δύο πλευρές.

Λίγο πιο κάτω, το κύριο τμήμα του Αγ. Ι. Ρέντη που έχει κατοικία, **οριοθετείται με σαφήνεια** από τη μια με τις σιδηροδρομικές γραμμές κι από την άλλη με τη Λ. Κηφισού.

Στο νοτιότερο τμήμα, η **γραμμική βιομηχανική ζώνη** του Μοσχάτου που πλαισιώνεται στο σημείο αυτό από την Πειραιώς και τις γραμμές του ηλεκτρικού, προδίδει τη χάραξη των μακρών τειχών και συνιστά αμετάβλητο όριο του θύλακα.

Στη συνέχεια, η οδός Πειραιώς, με τις χρήσεις που φέρει, δεν αποτελεί ισχυρό όριο, αλλά επιτρέπει μια πιο **ευέλικτη σχέση** των περιοχών εκατέρωθεν.

Από το Ρούφ ως τη Λένορμαν, εντοπίζουμε μια ζώνη με λειτουργίες και από τον Ελαιώνα και από την πόλη, ζώνη με ανάμεικτα χαρακτηριστικά, όπως η προηγούμενη. Και στις δύο αυτές **ζώνες συναρμογής** του Ελαιώνα με την πόλη, εντοπίζουμε κάποιες περιοχές που αποτελούν τμήμα του φυσικού, ιστορικού και πολιτιστικού τοπίου του Ελαιώνα, ή μπορούν εν δυνάμει να γίνουν:

- 1| η έκταση με τους λαχανόκηπους
- 2| το πάρκο της Ακαδημίας Πλάτωνος
- 3| η Γεωπονική Σχολή με το Βοτανικό Κήπο
- 4| ο σταθμός στο Ρούφ
- 5| το Σιδηροδρομικό Πάρκο Ρέντη
- 6| ο χώρος του ΤΕΙ Πειραιά με τα ελαιόδεντρα που έχουν απομείνει.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6

Βλέπουμε τους βασικούς άξονες που διατρέχουν την περιοχή: η σημασία τους και η οριοθέτηση της περιοχής του Ελαιώνα.

Η περιοχή του Ελαιώνα στέκει αμήχανα ανάμεσα στις κατοικημένες γύρω περιοχές, ένα **ρηγματωμένο τμήμα** στον ιστό της πόλης, που χωρίζει και ενώνει. Εκτός από τα όρια στην συναρμογή του με την πόλη, ο Ελαιώνας που αναπτύσσεται σε μια διαμήκη ζώνη πλάτους περίπου 2χιλ. με κατεύθυνση ΒΑ-ΝΔ, **διαμορφώνει κι ο ίδιος ένα όριο** ανάμεσα στις, πιο φτωχές, δυτικές συνοικίες και τις πιο εύρωστες ανατολικές.

ανάλυση

2

α

ιστορική εξέλιξη | ανάλυση σε 3 φάσεις

Για να μελετηθεί η εξέλιξη της περιοχής του Ελαιώνα στο πέρασμα του χρόνου, χρειάστηκε η συλλογή ιστορικών στοιχείων για τις περιοχές με τις οποίες γειτνιάζει (Σεπόλια, Ακαδημία Πλάτωνος, Γκάτσι, Βοτανικός, Ρουφ, Ταύρος, Αγ. Ιωάννης Ρέντη, Αιγάλεω, Περιστερί). Κι αυτό γιατί δεν εμφανίζεται σαν ενότητα με κοινή ιστορία, αλλά εμπλέκεται στην εξέλιξη των γύρω περιοχών κάνοντας δύσκολο να διακρίνει κανείς το πού σταματά το ένα κι αρχίζει το άλλο.

Με στοιχεία που αφορούν την οικιστική ανάπτυξη των δύο συγκροτημάτων, Αθήνας και Πειραιά, και τις αλλαγές στο χώρο του λεκανοπεδίου από τον 19ο αι., προσπάθησα να κατηγοριοποιήσω τα στάδια ανάπτυξης του Ελαιώνα. Αυτά ομαδοποιήθηκαν εντέλει σε τρεις φάσεις:

α| ο Ελαιώνας εκτός των τειχών (έως το τέλος του 19ου – αρχές 20ού αι.)

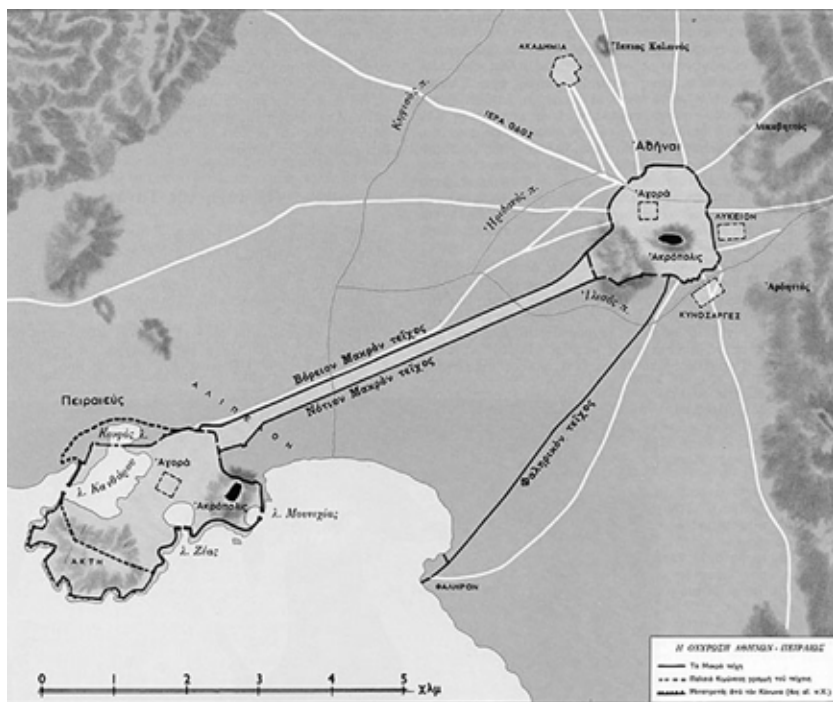
β| η μετάβαση (μετά το '22) και

γ| εντός τειχών (μετά το '80 έως σήμερα).

■ μεθοδολογία

■ ιστορική εξέλιξη-ανάλυση σε 3 φάσεις

Η Αττική ήταν άδενδρη περίπου έως τον 6ο πΧ αιώνα. Τότε, με απόφαση του Πεισίστρατου, άρχισε η φύτευση ελαιόδενδρων για την προστασία των οποίων είχε θεσπιστεί ειδική νομοθεσία. Η περιοχή που σήμερα καλείται ελαιώνας φυτεύτηκε με απόφαση του ίδιου του Περικλή, λίγο μετά το 500 πΧ.

ΕΙΚΟΝΑ 1 Η οχύρωση Αθήνας και Πειραιά.

1770

ΕΙΚΟΝΑ 2 Julien David Le Roy, χάρτης του λεκανοπεδίου
Πηγή: www.greekscapes.gr

«Ἐλαιών καί Λόγγος τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ταυτόσημοι λέξεις, δηλωτικά τῆς στεφανούσης τῆν πόλιν ποικνοφύτου μέ ἐλαίας κοιλάδος, ἣτις ἀρχομένη ἀπό τοῦ Πειραιῶς καί τοῦ Φαλήρου, ἐτρέπετο πρὸς τόν Ὑμηττόν, κατελάμβανε τό μεταξύ Ὑμηττοῦ καί Πεντέλης ἄνοιγμα, ἐξεχύνετο εἰς τοὺς προβούνους τῆς Πάρνηθος, ἐφθάνεν εἰς τό Δαφνί καί κατέληγεν εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Σαλαμῖνος θάλασσαν.»

Ημερολόγιον (Πασχαλινόν) του «Οδοιπορικού Συνδέσμου», έτος Β' 1926, Αθήνα, τυπογραφείον Εστία, σελ. 169

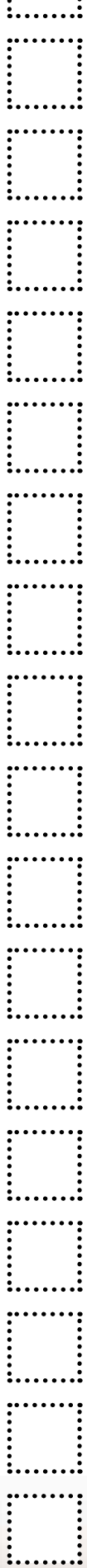
«... Στις 23 Αυγούστου (1806), στις τρεις το πρωί, είμαστε όλοι επάνω στα άλογά μας. Κι αρχίσαμε να παρελαύνουμε, σιωπηλοί, από την Ιερά Οδό. Πρέπει να βεβαιώσω πως κι ο πιο ευλαβικός από τους μνημένους στα Ελευσίνια Μυστήρια, δε θα ένοιωσε ποτέ τη δική μου συγκίνηση. ... Μπήκαμε στον ελαιώνα... Σε λίγο είδαμε την κοίτη του Κηφισού, ανάμεσα σε κορμούς λιόδεντρων, που τον ζώνανε γέριες ιτιές. Ξεπέζεψα για να χαιρετήσω τον ποταμό και να πλώ από το νερό του, αλλά μόλις βρήκα το νερό που μου χρειαζόταν σε μια λακουβίτσα, σιμά στην όχθη, όλο τ' άλλο νερό το είχαν “στρέψει” για να ποτίζουν τον Ελαιώνα. Πάντα μου άρεσε να πίνω από τα νερά των φημισμένων ποταμών, που μου έλαχε να περάσω. Εχω πιεί λοιπόν από τα νερά του Μισισιπή, του Τάμεση, του Ρήνου, του Πάδου, του Τίβερη, του Ευρώτα, του Κηφισού, του Ερμου. Βγαίνοντας από τον Ελαιώνα, κι εκεί που θα ‘ταν ο εξωτερικός Κεραμεικός, βρήκαμε ένα περιτειχισμένο περιβόλι. Και χρειάστηκε ακόμα δρόμο μισής ώρας για να φτάσουμε στην Αθήνα, διαβαίνοντας μέσα από τα άχυρα των θερισμένων σιταριών. Ενα νεόκτιστο τείχος, που μόλις το είχαν επισκευάσει και που έμοιαζε με περιτείχισμα κήπου, έζωνε την πόλη. Δρασκελίσσαμε την πύλη και περάσαμε σε αγροτικά δρομάκια, δροσερά και καθάρια. Κάθε σπίτι έχει το περιβολάκι του: πορτοκαλιές και συκιές. ...»

François-René de Chateaubriand , Οδοιπορικό- Η Ελλάδα του 1806: Από το Παρίσι στην Ιερουσαλήμ, (πρόλογος- μετάφραση: Αντρέα Καραντώνη), εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα 1979

■ **1841** Χαρακτικό του Ferdinand Stademann.
Αποψη της Δυτικής Αθήνας από το λόφο των Νυμφών.

EIKONA 3

1

ο Ελαιώνας εκτός των τειχών (έως το τέλος του 19^{ου} – αρχές 20^{ού} αι.)

Πρόκειται για την περίοδο που η περιοχή βρίσκεται έξω από τα όρια της πόλης κι αποτελεί μια δεντρόφυτη έκταση (150.000 ελαιόδεντρα στην αρχαιότητα, που σταδιακά μειώνονται), η οποία καταλαμβάνει μια απόσταση από την Κηφισιά έως το Φάληρο. Αποτελεί ένα πεδίο ελεύθερων ροών και κινήσεων, χωρίς σαφή όρια. Το τοπίο του Ελαιώνα στα τέλη του 19ου αι. έχει ήδη μεταβληθεί σε σχέση με τον ελαιώνα της αρχαιότητας¹, οι φυσικές καταστροφές, οι πυρκαγιές και οι λεηλασίες που υπέστη, έχουν αφήσει το σημάδι τους. Ωστόσο, διατηρείται σαν έκταση με ελαιόδεντρα, ανάμεσα στα οποία βρίσκονται αμπέλια (κυρίως στο νότιο μέρος), καρποφόρα δέντρα και άλλες καλλιεργήσιμες εκτάσεις, ελάχιστα διάσπαρτα κτίσματα, και συνιστά όχι μόνο ενδιάμεσο τοπίο από την πόλη στην ύπαιθρο, αλλά και τόπο περιπάτων για τους Αθηναίους της εποχής².

Όπως βλέπουμε στο χάρτη, η οικιστική ανάπτυξη Αθήνας και Πειραιά είναι περιορισμένη (Αθήνα προς βορρά). Ωστόσο, βρίσκονται σε ρυθμούς ανάπτυξης και πραγματοποιούνται πολεοδομικά σχέδια και έργα, εισρέει πληθυσμός³.

Την περίοδο αυτή, ο ποταμός Κηφισός διαιρείται σε τρεις βραχίονες κι είναι αυτός που τροφοδοτεί τις γύρω καλλιέργειες με το απαραίτητο νερό, ενώ με τις πλημμύρες και τις επιχωματώσεις κάνει γόνιμα τα εδάφη στην περιοχή. Η έκταση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ευεργετική δράση του.

Παρά το γεγονός του ότι ο χάρτης αυτός έχει δημιουργηθεί με βάση το χάρτη του Kaupert (1896-1904), έχει προστεθεί το ίχνος από τα Μακρά Τείχη και την τείχιση Αθήνας και Πειραιά (Θεμιστόκλειο τείχος). Παράλληλα, βλέπουμε τις σιδηροδρομικές συνδέσεις: Πειραιάς-Θησείο (1869) και Πειραιά-Αθηνών-Πελ/νήσου⁴ (1884), για την δημιουργία των οποίων κόπηκαν δεκάδες χιλιάδες ελαιόδεντρα. Παράλληλα με τις χαράξεις των μακροβιότερων δρόμων, όπως η Ιερά Οδός και οι οδοί προς την Ακαδημία Πλάτωνος, έχουν ήδη δημιουργηθεί οι χαράξεις κάποιων βασικών δρόμων.

Η ροή του νερού, τα τείχη και οι βασικοί δρόμοι, αποτελούν χαράξεις που διαβάζονται και στην σύγχρονη πόλη. Ενώ στην περίοδο αυτή είναι συχνή η παράλληλη πορεία του δρόμου με την κοίτη, στη συνέχεια οι δρόμοι νερού που βλέπουμε μετατρέπονται σε αυτοκινητόδρομους. Η χάραξη της Αγ. Αννης για παράδειγμα, συμπίπτει εδώ με τον μεσαίο βραχίονα.

Η κύρια παραγωγή την εποχή αυτή βασίζεται στο λάδι, το κρασί και το μέλι. Μεγάλο ποσοστό της εξαγωγής λαδιού γίνεται από τον Ελαιώνα της Αθήνας, ενώ στην αντίστοιχη παραγωγή συμμετέχουν κι οι εκτάσεις αμπελιών.

1 Ο οποίος σύμφωνα με το μύθο προήλθε από την ιερή ελιά που φύτεψε μετά το χτύπημα του κονταριού της θεάς Αθηνάς. Μετά την καταστροφή του Ερεχθείου από τους Πέρσες, όπου βρισκόταν η ιερή ελιά, βλάστησε στο σημείο ένα κλαδί, κι απ' αυτό δώδεκα ελαιόδεντρα, όσα κι οι πύλες των Αθηνών, τα οποία αναπτύχθηκαν δημιουργώντας τον ελαιώνα των Αθηνών.

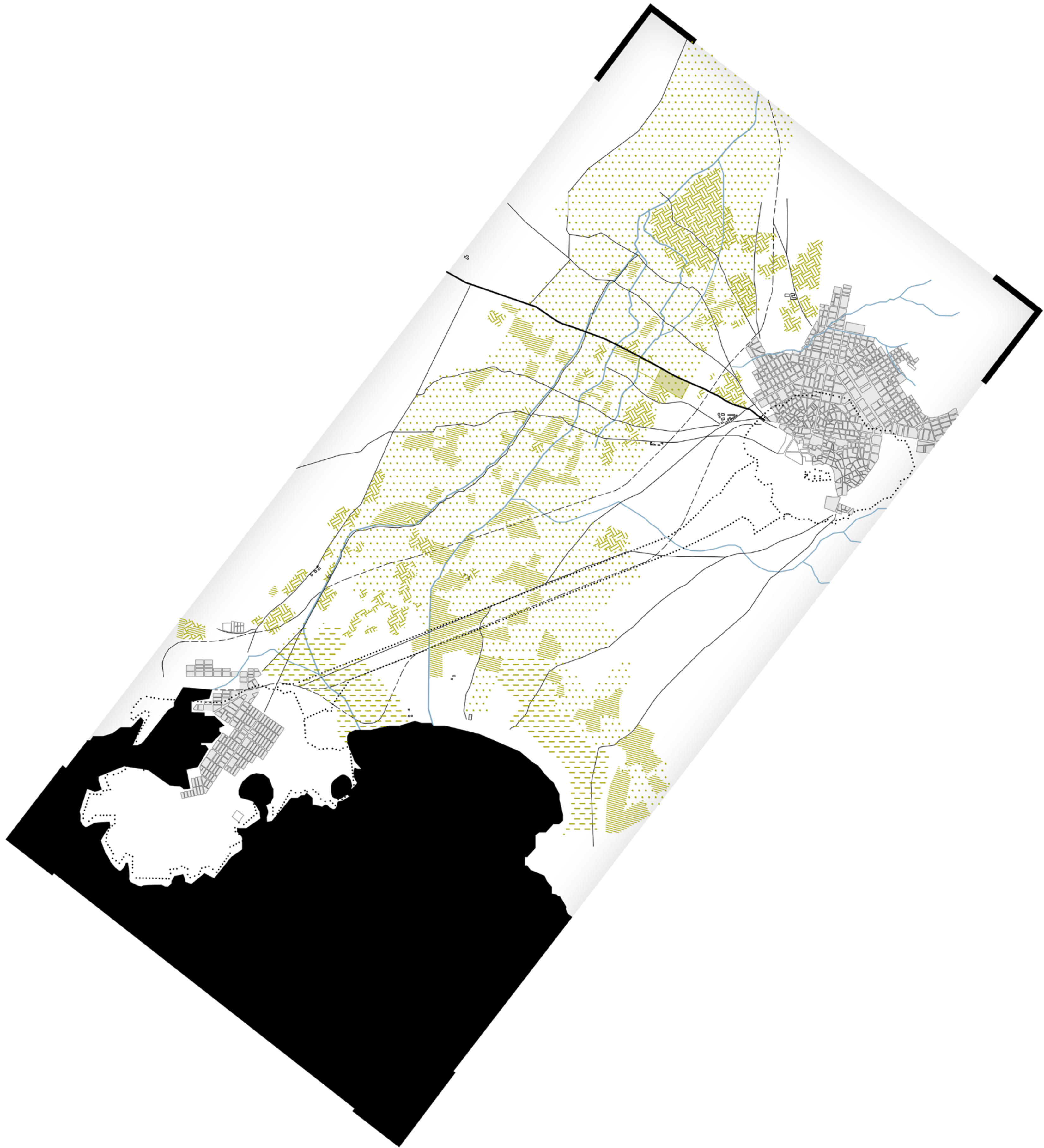
2 Υπάρχουν στοιχεία από τον τουριστικό οδηγό της εποχής (1906) με τις διαδρομές και το κόστος της άμαξας για τις διάφορες περιοχές.

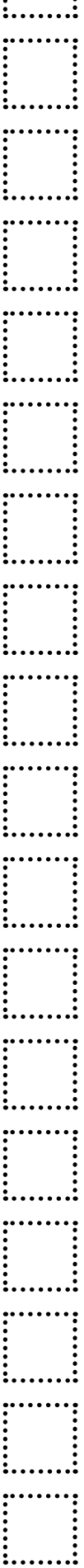
3 Το 1833-4 η Αθήνα γίνεται πρωτεύουσα κι ακολουθεί μια περίοδος ανάπτυξης με ακμή γύρω στα 1900 (πηγή: Μπίρης, Αι Αθήναι, 1966).

4 Η γραμμή Πειραιά-Αθηνών-Λαρίσης ολοκληρώνεται λίγο πιο μετά, το 1904.

ΧΑΡΤΗΣ 2

Ο χάρτης έχει δημιουργηθεί με βάση τους αντίστοιχους χάρτες του J. A. Kaupert "Karten von Attica" που εκδόθηκαν μεταξύ 1881 και 1903, ενώ δημιουργήθηκαν την περίοδο 1875-1894 (πρώτη δημοσίευση 1878, Atlas of Athens).

η μετάβαση (μετά το '22)

Η μεγάλη εισροή προσφύγων (~300.000 στο λεκανοπέδιο) που είχαν άμεση ανάγκη για στέγαση, οδήγησε στη δημιουργία θυλάκων κατοικίας σε διάφορες περιοχές, εκτός αλλά κοντά στα δύο αστικά κέντρα. Οικιστικοί πυρήνες (όπως το Περιστέρι, ο Αγ. Ιωάννης Ρέντη, το Αιγάλεω, ο Ταύρος) εμφανίστηκαν σε εγγύτητα με την περιοχή του ελαιώνα, καταλαμβάνοντας έδαφος, στην περίμετρο Αθήνας και Πειραιά. Σταδιακά, ξεκινά η οικιστική ανάπτυξη των δύο πόλεων.

Παρά τις αυξομειώσεις του πληθυσμού τις επόμενες δεκαετίες, με τα ρεύματα εσωτερικής μετανάστευσης γύρω στα '50-'60, η αστικοποίηση της περιοχής εντείνεται. Ο πολεοδομικός ιστός εξαπλώνεται, ενσωματώνει περιοχές κι εντέλει οδηγεί τα δύο ξεχωριστά οικιστικά συγκροτήματα σε ένωση. Η περιοχή του Ελαιώνα περιορίζεται και σταδιακά «εσωκλείεται». Νέοι δρόμοι χαράσσονται διαμέσου της περιοχής, και παλιότερες χαράξεις οριστικοποιούνται κι εντάσσονται στις ανάγκες του αστικού ιστού.

Η κοίτη του Κηφισού διαφέρει σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, τα ίχνη που βλέπουμε εδώ αντιστοιχούν στη χάραξη της οδού Αγ. Αννης και στο ρέμα του Πρ. Δανιήλ. Οίλισός έχει εκτραπεί, σε αντίθεση με την προηγούμενη χρονική περίοδο που ενώνεται με την κοίτη του Κηφισού στη σημερινή διασταύρωση Πειραιώς και Χαμοστέρνας, τώρα εκβάλλει απ' ευθείας στον Φαληρικό όρμο.

Το τοπίο του Ελαιώνα μεταβάλλεται ριζικά κι αυτό αποτυπώνεται με την αλλαγή των χρήσεων γης. Από τη δεκαετία του '30, λαχανόκηποι και περιβόλια αναπτύσσονται σε διάφορα σημεία, ενώ την περίοδο του Μεσοπολέμου οι εκτάσεις τροφοδοτούν με λάχανα όλο το λεκανοπέδιο⁵.

Τα πρώτα κεραμοποιεία, σαπυνοποιεία και ελαιολιβεύματα εμφανίζονται στην περιοχή παράλληλα με τους λαχανόκηπους. Ακολουθούν βυρσοδεψεία και χυτήρια, ενώ τα επόμενα χρόνια οι βιομηχανικές μονάδες κυριαρχούν, περιορίζοντας τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Η εγκατάσταση των βιομηχανιών ευνοήθηκε από

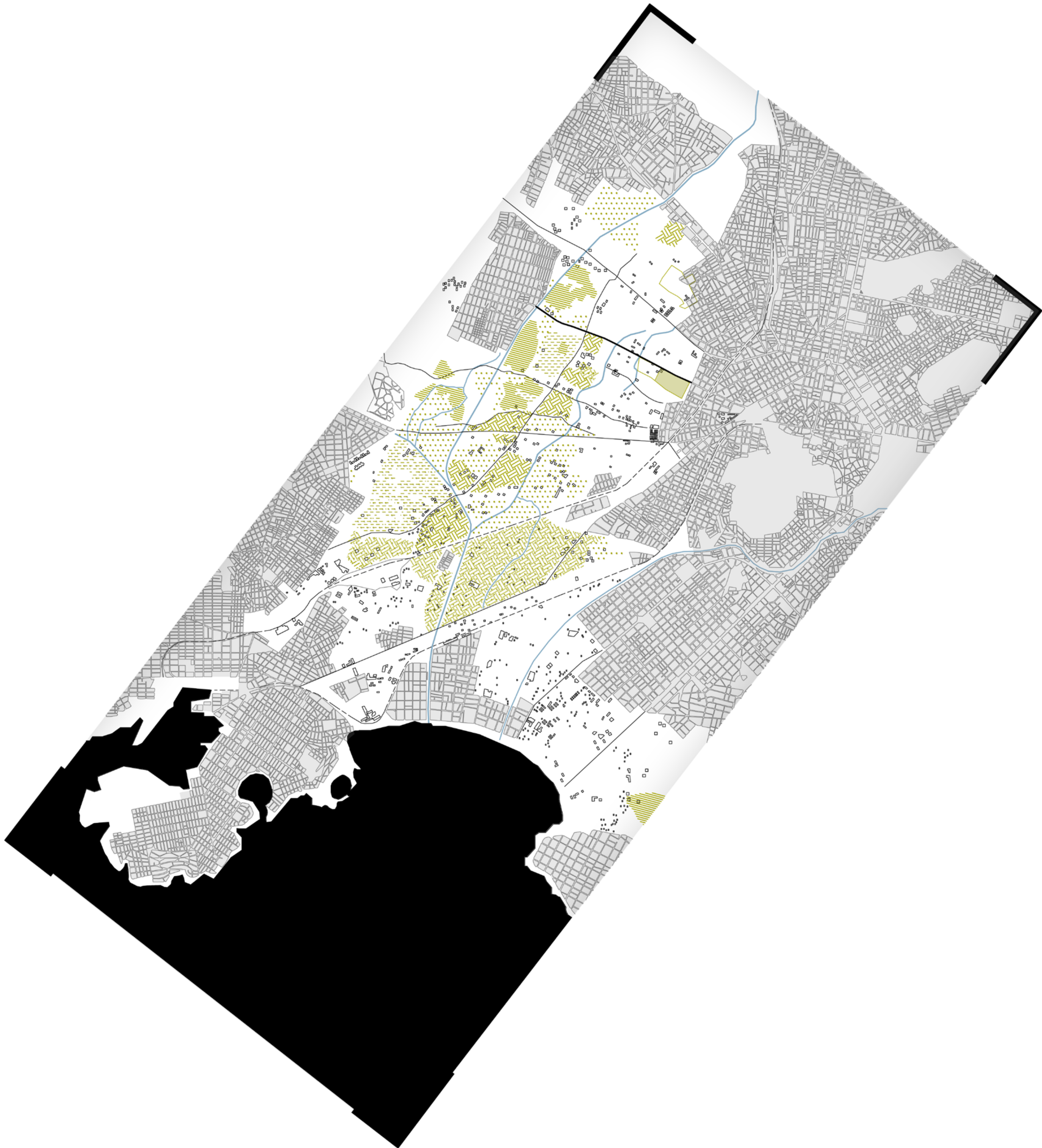
- τη θέση της περιοχής σε σχέση με το λιμάνι του Πειραιά και το κέντρο της Αθήνας, για τη διακίνηση των εμπορευμάτων,
- την ύπαρξη του ποταμού Κηφισού, άρα και της απαραίτητης ποσότητας νερού για τις υδροκίνητες μηχανές και τη λειτουργία των μονάδων,
- την εγγύτητα στις σιδηροδρομικές γραμμές και την οδό Πειραιώς, που θα διευκόλυναν τη μεταφορά αγαθών.

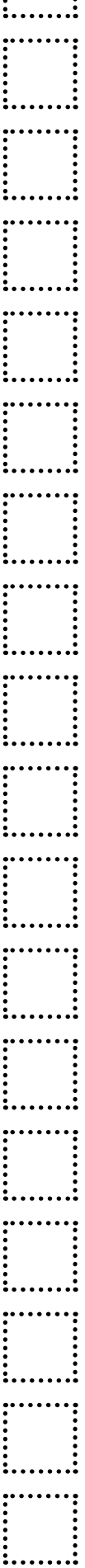
Οι περισσότερες από αυτές το '50-'60 σχετίζονται με κλωστοϋφαντουργία, προϊόντα μετάλλου, πλαστικά, τρόφιμα και μεταφορικές υπηρεσίες. Το τοπίο εξελίσσεται σε βιομηχανικό ως το '80. Μονάδες υφαντουργίας, παραγωγής πλαστικών, βερνικιών, χαρτικών, επίπλων και γαλακτοκομικών είναι μερικές από τις επιχειρήσεις που καταγράφονται στην περιοχή τη δεκαετία του '90.

⁵ Ωστόσο, ποτίζονταν με ακάθαρτα νερά προκαλώντας ασθένειες. Ο τύφος και τα εντερικά νοσήματα «ήσαν ενδημικά εις τας Αθήνας» (πηγή: Μπίρης, Αι Αθήναι, 1966, σελ. 256).

ΧΑΡΤΗΣ 3

Το υπόβαθρο για τη δημιουργία αυτού του χάρτη προέρχεται από χάρτες του Βρετανικού Στρατού τα έτη 1944 και 1948 (πηγή: αρχείο χαρτών ργαστηρίου αστικού περιβάλλοντος).

Τις τελευταίες δεκαετίες ο βαθμός κορεσμού στο αστικό περιβάλλον της πρωτεύουσας είναι εμφανής. Ο Ελαιώνας, περικυκλωμένος κι εντός τειχών πια, περνάει σε περίοδο αποβιομηχάνισης. Οι τάσεις για αποβιομηχάνιση της περιοχής ξεκινούν από τη δεκαετία του '80, κι εντείνονται λίγο αργότερα με την παράλληλη είσοδο του τριτογενούς τομέα, γραφεία κι υπηρεσίες έρχονται να εγκατασταθούν στην περιοχή, κυρίως κατά μήκος βασικών αξόνων. Το τοπίο του Ελαιώνα σε τίποτα πλέον δε θυμίζει το «κάλλιστον προάστιον» του παρελθόντος, παρά αποτελεί χώρο για τις απαραίτητες για τη λειτουργία της πόλης, αλλά ανεπιθύμητες για την εικόνα της, δραστηριότητες. Η πόλη έχει εξ' ολοκλήρου κυριαρχήσει στη φύση, αφού εκτός από τον περιορισμό της βλάστησης, η κοίτη του ποταμού Κηφισού και το ρέμα του Πρ. Δανιήλ έχουν μπαζωθεί και καλυφθεί⁶—το δεύτερο εν μέρει— από άσφαλτο.

Τα μεγάλα κενά (οικόπεδα, κτίρια) που αφήνουν οι βιομηχανίες που φεύγουν, σε συνδυασμό με την οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων αλλάζουν ακόμη περισσότερο την περιοχή, κάνοντας τις αντιθέσεις στο εσωτερικό της όλο και πιο έντονες. Πλέον υπάρχουν νεκρά κι ενεργά σημεία: εγκαταλειμμένα βιομηχανικά κελύφη και σπίτια του '50, δίπλα σε αποθήκες, πρακτορεία μεταφορών και μεγάλες ενεργές βιομηχανίες (μπισκότα ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, χαρτοβιομηχανία SOFTEX, γαλακτοβιομηχανίες ΕΒΓΑ και ΔΕΛΤΑ), γειτνιάζουν με μικρότερους ή μεγαλύτερους οργανωμένους θύλακες κατοικίας και γειτονίες.

Η έκταση χωρίζεται σε ιδιοκτησίες (ήδη από την τουρκοκρατία), σε μερικές από τις οποίες υπάρχει εκκλησιάκι. Από αυτά, περίπου 20 σώζονται μέχρι σήμερα σε όλη την έκταση του Ελαιώνα κι αποτελούν ένα δίκτυο μνημείων με μεταβυζαντινά στοιχεία, πολλές φορές αξιόλογα. πηγάδια⁸

Η περιοχή του Ελαιώνα, κυρίως λόγω της νευραλγικής της θέσης⁹ αλλά και λόγω των μεγάλων εκτάσεων που μπορεί να προσφέρει για ανάπτυξη, έχει προσελκύσει το επενδυτικό ενδιαφέρον. Μετά το 2000, το νέο στοιχείο που έχει εισαχθεί είναι η επιχειρηματική δραστηριότητα. Οι αξίες γης από υποβαθμισμένες που ήταν, εκτινάχθηκαν στα ύψη¹⁰ έπειτα από τη δημιουργία του νέου σταθμού Μετρό Ελαιώνας και την μελέτη για το νέο γήπεδο του Παναθηναϊκού, τη «διπλή ανάπλαση». Βέβαια, σήμερα βρίσκονται όλα σε αδράνεια (ΜΕΤΡΟ-ΚΤΕΛ-γήπεδο).

6 Μόλις τη χρονική περίοδο 1993-2003 ολοκληρώθηκε η κατασκευή της Λ. Κηφισού, λίγο πριν τους Ολυμπιακούς του 2004.

7 Οι αθηναίοι άρχοντες, σύμφωνα με παλιό έθιμο, έκτιζαν μέσα στα κτήματά τους μικρούς ναούς οι οποίοι ονομάζονταν με την προσθήκη στο όνομα του Αγίου, του ονόματος του κτηματία ή κάποιου χαρακτηριστικού επιθέτου (πχ Αγιος Δημήτριος Καβαλάρης ή του Καβαλάρη, Αγιος Νικόλαος ο χωστός). (πηγή: Ρωπαίτου-Τσαπαρέλη, 2006:84-85)

8 Από τα τέλη του 19^{ου} αι. τα υπεράριθμα πηγάδια που χρησιμοποιούνται για άρδευση έχουν σαν αποτέλεσμα τη μείωση του υδροφόρου ορίζοντα και την υφαλμύρωση. Η παραγωγή ελαττώνεται (εκτός από ελιά και συκιά) και λίγο αργότερα, το 1926 η ξηρασία έχει καταστροφικές συνέπειες στις καλλιέργειες. Το έδαφος είναι μαλακό και αργιλώδες.

9 Μικρή απόσταση από το λιμάνι, κοντά στην αγορά της πόλης.

10 Οι μεταβολή των αξιών γης από 300-500€ το 1995 σε 1100-2750€ το 2007, ενδεικτικά για το τμήμα του Ελαιώνα που ανήκει στο Δ. Αθηναίων (πηγή: πίνακες τιμών αντικειμενικών αξιών, Φεβρουάριος 2007, Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών, για Περιφέρεια Αττικής).

ΧΑΡΤΗΣ 4

Ο χάρτης της τελευταίας περιόδου δημιουργήθηκε με βάση το υπόβαθρο που παρέχει το κτηματολόγιο (οι ορθοφωτογραφίες προέκυψαν από φωτοληψίες περιόδου 2007 έως 2009) σε επαλήθευση με το google earth (2011-2012).

- έκταση με ελαιόδεντρα
- αμπέλια
- καλλιέργειες
- έλος
- πάρκα_ελεύθεροι χώροι με φύτευση
- αστικός ιστός_εξάπλωση
- βασικές χαράξεις δρόμων
- ποτάμια_ρέματα
- χαράξεις τειχών
- εκκλησιάκια
- διάσπαρτα κτίσματα
- σιδηρόδρομος

Αξίζει να σημειωθεί πως η πορεία εξέλιξης του Ελαιώνα σχετίζεται με τις μεταβολές στην ελληνική οικονομία. Βλέπουμε τον τρόπο που οι αλλαγές αυτές αποτυπώνονται στο χώρο σ' αυτές τις τρεις φάσεις:

α| αγροτική οικονομία-ελαιόδεντρα και φύτευση σε ολόκληρη την έκταση,

β| βιομηχανική παραγωγή-οι βιομηχανικές μονάδες επικρατούν στον Ελαιώνα,

γ| είσοδος 3^ογενούς τομέα-γραφεία κι υπηρεσίες, έπειτα η αποβιομηχάνιση, η παρακμή και η κρίση συνθέτουν το σημερινό τοπίο.

Το επόμενο στάδιο δεν μπορεί να είναι γνωστό με ακρίβεια. Ωστόσο μπορούν να δοθούν κατευθύνσεις για την ανάπτυξη και την εξέλιξη της περιοχής, στην Αθήνα του 21^{ου} αι..

[* νομοθεσία

]

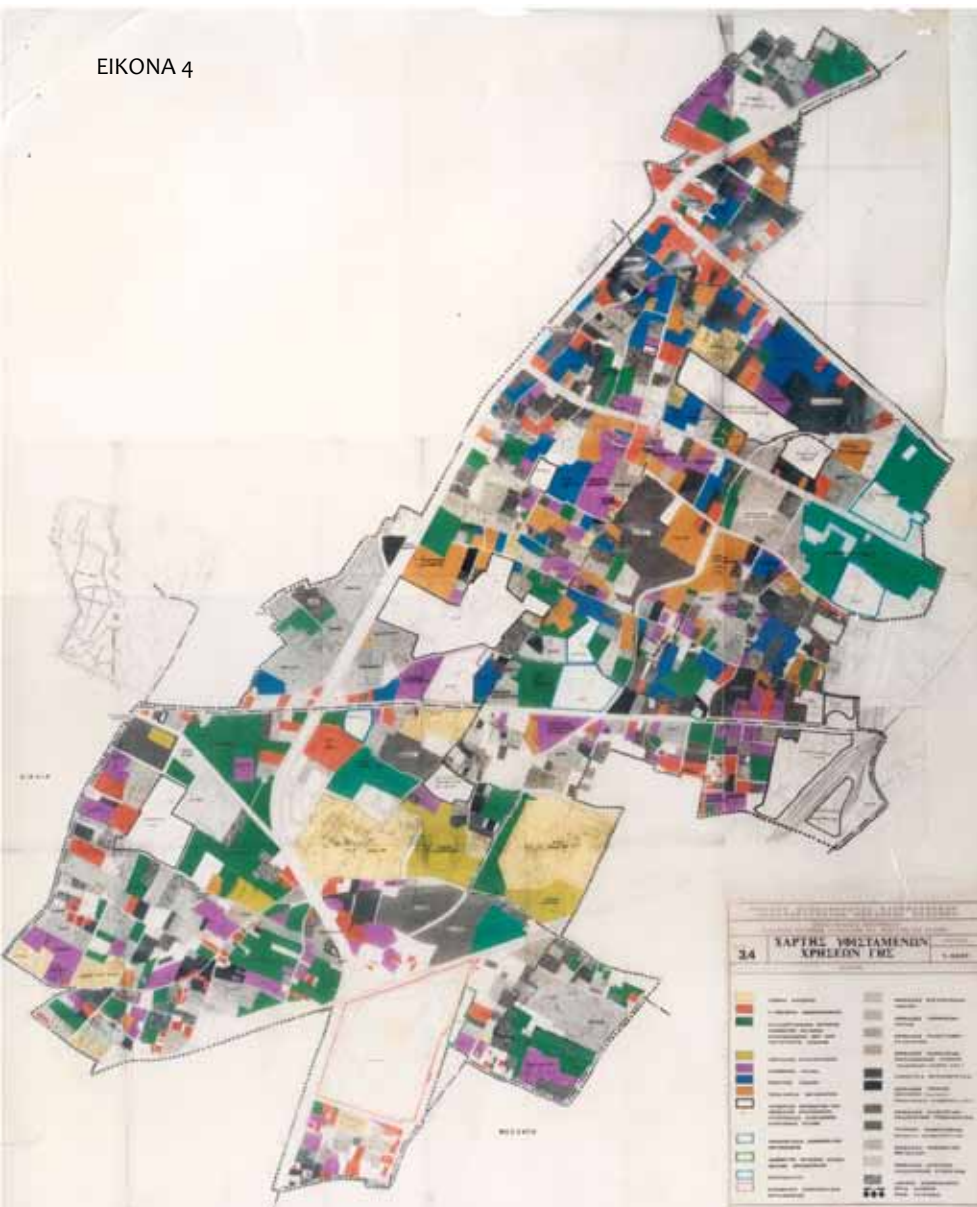
Από το **1954**, δίνονται κατευθύνσεις για τη ενίσχυση της βιομηχανίας στον Ελαιώνα. Η περιοχή εντάσσεται σε μελέτες που δεν υλοποιούνται και διατάγματα που δεν νομοθετούνται είτε δεν εφαρμόζονται.

Οι εξαγγελίες για την ανάπλαση κι εξυγίανση της περιοχής ξεκινούν ήδη από το **1980**, η περιοχή κινείται ενδιαφέρον της πολιτείας και των μελετητών, αυτή τη φορά με διαφορετικές κατευθύνσεις σχετικά με τη βιομηχανία. Οι επιπτώσεις των βιομηχανικών μονάδων που βρίσκονται σε μεγάλη εγγύτητα με την πόλη είναι πλέον εμφανείς κι έτσι ξεκινά μια διαδικασία αποβιομηχάνισης της περιοχής.

Με το **ΡΣΑ του 1985**, η περιοχή του Ελαιώνα/Βοτανικού περιλαμβάνεται στις περιοχές με χρήση «Βιομηχανικά – Βιοτεχνικά Πάρκα» με στόχο την απομάκρυνση από την περιοχή των μεγάλων μονάδων υψηλής όχλησης και δυνατότητα εγκατάστασης μονάδων μεσαίας και χαμηλής όχλησης.

Ωστόσο, ως το **1990**, δεν θεσμοθετείται καμία από τις προηγούμενες πολεοδομικές μελέτες. Επειτα από τις μελέτες του ΕΜΠ, αρχικά για τους δήμους το '91-'92 και με αναθεώρηση για το ΥΠΕΧΩΔΕ το 1994, οδηγούμαστε στο προεδρικό διάταγμα του 1995, το οποίο ισχύει ως σήμερα κι έχει εν μέρει μόνο εφαρμοστεί. Σχεδόν ολόκληρη η περιοχή βρίσκεται εντός σχεδίου πόλης από το '95-'96.

ΕΙΚΟΝΑ 4

■ 1992

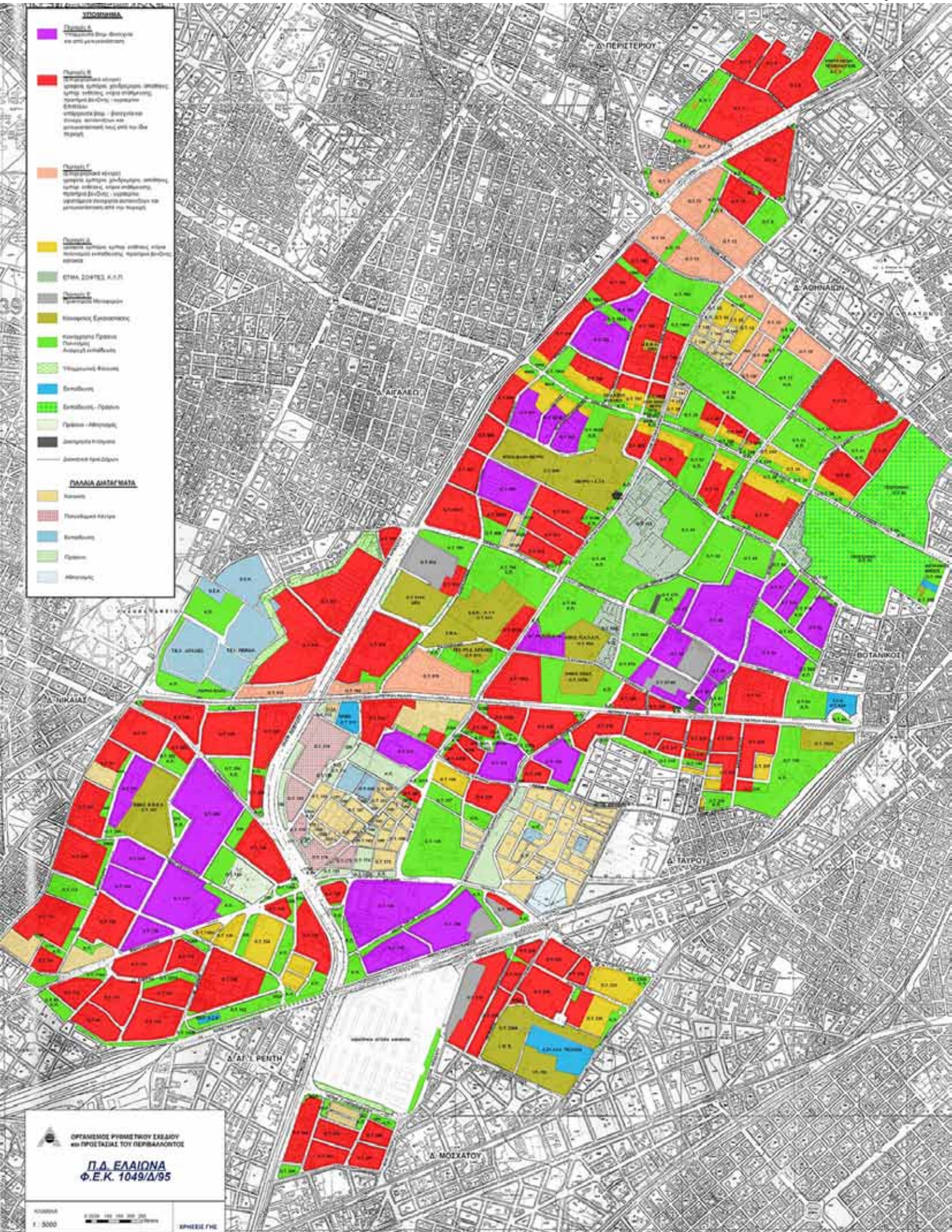
Στο ερευνητικό πρόγραμμα του ΕΜΠ καταγράφονται περίπου 2.895 επιχειρήσεις κυρίως στο Δ.Αθηναίων και Ρέντη. Αναφέρεται πως οι Κηφισού, Καβάλας, Κων/πόλεως, Πειραιώς, Θηβών:

“οριοθετούν την περιοχή με σαφή κι οριστικό τρόπο διακόπτοντας τη συνέχεια με τις περιοχές κατοικίας των αντίστοιχων Δήμων” και αποτελούν πέντε οδικούς φραγμούς που καταργούν τα διοικητικά όρια κι αυτονομούν την περιοχή.

■ ΠΔ 1995

Θεσμοθετήθηκε η ανάπλαση της περιοχής, προβλέποντας τη συγκέντρωση βιοτεχνιών και βιομηχανιών ήπιας όχλησης σε ειδικές ζώνες και ευρύτατες κοινόχρηστες εκτάσεις πρασίνου, με στόχο την ιστορική αναβίωση του Ελαιώνα.

Οι περιοχές πρασίνου καταλαμβάνουν ποσοστό 30% του συνόλου της περιοχής, το οποίο θα αυξηθεί περίπου 14% από την υποχρεωτική φύτευση ακάλυπτων τμημάτων των ιδιωτικών γηπέδων και την απομάκρυνση σε β' φάση των μονάδων όπως το πρώην εργοστάσιο της ΕΤΜΑ.

2005 ανακοινώνεται συμφωνία πλαίσιο με τίτλο «Διπλή Ανάπλαση Ελαιώνα και Λεωφόρου Αλεξάνδρας» μεταξύ του Δήμου Αθηναίων και της ΠΑΕ Παναθηναϊκού για χωροθέτηση του γηπέδου της ΠΑΕ στην περιοχή του Ελαιώνα, με ταυτόχρονη απελευθέρωση του χώρου που καταλαμβάνει σήμερα το γήπεδο της ΠΑΕ στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας.

Στο **Νέο Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας-Αττικής 2021** διατυπώνονται κατευθύνσεις για την στρατηγική ανάπτυξης του συνόλου της περιοχής του Ελαιώνα:

“Η εφαρμογή ολοκληρωμένης πολιτικής στην περιοχή του Ελαιώνα αποτελεί μείζον στοίχημα για το σύνολο της Αττικής και την χωροταξική οργάνωση του Λεκανοπεδίου.

...Η αστική ανασύνθεση των αξόνων αυτών, διαμορφώνει νέα σχέση μεταξύ του Ελαιώνα και των περιοχών κατοικίας που βρίσκονται ανάμεσα στην Ακρόπολη και το Θαλάσσιο μέτωπο, με τα αστικά επίκεντρα της Αθήνας και του Πειραιά.”.

«Μεγάλα αποθέματα γης, όπως π.χ. στον Ελαιώνα, δημιουργούν ευκαιρίες για άσκηση ολοκληρωμένης πολεοδομικής πολιτικής στην κατεύθυνση χωρικής και ποιοτικής αναδιάρθρωσης του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα, καθώς και πράσινης ανάπτυξης, σε άμεση γειτνίαση και αλληλεπίδραση με το αστικό συνεχές.»

β

υφιστάμενη κατάσταση

Στο χάρτη χρήσεων γης και δραστηριοτήτων του Ελαιώνα, παρατηρούμε:

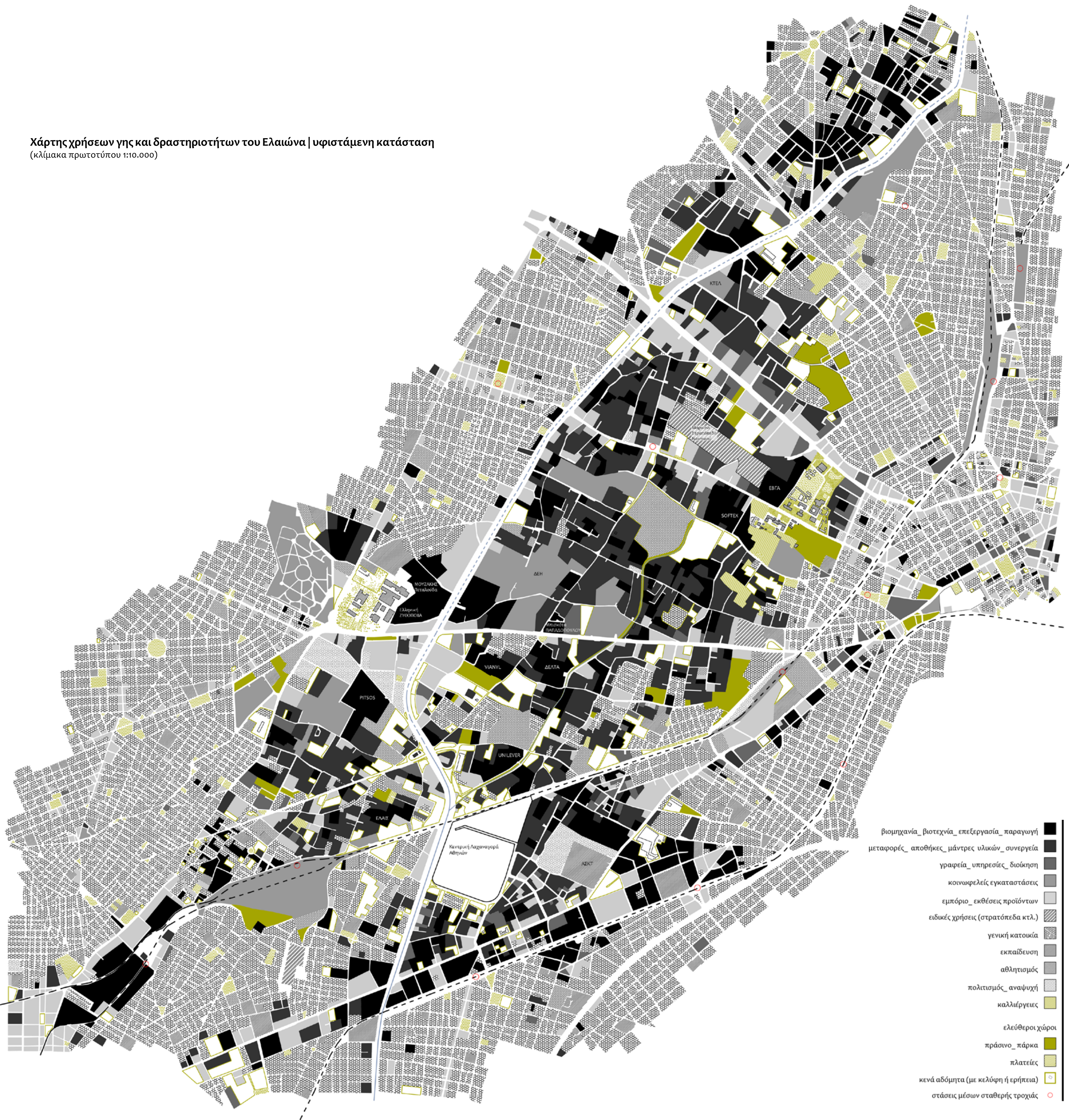
ΧΑΡΤΗΣ 5

- μεγαλύτερη συγκέντρωση αποθηκών και μεταφορικών επιχειρήσεων γύρω από την Αγ. Αννης και την Ορφέως
- τη βιομηχανική ζώνη Μοσχάτου, στη χάραξη των Μακρών Τειχών
- εμπόριο -κυρίως υπερτοπικό-, κατά μήκος των βασικών αξόνων που διατρέχουν την περιοχή από το δυτικό στο ανατολικό τμήμα
- συγκέντρωση γραφείων και υπηρεσιών κατά μήκος της Λ. Αθηνών
- μεγαλύτερο ποσοστό κατοικίας, που κατανέμεται σε μικρότερους θύλακες κυρίως εργατικών ή προσφυγικών συνοικιών, νότια της Π. Ράλλη, μαζί με μεγάλα αθλητικά κέντρα
- καλλιέργειες σε πολύ περιορισμένη έκταση-το μεγαλύτερο τμήμα τους οι λαχανόκηποι
- ελεύθερους χώρους περιορισμένους και απωθημένους στα άκρα, στην επαφή με την πόλη και μεγάλο πλήθος κενών ή αδόμητων χώρων κυρίως στο νότιο τμήμα

Εχουν σημειωθεί οι επωνυμίες κάποιων από τις μεγάλες ενεργές βιομηχανίες που υπάρχουν στην περιοχή και κάποιες εγκαταστάσεις που καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις (κοινωφελείς-ειδικές χρήσεις-Λαχαναγορά).

Για τη δημιουργία του χάρτη χρήσεων και δραστηριοτήτων του Ελαιώνα, προηγήθηκε προσωπική καταγραφή στην περιοχή. Βέβαια η καταγραφή επικεντρώθηκε σε δύο συγκεκριμένα σημεία εστίασης, Κηφισός-Ιερά Οδός όπως θα δούμε στη συνέχεια, και αποσπασματικά στην υπόλοιπη έκταση. Η ολοκλήρωση του υποβάθρου χρειάστηκε αναζήτηση από αεροφωτογραφίες του κτηματολογίου για την εξέλιξη του αστικού ιστού αλλά και αναζήτηση συγκεκριμένων επωνυμιών για τις αντίστοιχες χρήσεις. Ολα τα παραπάνω σε επαλήθευση όπου χρειάζεται με τον τελευταίο χάρτη χρήσεων γης, αυτόν του 1996. Ωστόσο, παρά την προσπάθεια αποτύπωσης του τοπίου, πρέπει να σημειωθεί πως η περιοχή σε πολλά τμήματά της μοιάζει με πελώριο εργοτάξιο, δείγμα των αλλαγών που έπονται, ή σε άλλα παρέχει το σκηνικό ταινίας του 1960, σαν ξεχασμένη ως έχει από τότε.

Χάρτης χρήσεων γης και δραστηριοτήτων του Ελαιώνα | υφιστάμενη κατάσταση
 (κλίμακα πρωτοτύπου 1:10.000)

- βιομηχανία_βιοτεχνία_επεξεργασία_παραγωγή
- μεταφορές_αποθήκες_μάντρες_υλικών_συνεργεία
- γραφεία_υπηρεσίες_διοίκηση
- κοινοφελείς εγκαταστάσεις
- εμπόριο_εκθέσεις προϊόντων
- ειδικές χρήσεις (στρατόπεδα κτλ.)
- γενική κατοικία
- εκπαίδευση
- αθλητισμός
- πολιτισμός_αναψυχή
- καλλιέργειες
- ελεύθεροι χώροι
- πράσινο_πάρκα
- πλατείες
- κενά αδόμητα (με κελύφη ή ερήπεια)
- στάσεις μέσων σταθερής τροχιάς

.....
: κατοικία :
.....

.....
: εμπόριο :
.....

.....
 :: ελεύθεροι χώροι ::

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ 7-8-9

Στα διαγράμματα απομονώθηκε η κατοικία, το εμπόριο και οι ελεύθεροι χώροι. Βλέπουμε στο πρώτο τις περιοχές κατοικίας περιμετρικά του Ελαιώνα και εσωτερικά το κενό, στο δεύτερο τους βασικούς άξονες να σχηματίζονται από το εμπόριο και στο τρίτο τη μικρή έκταση και τη διασπορά των ελεύθερων χώρων.

Χάρτης απεικόνισης σημείων του Ελαιώνα | υφιστάμενη κατάσταση
(κλίμακα πρωτοτύπου 1:10.000)

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

14

13

15

16

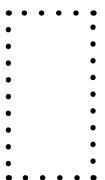
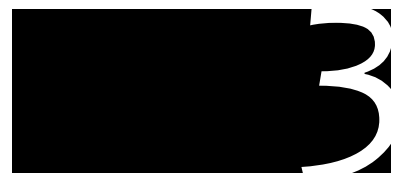
17

18

Στο τρίτο μέρος προτείνεται ένα πλάνο στρατηγικών προθέσεων για τη συνολική έκταση της περιοχής, σε μια προσπάθεια επανένταξης της στην πόλη, χωρίς να χάσει στοιχεία της ταυτότητάς της, όπως αυτά αναγνώστηκαν στις προηγούμενες ενότητες. Η εστίαση των προτάσεων σε δύο άξονες, Κηφισός και Ιερά Οδός, αναδुकνύει το φυσικό κι ιστορικό δυναμικό στην περιοχή και τα επανατοποθετεί στον αστικό ιστό.

πρόταση

Ο Ελαιώνας, σε ύφεση ή μη, αποτελεί τεράστιο υπερτοπικό κόμβο διακίνησης και παραγωγής εμπορευμάτων. Η ροή των αγαθών από το λιμάνι αναδιπλώνεται στο χώρο του Ελαιώνα και συνεχίζει προς το κέντρο της πόλης, την Πελοπόννησο και το βόρειο Ελλαδικό χώρο, σε μια πορεία που σαφώς διαβάζεται κι αντίστροφα.

Οι προβληματισμοί που αναδύονται σχετικά με την υπόσταση του Ελαιώνα στη σύγχρονη πόλη είναι πολυδιάστατοι και δεν βρίσκουν μονοσήμαντες ερμηνείες κι απαντήσεις. Το τμήμα αυτό του λεκανοπεδίου μπορεί να αποτελέσει **σύνδεσμο με το φυσικό κι ιστορικό τοπίο της Αττικής**. Ιχνη από κάθε στάδιο ανάπτυξης της περιοχής αναδύονται στο σύγχρονο αστικό τοπίο. Η συνύπαρξη όλων αυτών των στοιχείων έχει να μας εξιστορήσει την πορεία του Ελαιώνα και μπορούν να υπολογιστούν σαν «**εργαλεία αγκύρωσης**» στην πόλη.

α

πλάνο στρατηγικών προθέσεων

Με κατεύθυνση την επανένταξη της περιοχής στο δίκτυο δραστηριοτήτων της πόλης, διατυπώνεται το ακόλουθο πλάνο στρατηγικών προθέσεων για το σύνολο της έκτασης σε κλίμακα 1:10.000.

Στόχος αυτής της πρότασης είναι να ανακτήσει η Αθήνα τον Ελαιώνα της, ενώ αυτός διατηρεί την ταυτότητά του.

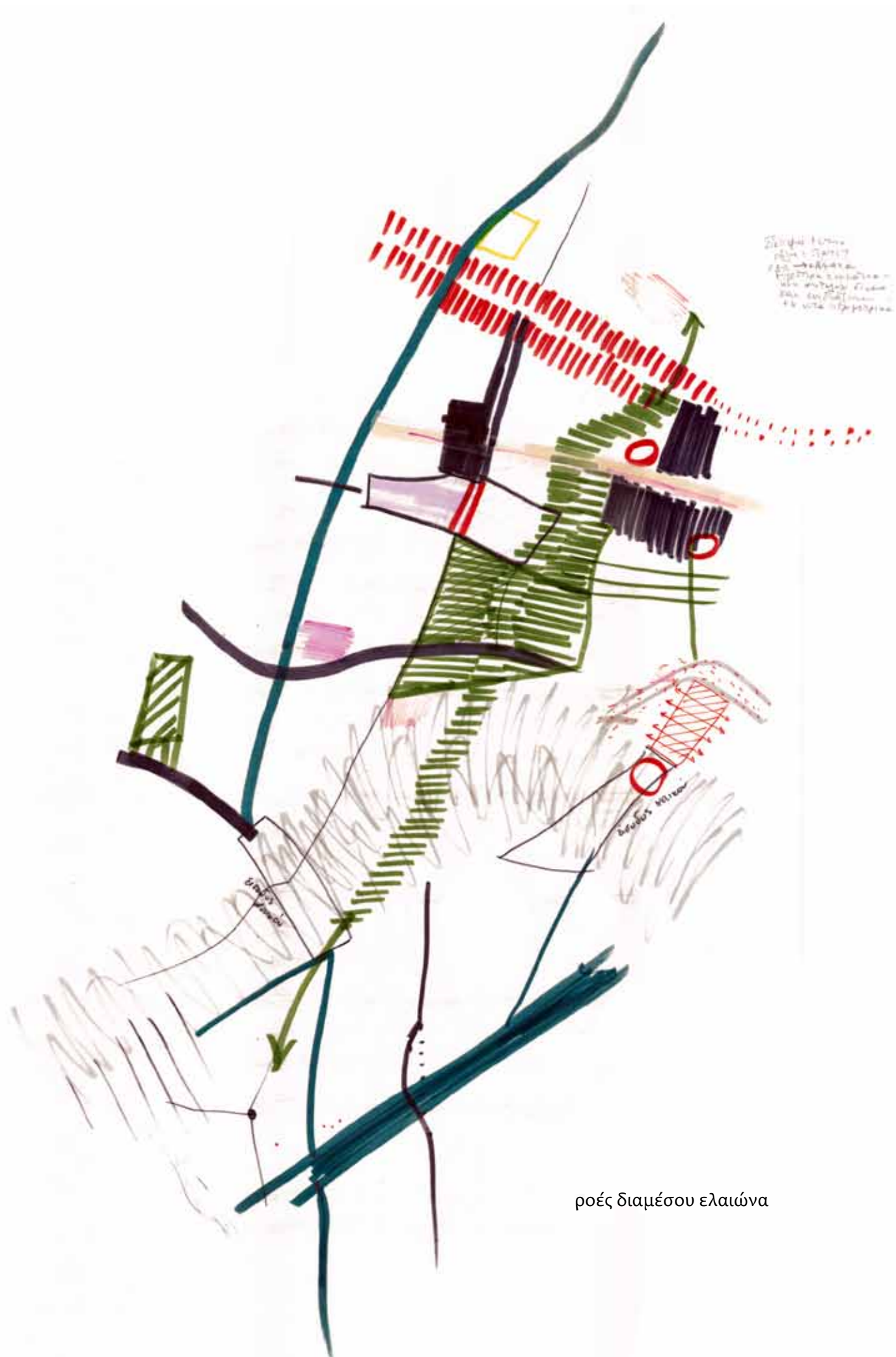
Επιχειρείται η ανακατανομή των χρήσεων και δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα εκεί, με βάση την ανάπλαση-ενεργοποίηση δύο αξόνων: οδός Αγ. Αννης και ρέμα Προφήτη Δανιήλ, σαν αστικό και φυσικό κομμάτι αντίστοιχα (πόλη - φύση). Προωθούνται έτσι συνδέσεις περιοχών διαμέσου του Ελαιώνα, αλλά και με το εσωτερικό του. Οι δύο άξονες συνδέουν το ΒΑ με το ΝΔ τμήμα, δηλαδή τις περιοχές του Δ. Αθηναίων με τον Αγ. Ι. Ρέντη. Οι χρήσεις στη συνέχεια χωροθετούνται με βάση τους άξονες αυτούς, όπως περιγράφεται στα σκίτσα και τα διγράμματα που ακολουθούν.

■ στρατηγικές προθέσεις

ΣΚΙΤΣΑ διερεύνησης

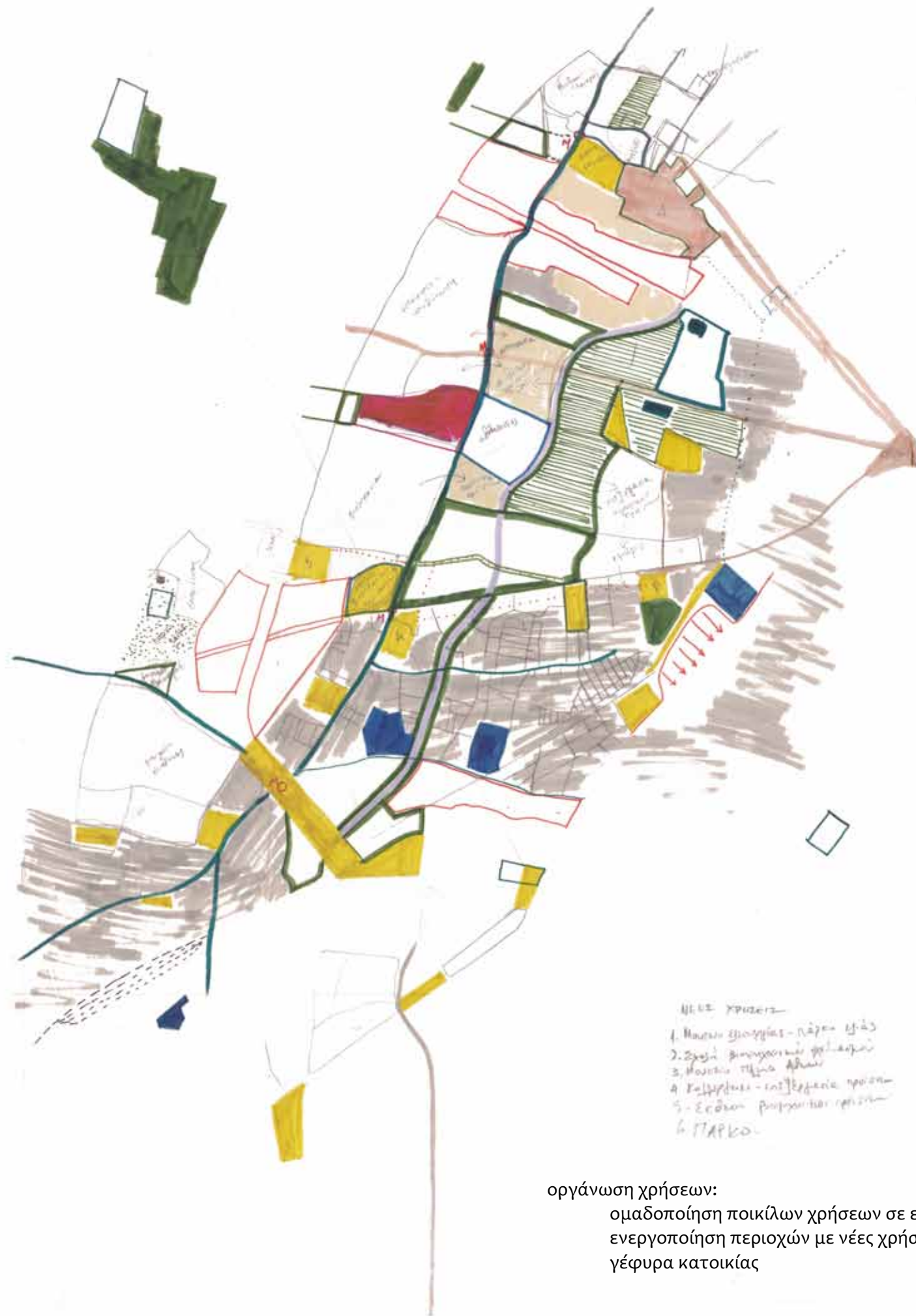
άξονες και συνδέσεις

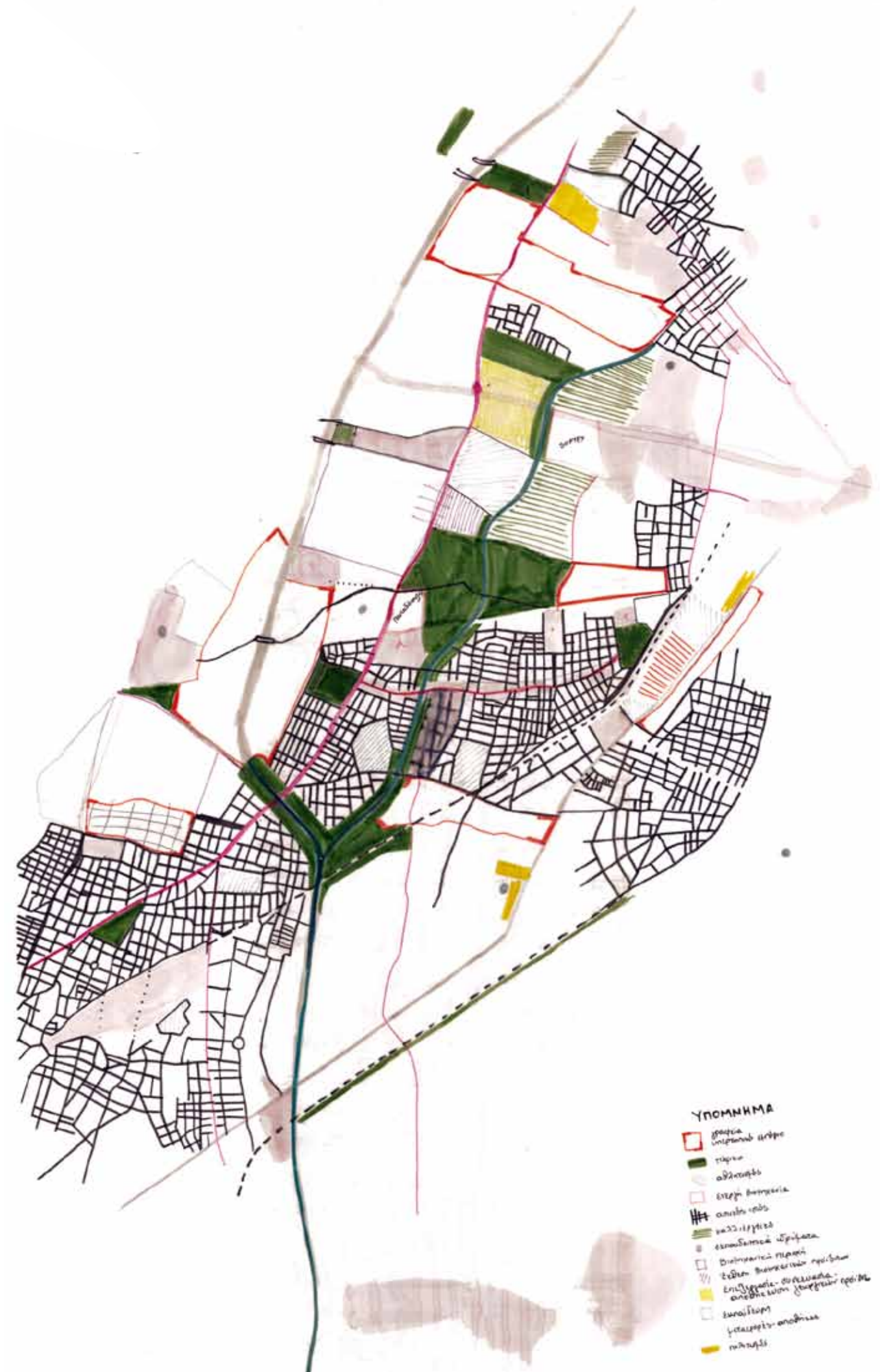
ροές διαμέσου ελαιώνα

σημεία ενδιαφέροντος, υπάρχοντα κι εν δυνάμει -- σύνδεση με τα δίκτυα της πόλης

οργάνωση χρήσεων:
 ομαδοποίηση ποικίλων χρήσεων σε ενιαίες περιοχές
 ενεργοποίηση περιοχών με νέες χρήσεις
 γέφυρα κατοικίας

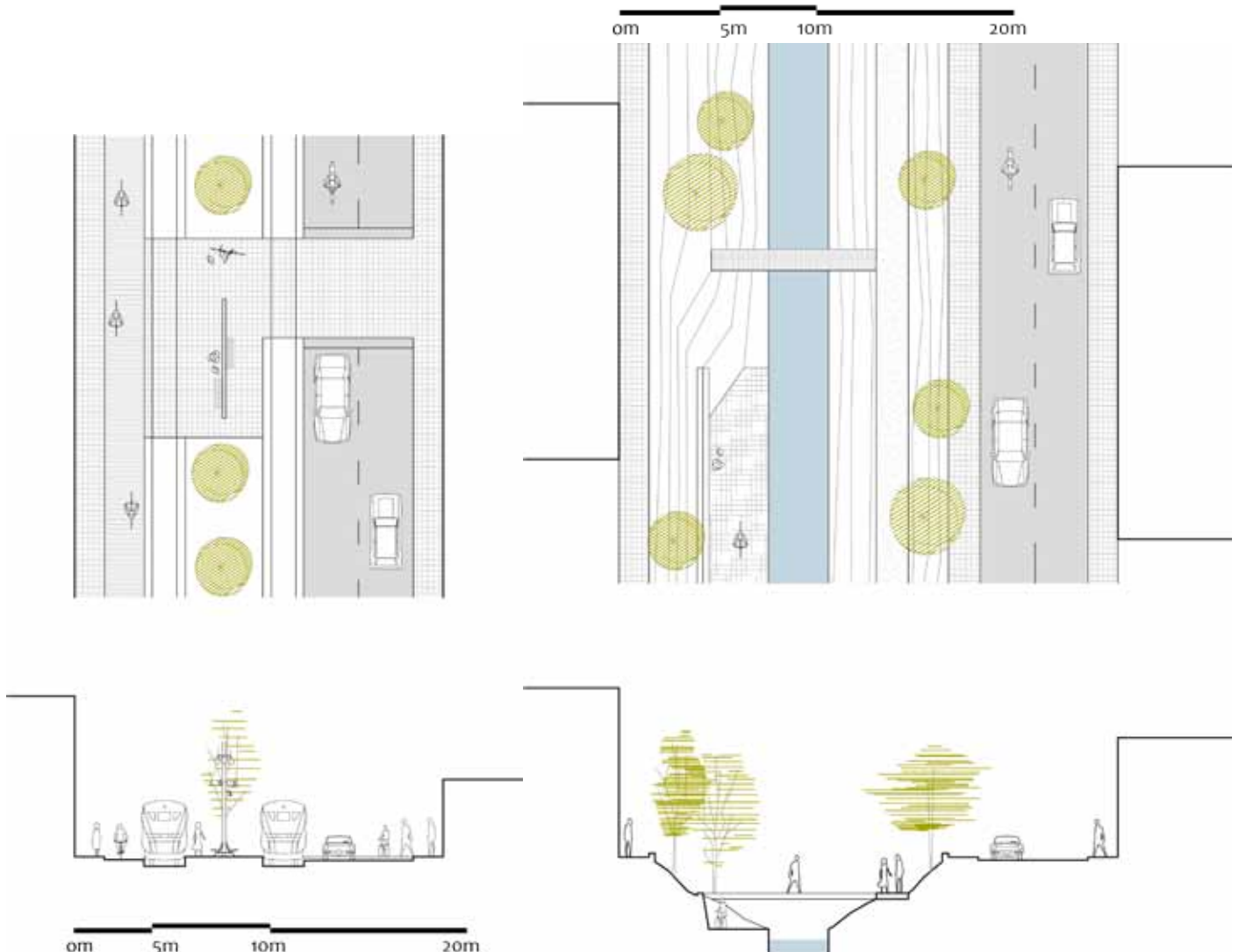

■ οδός Αγίας Αννης

Η οδός Αγ. Αννης, με τα χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν νωρίτερα, αναδιαμορφώνεται με διαπλάτυνση στα 18m, και νέα γραμμή τραμ καθ' όλο το μήκος της με άκρα προς Σεπόλια και Πατήσια ή Μεταξουργείο και προς Πειραιά ή Νίκαια. Η Αγ. Αννης ενισχύεται με μέσα σταθερής τροχιάς, τραμ και μακροπρόθεσμα Μετρό (διάγραμμα 10), ποδηλατόδρομο και πεζοδρόμια, διατηρώντας τον αυτοκινητόδρομο διπλής κατεύθυνσης.

■ ρέμα Προφήτη Δανιήλ

Το ρέμα του Πρ. Δανιήλ, με χάραξη σχεδόν παράλληλα στην Αγ. Αννης, σήμερα έχει εμφανή κοίτη από την Αγ. Πολυκάρπου ως την οδό Π. Ράλλη κι από 'κει ως την εκβολή του στον Κηφισό. Αποκαλύπτεται η κοίτη σε όλο το μήκος της ως την Λ. Αθηνών και διαμορφώνεται σε γραμμικό πάρκο με έντονη φύτευση και κυμαινόμενο πλάτος που στο ευνοϊκότερο σημείο του φτάνει τα 30m. Διαμορφώνονται υπαίθριες διαδρομές, γεφυράκια και στάσεις, ήπιες επεμβάσεις, δίνοντας έμφαση στην επαναφορά του φυσικού τοπίου.

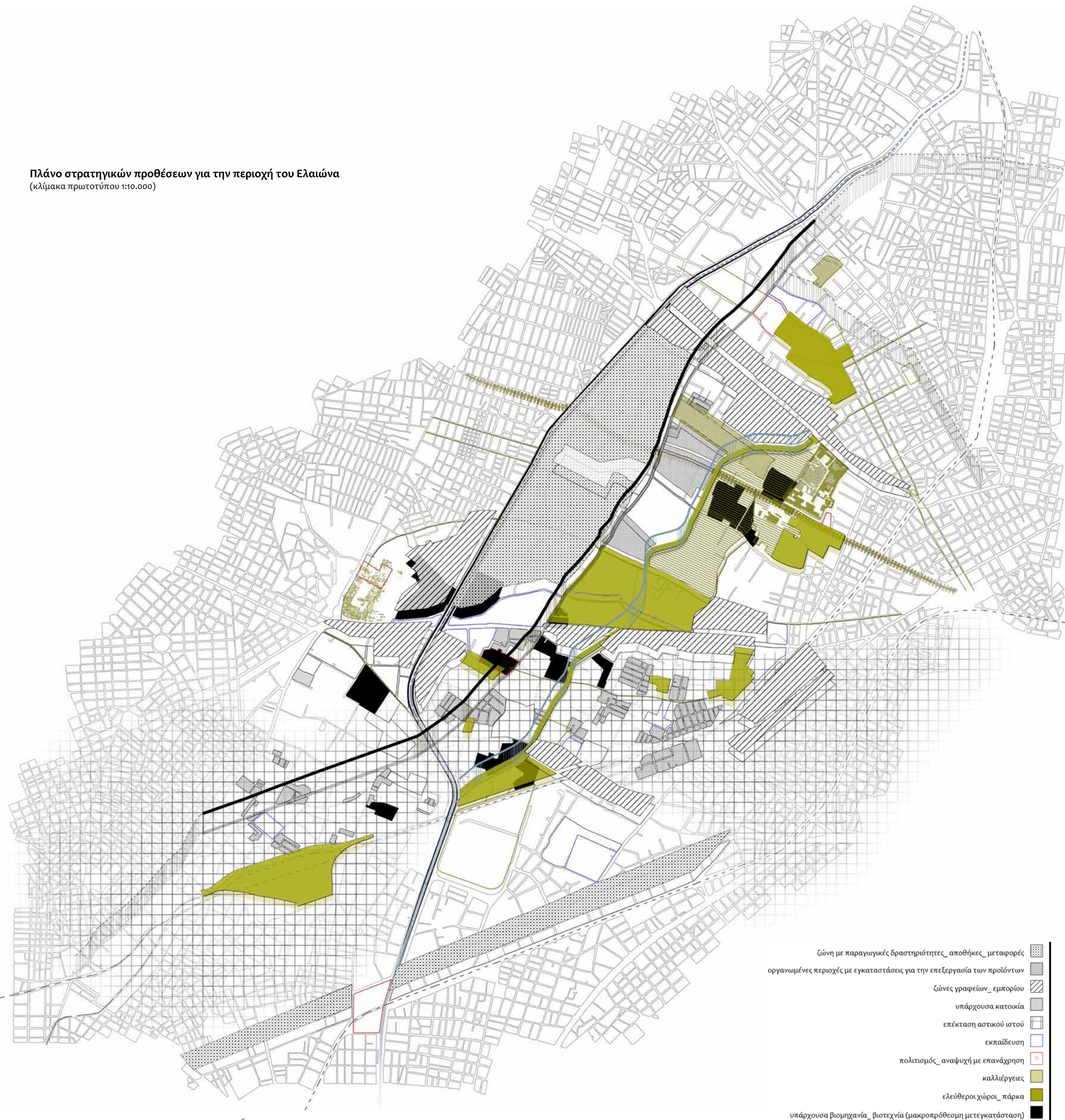

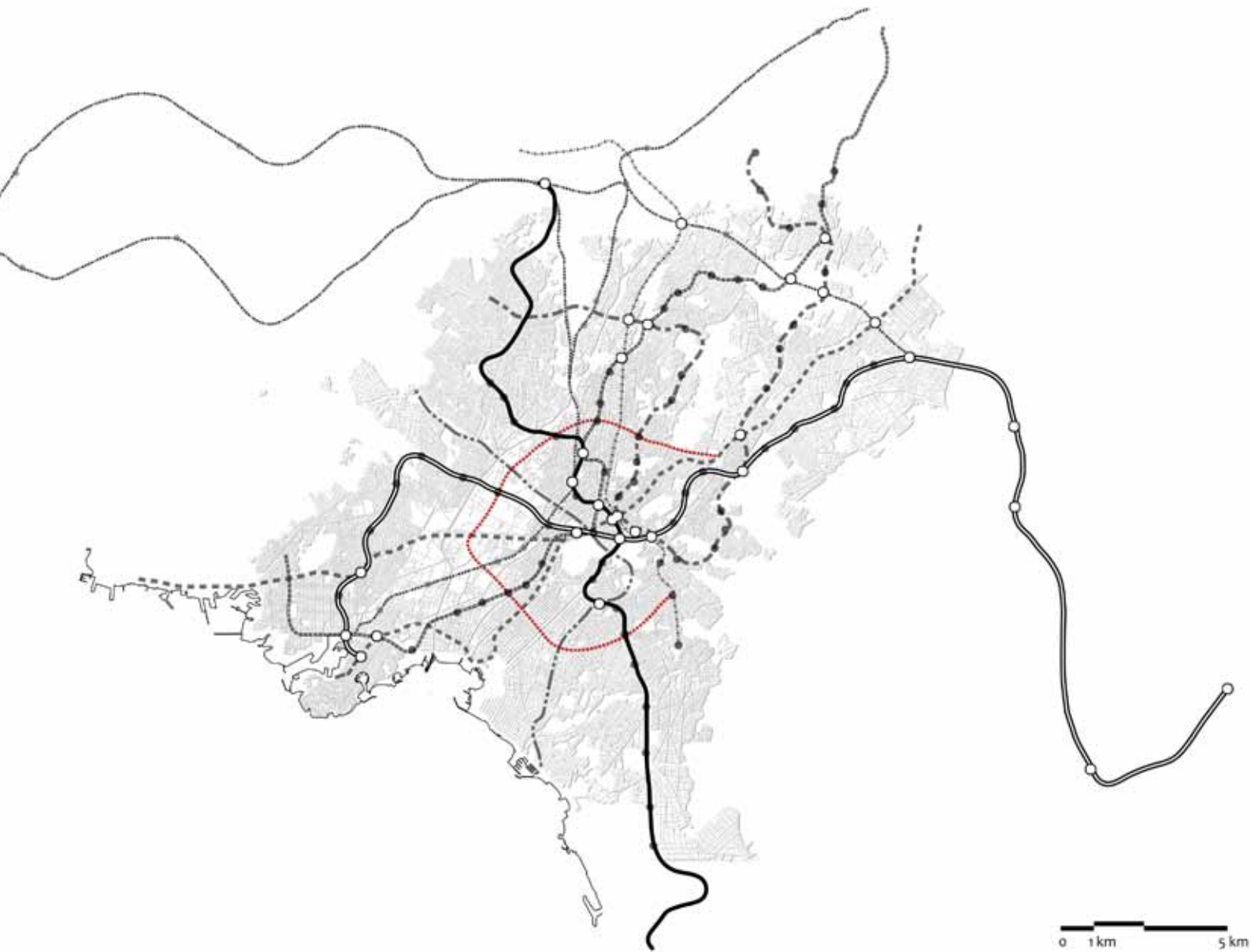
ΣΧΕΔΙΑ πρότασης
(κλίμακα πρωτοτύπου 1:200)

Οι χρήσεις χωροθετούνται με βάση τους άξονες αστικής και φυσικής ανάπτυξης αντίστοιχα, Αγ. Αννης και ρέμα Πρ. Δανιήλ. Οι δύο άξονες οριοθετούν επιμέρους περιοχές στην έκταση του Ελαιώνα και οι προτεινόμενες χρήσεις δημιουργούν συνδέσμους ανάμεσα σ' αυτόν και την πόλη.

- οι πιο βαριές δραστηριότητες (**βιομηχανικές και βιοτεχνικές μονάδες, αποθήκες και μεταφορές**) καταλαμβάνουν το τμήμα μεταξύ Αγ. Αννης και Λ. Κηφισού, σε επαφή με τη λεωφόρο που είναι αναγκαία για τη λειτουργία τους. Οργανώνονται σε περιοχές με κατάλληλες υποδομές για τις υπηρεσίες αλλά και το ανθρώπινο δυναμικό. Διατηρούνται, με τις αναγκαίες αλλαγές, στην χάραξη των Μακρών Τειχών.
- δημιουργείται ένα **δίκτυο ελεύθερων πράσινων χώρων** το οποίο συμπεριλαμβάνει πάρκο μεγάλης έκτασης στην καρδιά της περιοχής, σαν σύνδεσμο για το ρέμα και την Αγ. Αννης. Πάρκα και τμήματα πρασίνου που ήδη υπάρχουν ενισχύονται και δημιουργούνται νέα, μεγαλύτερα σε έκταση, με βασικό άξονα την ανάπτυξη του ρέματος του Πρ. Δανιήλ. Πράσινες ροές (πεζόδρομοι, αρχαιολογικοί περίπατοι, παρκοπεζόδρομοι) από τις γύρω περιοχές εισέρχονται στο τμήμα του Ελαιώνα κι επεκτείνουν το πράσινο δίκτυο.
- νέες, αστικές, **καλλιέργειες** τοποθετούνται σε σχέση με το ποτάμι και το ρέμα, σε μικρότερη (ανάμεσα στις κατοικίες-λαχανόκηποι) και μεγαλύτερη (σε επαφή με τη Γεωπονική Σχολή) έκταση. Οι καλλιέργειες αποτελούν τη νέα παραγωγική χρήση που εισέρχεται στον Ελαιώνα. Η έκταση ανάμεσα στο ρέμα και τη Γεωπονική αποτελεί επέκταση των καλλιεργειών που ήδη υπάρχουν και ενίσχυσή τους με καινούριες. Αμπέλια και ελιές συμπληρώνονται με σιτηρά κι οπωροφόρα, στην προσπάθεια ανάπτυξης του τοπίου της περιοχής.
- δημιουργείται «**γέφυρα**» **κατοικίας** νότια της Π. Ράλλη, ενσωματώνοντας τους θύλακες κατοικίας που ήδη υπάρχουν, οργανώνοντας γειτονιές. Η κατοικία διαχέεται από το σημείο του Ρούφ, στον Ταύρο και με άξονα την Αγ. Ειρήνης, που μετατρέπεται σε άξονα τοπικού εμπορίου-κέντρο γειτονιάς, καταλήγει στην Αγ. Αννης για να ενωθεί με την κατοικία στο Ρέντη.
- η ενδιαμέση ζώνη ανάμεσα στην Αγ. Αννης και το ρέμα, από τις καλλιέργειες ανατολικά (παραγωγή προϊόντων) στις μεταφορές δυτικά, περιλαμβάνει **μονάδες ήπιας επεξεργασίας και συσκευασίας** των παραγόμενων γεωργικών προϊόντων. Στην ίδια περιοχή εντάσσονται περίπτερα έκθεσης διαφόρων βιομηχανιών και βιοτεχνιών της περιοχής.
- κατά μήκος των οδών διαμπερούς κυκλοφορίας διαμορφώνονται κατάλληλα **ζώνες εμπορίου και γραφείων** που λειτουργούν σαν προστατευτικές περιοχές (buffer zones) για τις περιοχές κατοικίας.
- σημειώνονται σχολεία, εκπαιδευτικά κέντρα, πανεπιστημιακά ιδρύματα με νέες προσθήκες (σχολή βιομηχανικού σχεδιασμού Π. Ράλλη και Αγ. Αννης), ενώ εγκαταλελειμμένα κτίρια ή/και ερείπια που μπορούν να αξιοποιηθούν αρθρώνονται σε ένα **δίκτυο χώρων εκπαίδευσης και πολιτισμού** (μουσεία και πολιτιστικά κέντρα δήμων).
- οι υπάρχουσες ενεργές βιομηχανικές μονάδες ενσωματώνονται, όπου είναι δυνατόν, στο σχεδιασμό ενώ παράλληλα τους δίνονται κίνητρα για μετεγκατάσταση σε οργανωμένες περιοχές εκτός του κέντρου της πόλης.
- η μετεγκατάσταση της Κεντρικής Λαχαναγοράς Αθηνών, αφήνει χώρο για την ανάπτυξη θερμοκηπιακών καλλιεργειών σε μελλοντικό χρόνο.

Πλάνο στρατηγικών προθέσεων για την περιοχή του Ελαιώνα
(κλίμακα πρωτοτύπου 1:10.000)

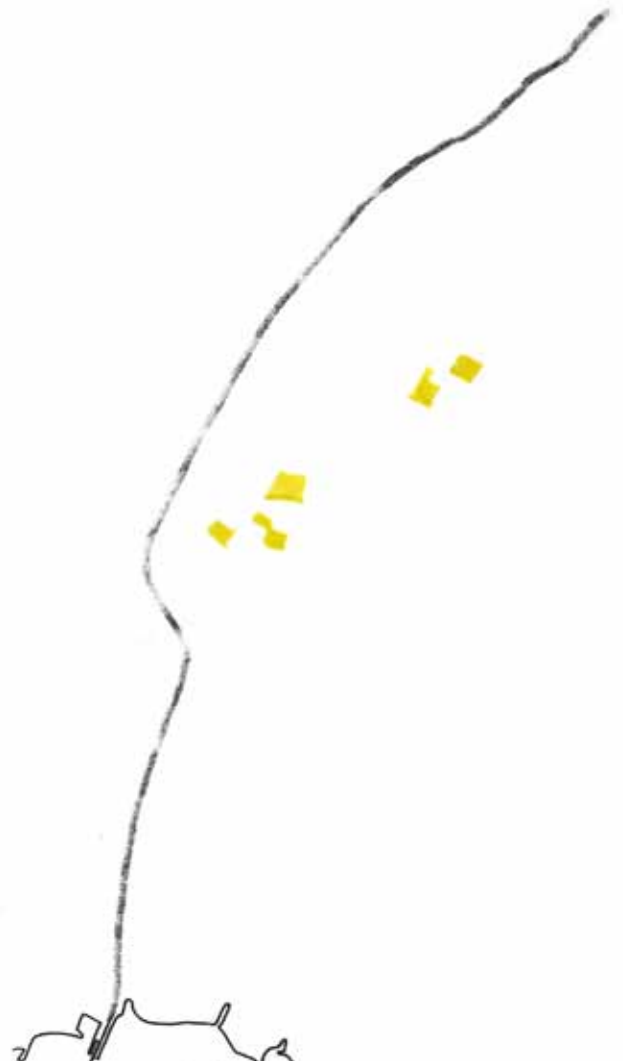
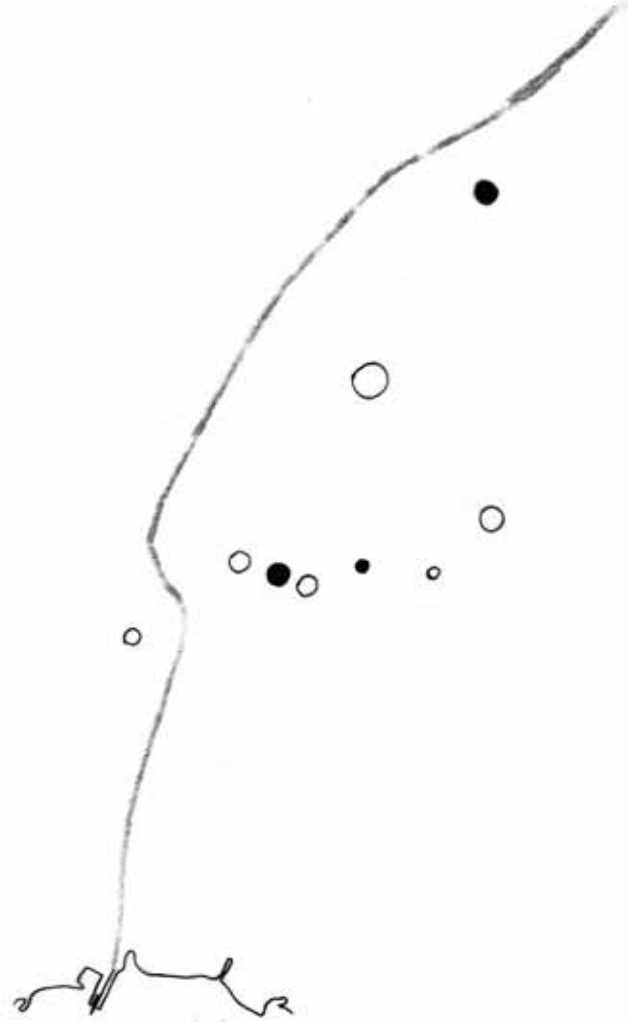
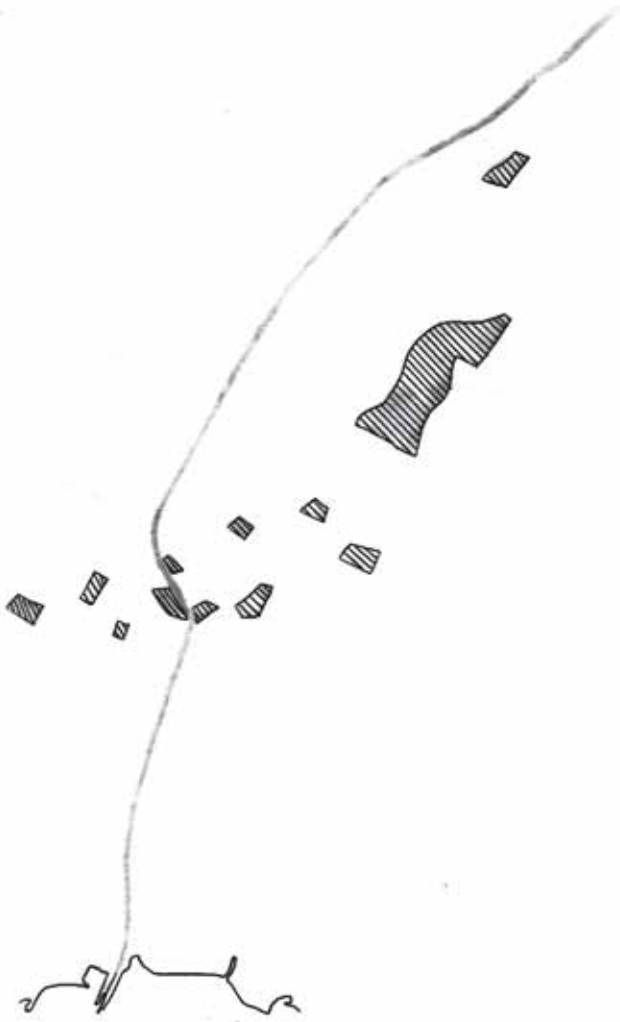

Σχέδιο Ανάπτυξης Μελλοντικών γραμμών Μετρό

- Γ1, Κερατσίνι- Ν. Ερυθραία
- Γ2, Ζεφυρι- Γλυφάδα
- == Γ3, Αεροδρόμιο- Πειραιάς
- - - Γ4, Πετρούπολη- Λυκόβρυση
- Γ5, Βύρωνας- Ανω Λιόσια
- - - Γ6, Μελίσσια- Πειραιάς
Θησείο- Πέραμα
- Γ7, Χαϊδάρι- Αλιμος
- Γ8, Κύκλικη

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10

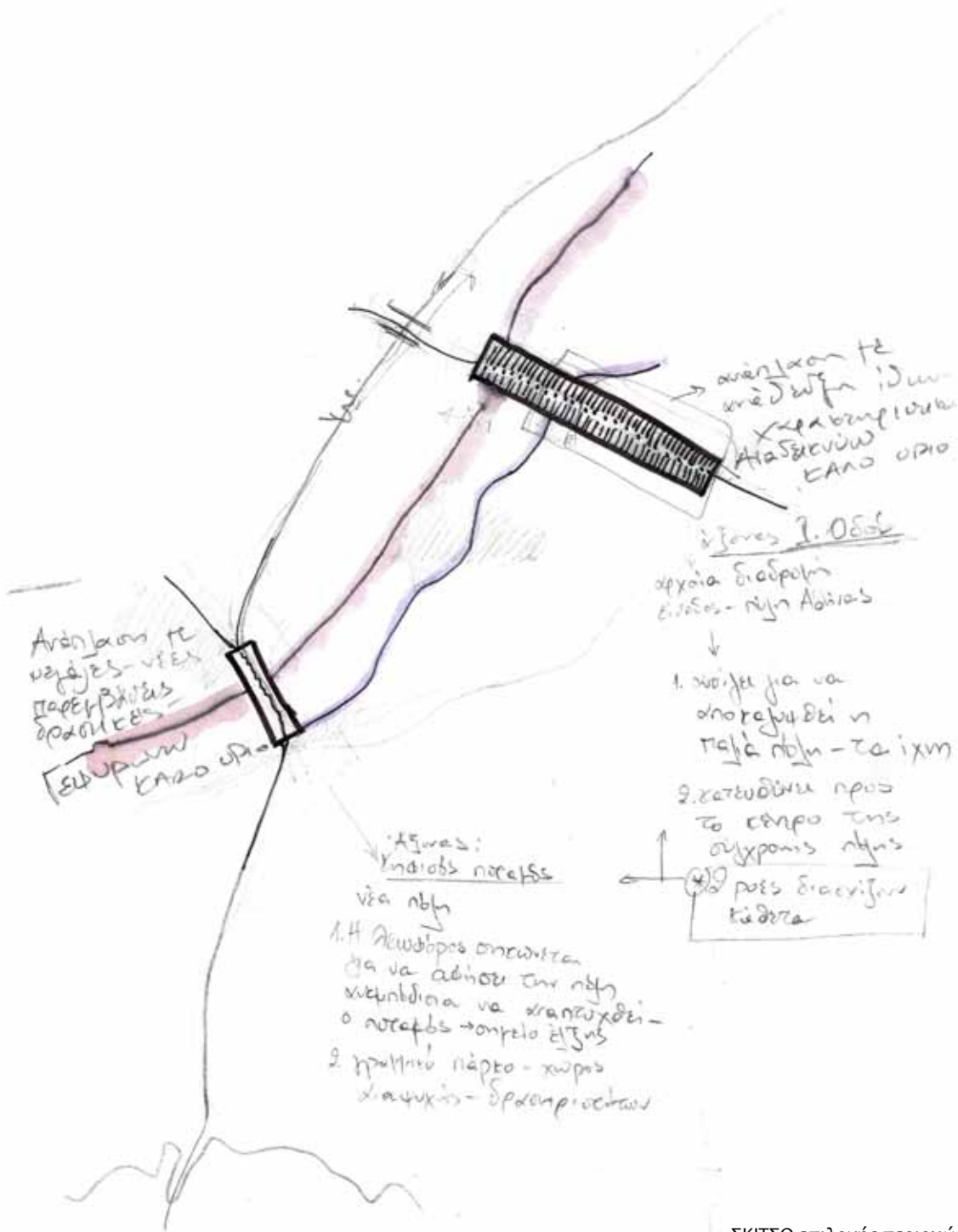
Στο Σχέδιο Ανάπτυξης Μελλοντικών γραμμών Μετρό από την 'Αττικό Μετρό' (Ιανουάριος 2012) βλέπουμε τις οκτώ συνολικά γραμμές, αυτές που ήδη υπάρχουν με τις επεκτάσεις τους, τέσσερεις νέες και μια κυκλική, που περνάει από Σεπόλια στη χάραξη της Αγ. Αννης και στρέφεται εν τέλει προς Καλλιθέα.

β

επέμβαση σε δύο άξονες | Κηφισός και Ιερά Οδός

ΣΚΙΤΣΟ επιλογής περιοχών

Οι δύο άξονες επέμβασης, ο Κηφισός και η Ιερά Οδός, αποτελούν παραδείγματα χειρισμού του φυσικού και ιστορικού στοιχείου αντίστοιχα, σε σχέση με την πόλη σήμερα. Οι άξονες αυτοί διασταυρώνονται με την Αγ. Αννης και το ρέμα και αποτελούν εσωτερικό κι εξωτερικό όριο αντίστοιχα για τον θύλακα, όπως βλέπουμε στο παραπάνω σκίτσο. Από τη μια, το ποτάμι περιορίζεται από τη λεωφόρο κι εμποδίζει την ανάπτυξη των περιοχών κατοικίας -της νέας πόλης- κι από την άλλη, ο δρόμος που ενώνει την Ελευσίνα με την Αθήνα -η παλιά πόλη-. Παρά τα κοινά στοιχεία και τις διαφορές που συναντάμε σε κάθε ένα, οι δύο περιοχές είναι αυτόνομες και με τέτοιο τρόπο σχεδιάζονται. Ωστόσο, αποτελούν τμήματα του συνολικού πλάνου στρατηγικών προθέσεων, χωρίς το οποίο δεν θα είχαν την ίδια προσέγγιση.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11

Στο διάγραμμα επισημαίνονται τα διαφορετικά σημεία που θα μπορούσε κανείς να επέμβει επάνω στους δύο άξονες, Κηφισό και Ιερά Οδό, καθώς και οι περιοχές που επιλέγονται.

A φυσικό | εσωτερικό όριο του θύλακα

B ιστορικό | εξωτερικό όριο του θύλακα

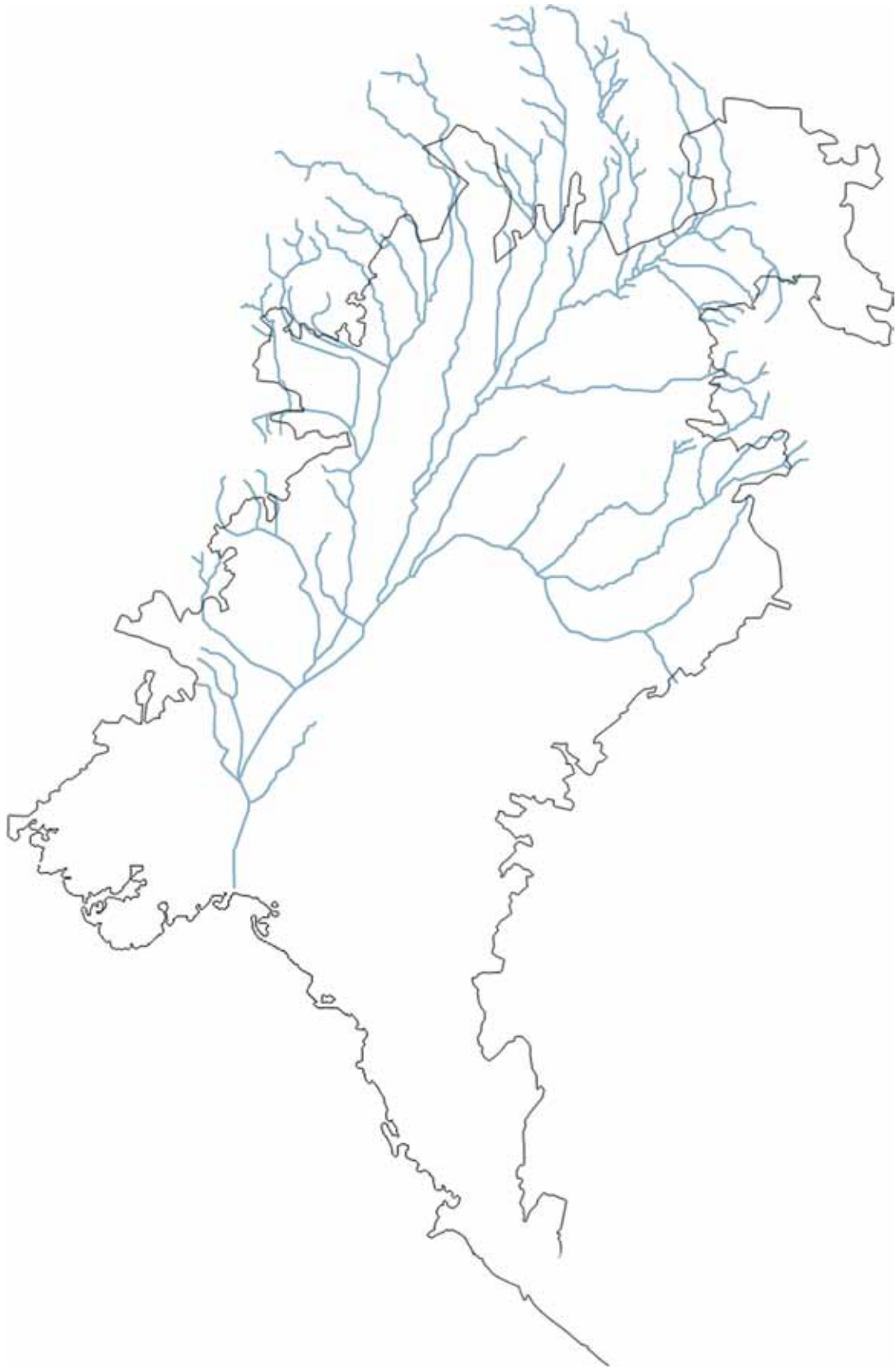

«Ο Κηφισός μέχρι το 1933-34 ήτο χείμαρρος. Περνούσε από τα Σεπόλια, Κολοκυνθού, Αγ. Γεώργιο Διασωρίτη, τα αμπέλια του Αγ. Στεφάνου, περιβόλια Αγ. Αννης, Αγ. Ι. Ρέντη κι έπεφτε στα Καμίνια. Πολλές φορές εκινούντο με βάρκες οι άνθρωποι. Εις την Ιερά Οδό είχαμε πολλά ανθρώπινα θύματα. ... όταν έβρεχε ήταν αδιάβατοι οι οδοί. Πολλές φορές τα μόνιππα μας κατέβαζαν στη μέση και επέστρεφαν. Η μεταφορά των λαχανικών εγένετο εις την λαχαναγορά μέσω Ρέντη, Πειραιώς και Ιεράς Οδού.»

Μαρτυρία για τον Ρέντη του Μεσοπολέμου από κάτοικο της περιοχής. (πηγή: Κανετάκης Γ., Μπενέκη Ελ., Σαρηγιάννης Γ., 2002)

A | Κηφισός

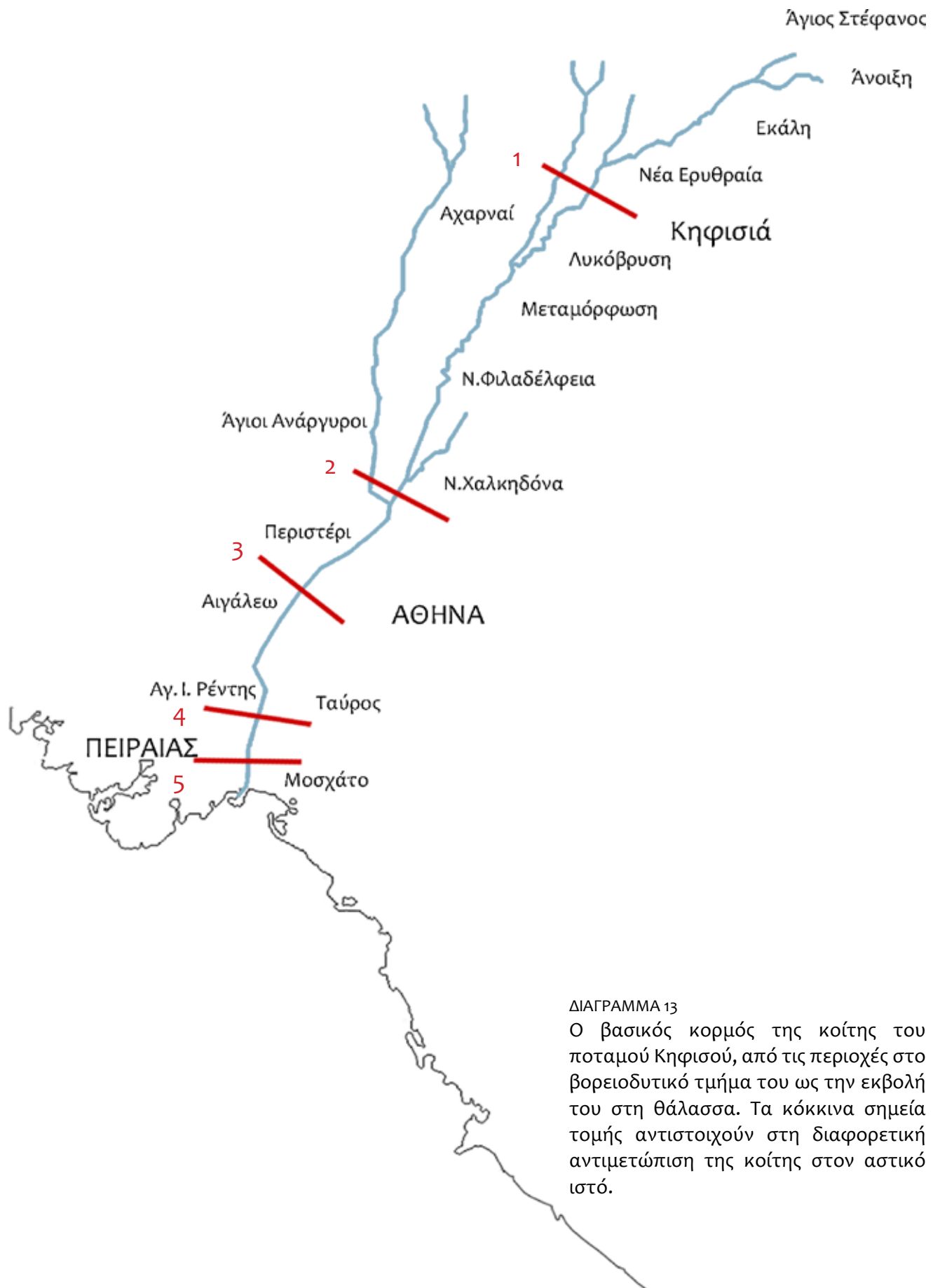

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12
Το υδρογραφικό δίκτυο του ποταμού
Κηφισού και η λεκάνη απορροής.

(πηγή: Κοντάμπαση Χ., Σκέντος Α., 2005)

■ το ποτάμι

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13
 Ο βασικός κορμός της κοίτης του ποταμού Κηφισού, από τις περιοχές στο βορειοδυτικό τμήμα του ως την εκβολή του στη θάλασσα. Τα κόκκινα σημεία τομής αντιστοιχούν στη διαφορετική αντιμετώπιση της κοίτης στον αστικό ιστό.

■ η κοίτη

1 φυσική κοίτη

2 τεχνητή κοίτη
Οριοθετημένη κοίτη σε χαμηλότερη στάθμη από αυτή του δρόμου.

3 τεχνητή κοίτη
Οριοθετημένη κοίτη και κάλυψη του ποταμού στο σύνολο της επιφάνειας του με οδική αρτηρία στο επίπεδο του εδάφους.

4 τεχνητή κοίτη
Οριοθετημένη κοίτη με οδικές αρτηρίες εκατέρωθεν.

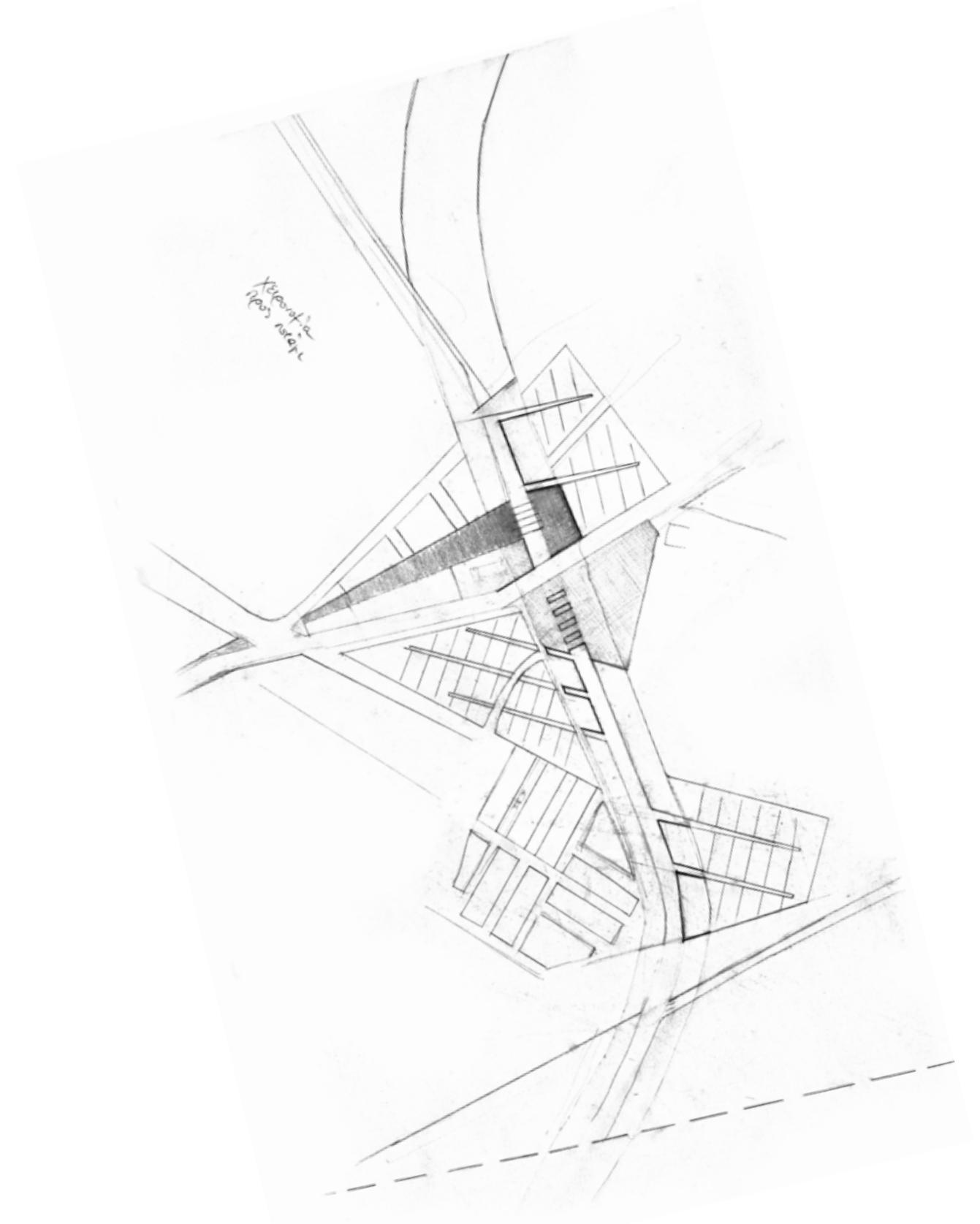
5 τεχνητή κοίτη
Οριοθετημένη κοίτη και κάλυψη του ποταμού από υπερυψωμένη οδική αρτηρία στο σύνολο της επιφάνειάς του.

ΧΑΡΤΗΣ 7
Τα κτίρια και η φύτευση της περιοχής
(κλίμακα πρωτοτύπου 1:5000)

- κτιριακοί όγκοι
- ημιμόνιμες ευτελείς κατασκευές
- καλλιέργειες
- φύτευση

ΣΚΙΤΣΑ | προθέσεις και συνθετικές αρχές

Στα σκίτσα φαίνονται οι αρχικές προθέσεις και η εξέλιξή τους. Το σημείο αυτό πλέον αποτελεί σύνδεσμο ανάμεσα στις δύο περιοχές κατοικίας εκατέρωθεν του ποταμού. Η κοίτη αναδιαμορφώνεται ώστε να ενώνει την πόλη. Νέα οικοδομικά τετράγωνα προστίθενται στον ιστό που ήδη υπάρχει ενισχύοντας τη συνοχή της περιοχής και δημιουργώντας το νέο τμήμα της πόλης. Η λεωφόρος διατηρείται πάνω από την κοίτη, αλλά στα 20 μέτρα πάνω από το επίπεδο του νερού. Με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται η κοίτη σαν υπαίθριος χώρος πολιτιστικών δραστηριοτήτων που συγκεντρώνει γύρω της αστικές καλλιέργειες και χώρους πρασίνου.

A

Το έδαφος στην περιοχή του Ελαιώνα δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κατάλληλο για την ανάπτυξη καλλιεργειών. Η χρόνια χρήση από τις διάφορες παραγωγικές μονάδες, μικρότερες ή μεγαλύτερες, με κακή ή και καθόλου διαχείριση των αποβλήτων τους οδήγησε σταδιακά στη ρύπανση, αλλού περισσότερο κι αλλού λιγότερο. Το πρώτο βήμα για την επαναφορά των καλλιεργειών στην περιοχή είναι η εξυγίανση του εδάφους. Αυτή η διαδικασία μπορεί να γίνει με τεχνητούς αλλά και φυσικούς τρόπους, ένας εκ των οποίων είναι η φυτοεξυγίανση, η χρήση δηλαδή συγκεκριμένων φυτών που μπορούν σταδιακά να απομακρύνουν τις βλαβερές ουσίες από το έδαφος για να αποκατασταθεί η σύστασή του. Ένα από αυτά τα φυτά είναι το ηλιοτρόπιο (προτεινόμενη μέθοδος, Παπαφιλιππάκη Α., 2004), με την ιδιότητα να απορροφά το μόλυβδο από το έδαφος. Αρχικά, οι εκτάσεις των καλλιεργειών φυτεύονται με ηλιοτρόπια, ώστε, μέσα σε κάποιο χρονικό διάστημα, να προετοιμάσουν το έδαφος για τις αστικές καλλιέργειες. Οι εκτάσεις γύρω απ' το ποτάμι φυτεύονται με λεμονιές, πορτοκαλιές, ροδιές, αμυγδαλιές, συκιές, ελιές, αμπέλια και άλλα καρποφόρα δέντρα και κηπευτικά.

B

■ **εξυγίανση εδάφους | φυτοεξυγίανση**

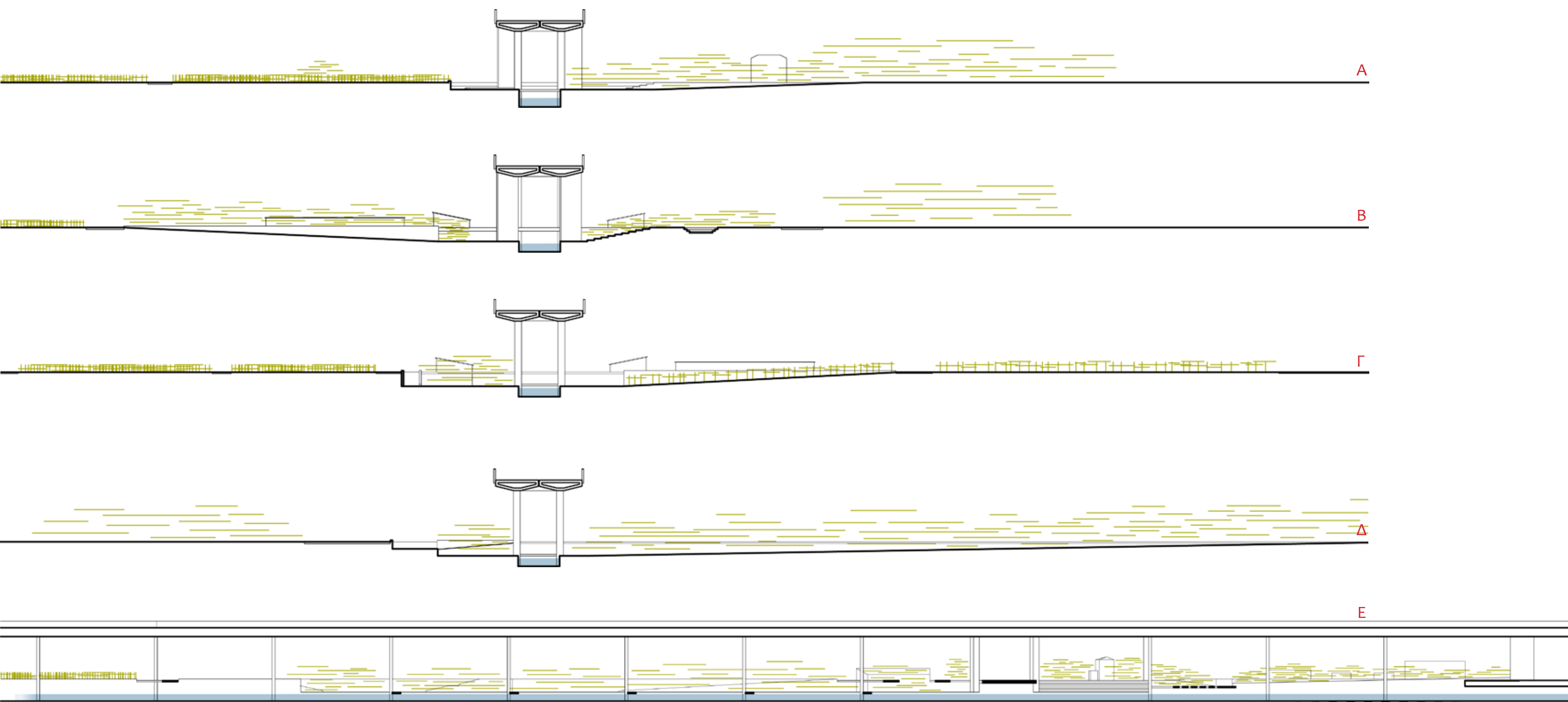
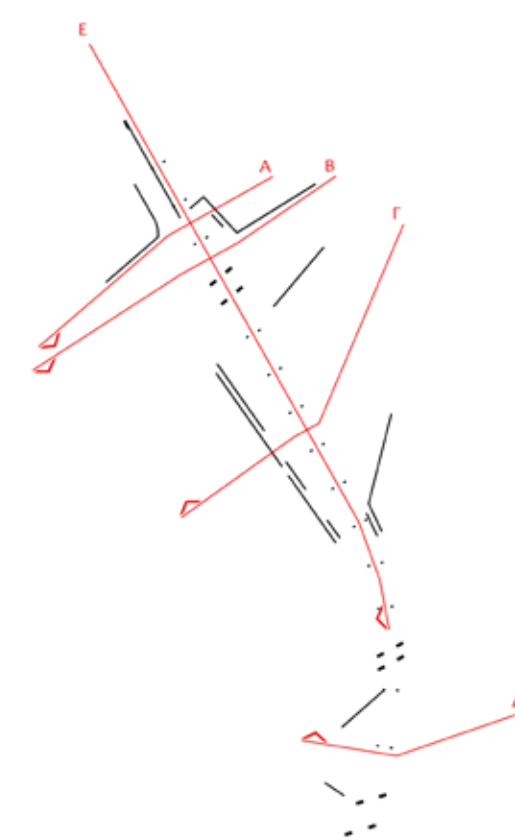
■ **αστικές καλλιέργειες**

Η αναδιαμόρφωση της κοίτης πραγματοποιείται σε διαφορετικά επίπεδα. Διατηρείται η βασική κοίτη (ορθογωνικής διατομής) με βάση στα -7μ. και προστίθενται εκατέρωθεν επίπεδα στα -2 και -4μ. παρέχοντας τη δυνατότητα επέκτασης της κοίτης ώστε να αυξάνεται η χωρητικότητα της όποτε είναι αναγκαίο. Ο Κηφισός λειτουργεί σαν χείμαρρος, παρουσιάζοντας έντονες αυξομειώσεις στην ποσότητα νερού. Μια τέτοια διαμόρφωση προσφέρει την αναγκαία εκτόνωση.

Οι καλλιέργειες σε εγγύτητα με το ποτάμι, αποτελούν τμήμα του ιστού και είναι στην πλειοψηφία τους υπό την επίβλεψη των κατοίκων της περιοχής (φροντίδα και συγκομιδή οπωροκηπευτικών). Το κεντρικό τμήμα, σε κεκλιμένο επίπεδο προς το ποτάμι, είναι δημόσιο, με καρποφόρα δέντρα. Δίνεται έμφαση στην αποκατάσταση του φυσικού τοπίου και την εναρμόνισή του με τον σύγχρονο αστικό ιστό.

Κτίρια που ήδη υπάρχουν εγκαταλελειμμένα ή ερείπια, μπορούν να ενταχθούν στο γενικό πλάνο σαν χώροι πολιτισμού κι εκπαίδευσης. Ακόμη βλέπουμε τα νέα οικοδομικά τετράγωνα και τη σχηματοποίηση όσων υπάρχουν ήδη.

Η Αγ. Αννης υπάρχει σαν βασικός άξονας ενισχυμένη με τις γραμμές των ΜΜΜ. Έχουμε δύο συστήματα, που το ένα πλαισιώνει τη ροή του νερού και το άλλο τη ροή των αυτοκινήτων. Στο σημείο διασταύρωσης αυτών μπορούν να προστεθούν κάποιοι νέοι κλειστοί χώροι όπως φαίνεται στο σχήμα. Στη διασταύρωση με το ρέμα υπάρχει μεγάλη έκταση πρασίνου σαν αφετηρία της ροής πρασίνου προς τις υπαίθριες διαμορφώσεις του ποταμού (αλλά και τον ΒΔ άξονα προς τους χώρους αναψυχής) ενοποιώντας στο σύνολό της την πρόταση.

Κάτοψη Κηφισού
(κλίμακα πρωτοτύπου 1:1.000)

“Από τη νέα πληγή που μ’ άνοιξεν η μοίρα
έμπαιν’ ο ήλιος, θαρρούσα, στην καρδιά μου
με τόση ορμή, καθώς βασίλευε, όπως
από ραγισματιάν αιφνίδια μπαίνει
το κύμα σε καράβι π’ ολοένα
βουλιάζει... Γιατί εκείνο πια το δείλι,
σαν άρρωστος, καιρό, που πρωτοβγαίνει
ν’ αρμέξει ζωή απ’ τον έξω κόσμο, ήμουν
περπατητής μοναχικός στο δρόμο
που ξεκινά από την Αθήνα κ’ έχει
σημάδι του ιερό την Ελευσίνα.
Τι ήταν για μένα αυτός ο δρόμος πάντα
σα δρόμος της Ψυχής... Φανερωμένος
μεγάλος ποταμός, κυλούσε εδώθε
αργά συρμένα από τα βόδια αμάξια,
γεμάτα αθεμωνιές ή ξύλα, κι άλλα
αμάξια, γοργά που προσπερνούσαν,
με τους ανθρώπους μέσα τους σαν ίσκιους...
Μα παραπέρα, σα να χάθη ο κόσμος
κ’ έμειν’ η φύση μόνη, ώρα κι ώρα
μια ησυχία βασίλεψε. Κ’ η πέτρα
π’ αντίκρισα σε μια άκρη ριζωμένη,
θρονί μου φάνη μοιραμένο μου ήταν
απ’ τους αιώνες. Κ’ έπλεξα τα χέρια,
σαν κάθισα, στα γόνατα, ξεχνώντας
αν κίνησα τη μέρα αυτή ή αν πήρα
αιώνες πίσω αυτό τον ίδιο δρόμο...”

Η πρώτη στροφή από το ποίημα του Αγγελου
Σικελιανού, Ιερά Οδός

B | Ιερά Οδός

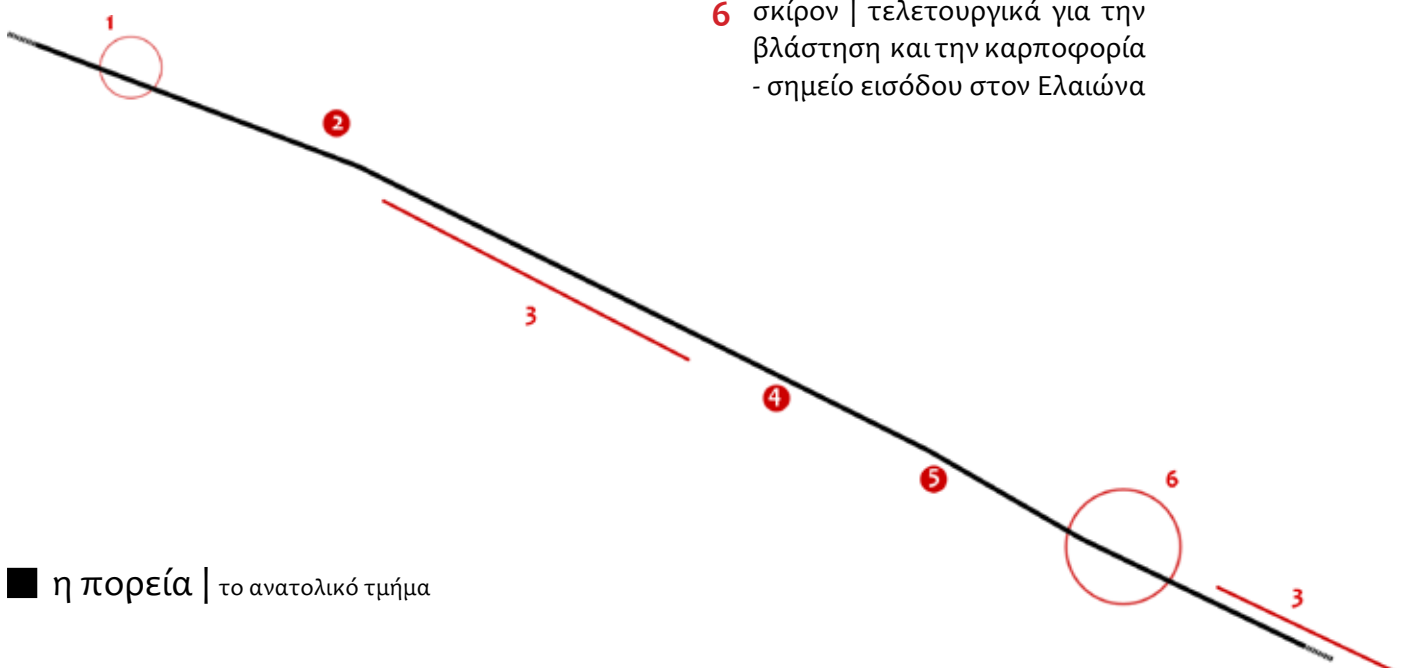

Ελευσινάδε |
η οδός που οδηγεί στην Ελευσίνα

γεωγραφικά ορόσημα

- 1 γεφυρισμοί | πειράγματα στο πέρασμα από τη γέφυρα του Κηφισού ποταμού -σημερινή Αγ. Αννης
- 2 τέμενος του Μειλίχιου Δία και αρχαίος βωμός στο εκκλησάκι του Αγ.Σάββα
- 3 παράθεση ταφικών μνημείων
- 4 ιερό της Δήμητρας και κόρης | η στάση των μυστών για ανασυγκρότηση πριν επιστρέψουν στην πόλη, χώρος λατρείας της Αθηνάς και του Ποσειδώνα
- 5 το κονάκι του Χασεκή
- 6 σκίρον | τελετουργικά για την βλάστηση και την καρποφορία - σημείο εισόδου στον Ελαιώνα

■ η πορεία | το ανατολικό τμήμα

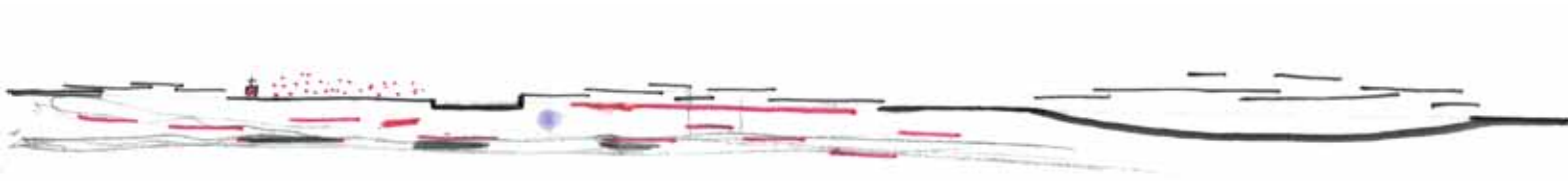
σταθερό πλάτος 5- 5,5 μ., σε όλο το μήκος της οδού

αναλληματικά τοιχεία ορίζουν το πλάτος

στήλες αναγράφουν την απόσταση από την αφετηρία της πομπής ανά σταθερά διαστήματα

στρωματογραφία ευρημάτων σε βάθος -3 έως -8 μ.

σταθερή χάραξη με μικρομετατόπιση προς το νότιο τμήμα

■ το ίχνος

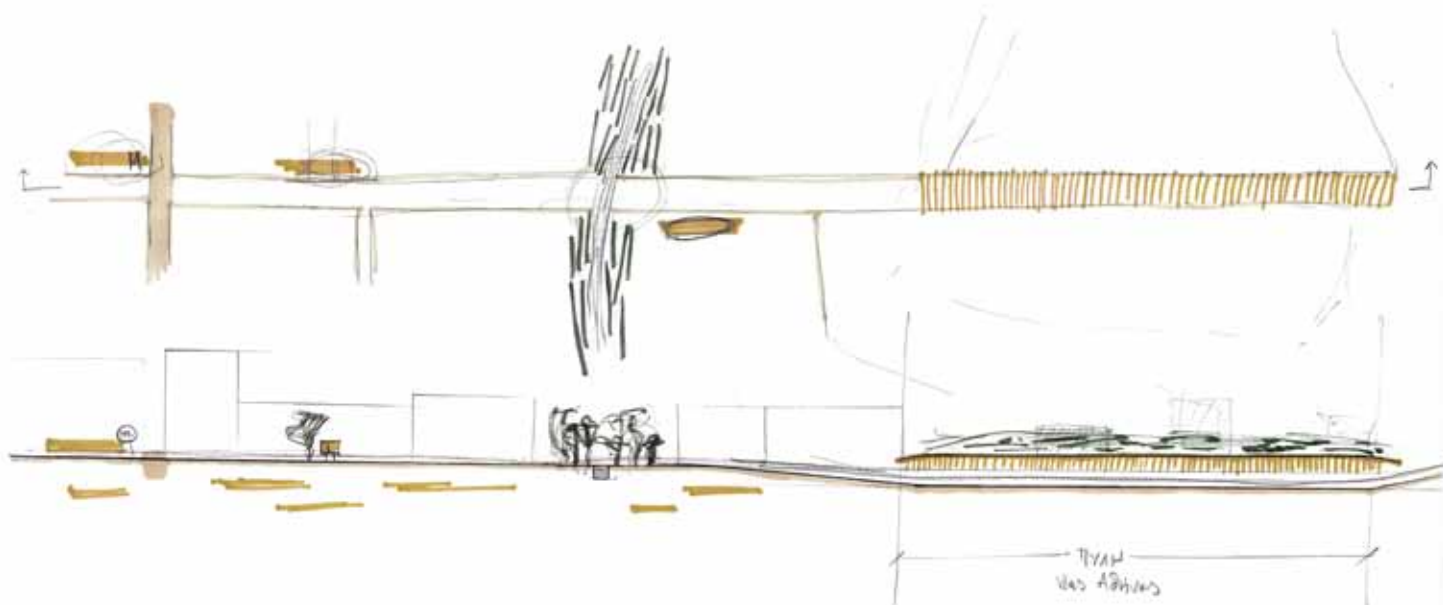
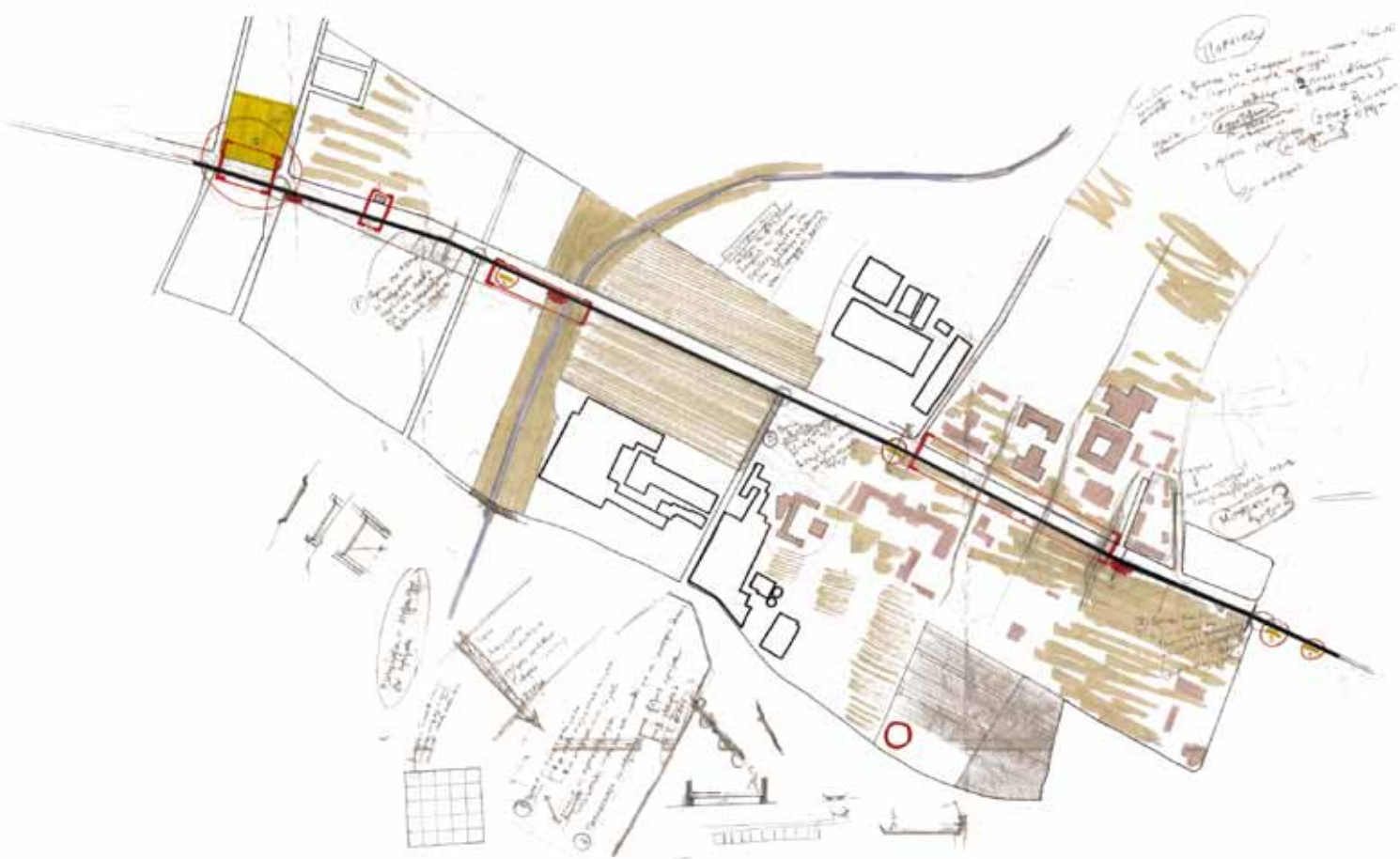
ΧΑΡΤΗΣ 8
 Τα κτίρια και η φύτευση της περιοχής
 (κλίμακα πρωτοτύπου 1:5000)

κτιριακοί όγκοι	
ημιμόνιμες ευτελείς κατασκευές	
καλλιέργειες	
φύτευση	

Η Ιερά Οδός ενώνει την Αθήνα με την Ελευσίνα και σχετίζεται με τα ελευσίνια μυστήρια. Στο ανατολικό τμήμα της, η Ιερά Οδός διαμορφώνει την δυτική πύλη της Αθήνας. Οι συνθετικές επιλογές εδώ σχετίζονται άμεσα με την πορεία και τα ίχνη αυτής της διαδρομής από την Αθήνα στην Ελευσίνα και στοχεύουν στην ανάδειξη του ιστορικού τοπίου στη σύγχρονη πόλη.

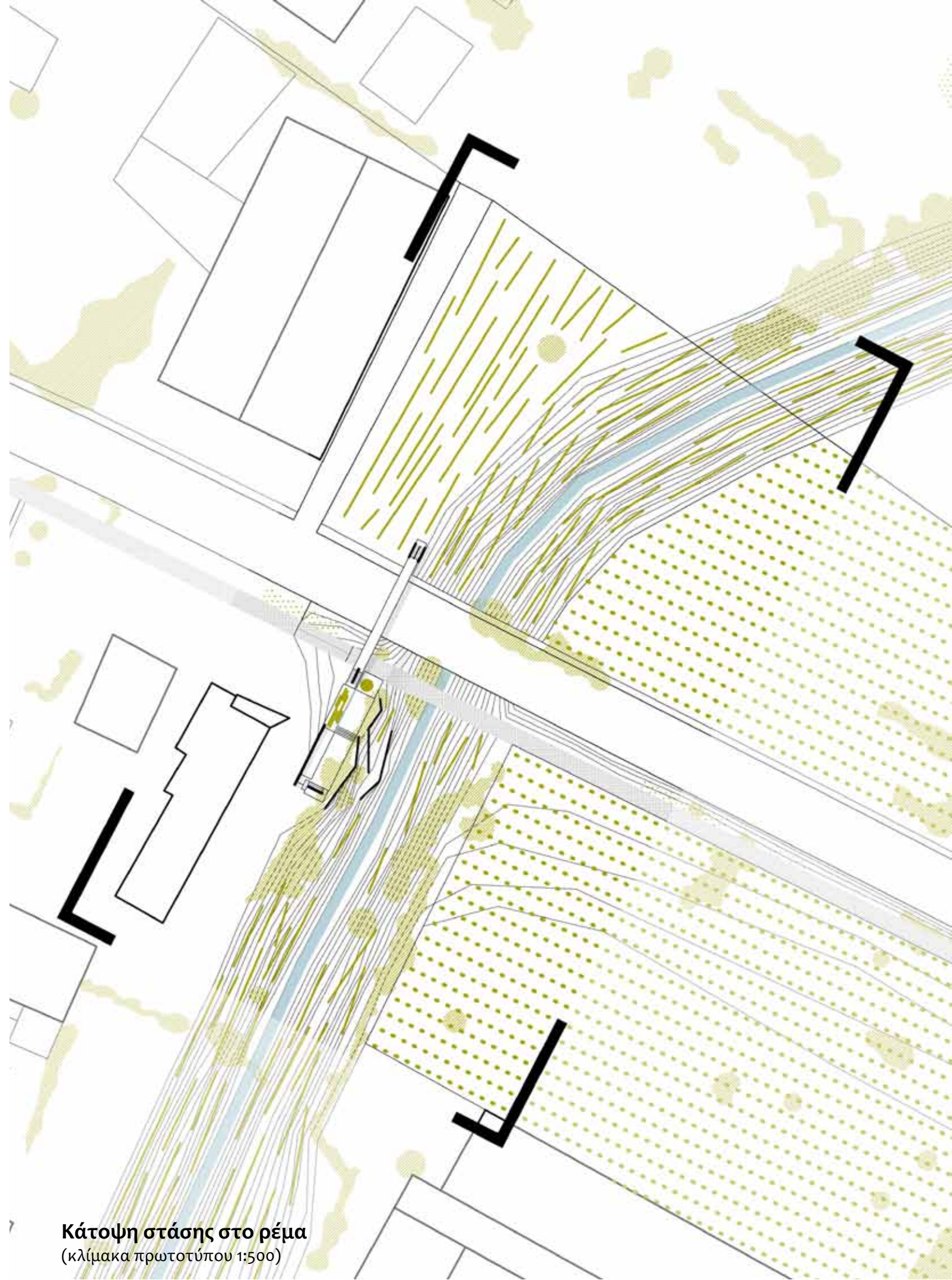
Στις δύο προηγούμενες σελίδες είδαμε επιγραμματικά τα στοιχεία (πηγές: Λερίου Α., 2006, Ταξιάρχη Π., 2006 και Τσιριγώτη-Δρακωτού Ι., 1992 και 2009) που σχετίζονται με την υπόσταση (τη μορφή αλλά και την ουσία) της αρχαίας οδού. Το τμήμα της Ιεράς Οδού εντός του Ελαιώνα παρουσιάζει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, κυρίως λόγω της ύπαρξης του ποταμού Κηφισού και της εγγύτητας στην Αθήνα. Ο Κηφισός κατά καιρούς υπερχειλίζει με αποτέλεσμα να καταστρέφει κάθε φορά το οδόστρωμα. Έτσι, με τις επιχωματώσεις και την εκ νέου κατασκευή του οδοστρώματος εντοπίζονται ίχνη των ευρημάτων σε μια στρωματογραφία από τα -3 έως τα -8μ. Η χάραξη αυτής της πορείας βρίσκεται ελάχιστα μετατοπισμένη προς το νότιο τμήμα, σήμερα περίπου κάτω από το νότιο κράσπεδο. Η οριζόντια και κατακόρυφη μετατόπιση, που αποτυπώνονται από τις ανασκαφές και τις μελέτες, ενσωματώνονται στο σχεδιασμό. Οριζόντια και κατακόρυφα επίπεδα χρησιμοποιούνται για να οριοθετήσουν τις υπαίθριες διαμορφώσεις.

Μειώνεται το πλάτος του σημερινού αυτοκινητόδρομου, ενώ παράλληλα ενισχύεται η κίνηση πεζών και ποδηλάτων, με μια νέα πορεία κατά μήκος του δρόμου με σταθερό πλάτος 5μ. και κατακόρυφα στοιχεία-παρατηρητήρια σε κάποια χαρακτηριστικά σημεία. Στο τμήμα της Γεωπονικής Σχολής και του Βοτανικού Κήπου, υποβαθμίζεται ο αυτοκινητόδρομος ώστε να ενοποιηθεί η έκταση εκατέρωθεν, επεκτείνοντας τον υπαίθριο χώρο του Πανεπιστημίου. Στη συνέχεια, στο τμήμα όπου σήμερα υπάρχουν συνεργεία και εμπόριο σχετικό με μηχανοκίνητα οχήματα, προστίθενται νέες καλλιέργειες ελιάς, σε συνέχεια των καλλιεργειών της Γεωπονικής. Ο περιηγητής περνάει ανάμεσα από το νέο ελαιώνα για να οδηγηθεί εντέλει σε μια υπαίθρια στάση, στο ρέμα του Πρ. Δανιήλ. Καθ' όλη την πορεία στο ίχνος της αρχαίας οδού υπάρχουν επιμέρους στοιχεία που αναδεικνύουν τα ευρήματα και την ιστορία του τόπου. Οι προτεινόμενες διαμορφώσεις έχουν δυνατότητα επέκτασης προς Αθήνα αλλά και προς Ελευσίνα με την ίδια λογική.

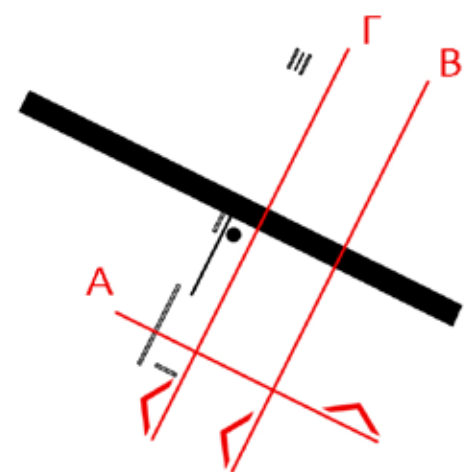
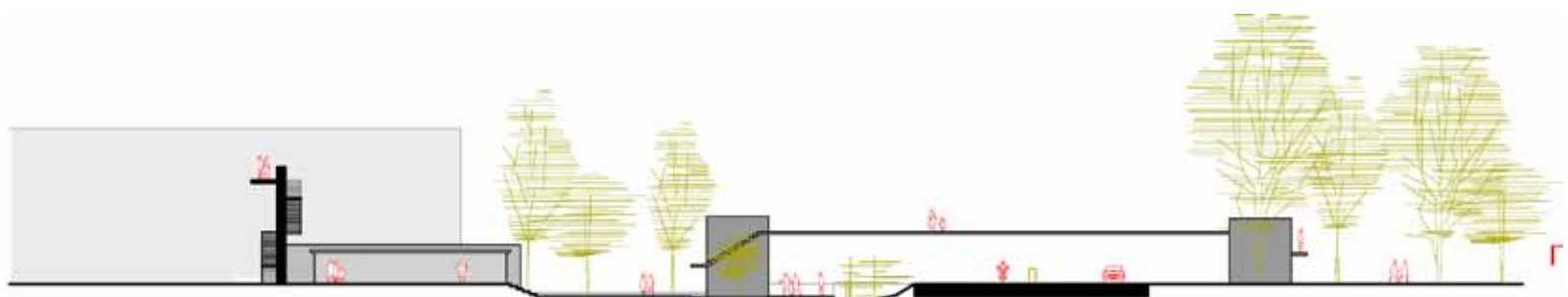
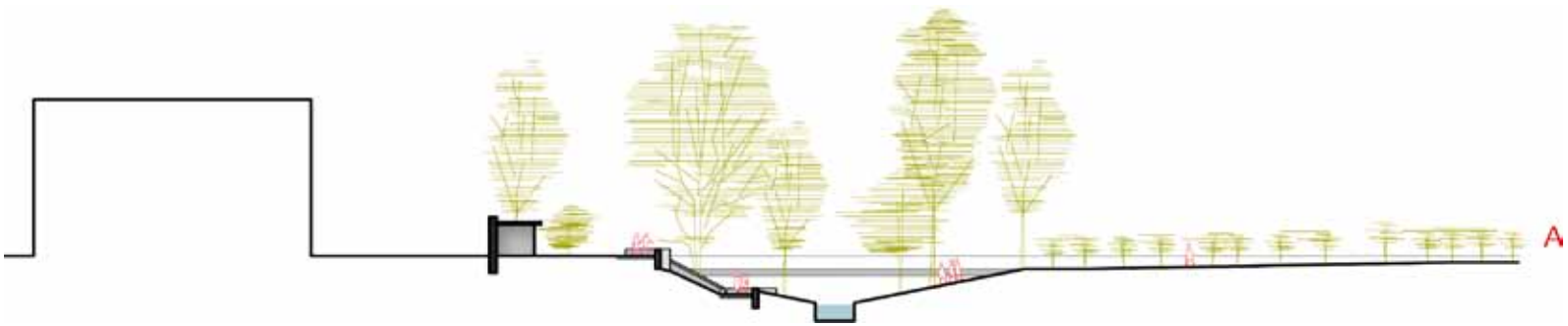

Κάτοψη Ιεράς Οδού
(κλίμακα πρωτοτύπου 1:1.000)

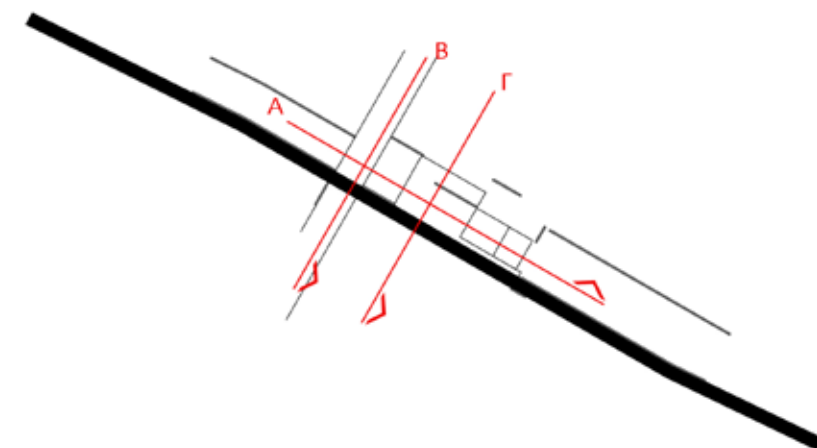
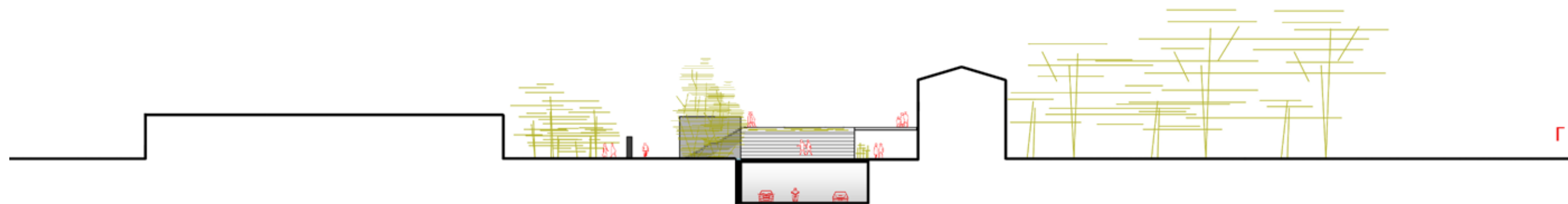
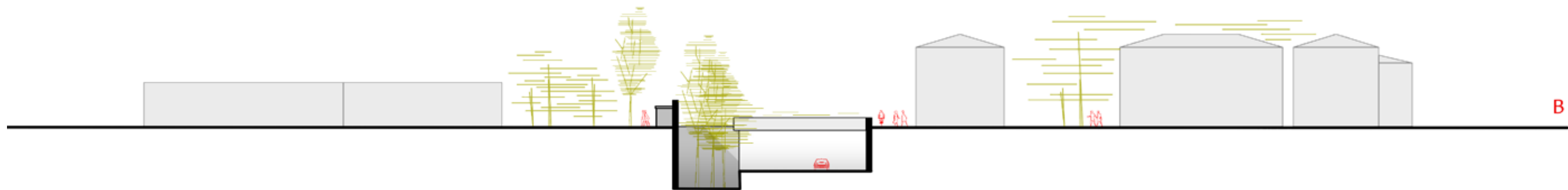
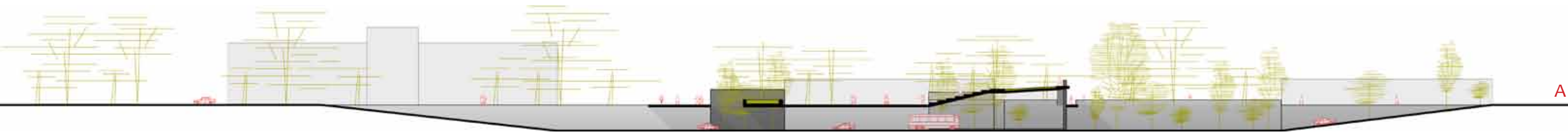

Κάτοψη στάσης στο ρέμα
(κλίμακα πρωτοτύπου 1:500)

Κάτοψη Γεωπονικής Σχολής
(κλίμακα πρωτοτύπου 1:500)

στάδια εφαρμογής

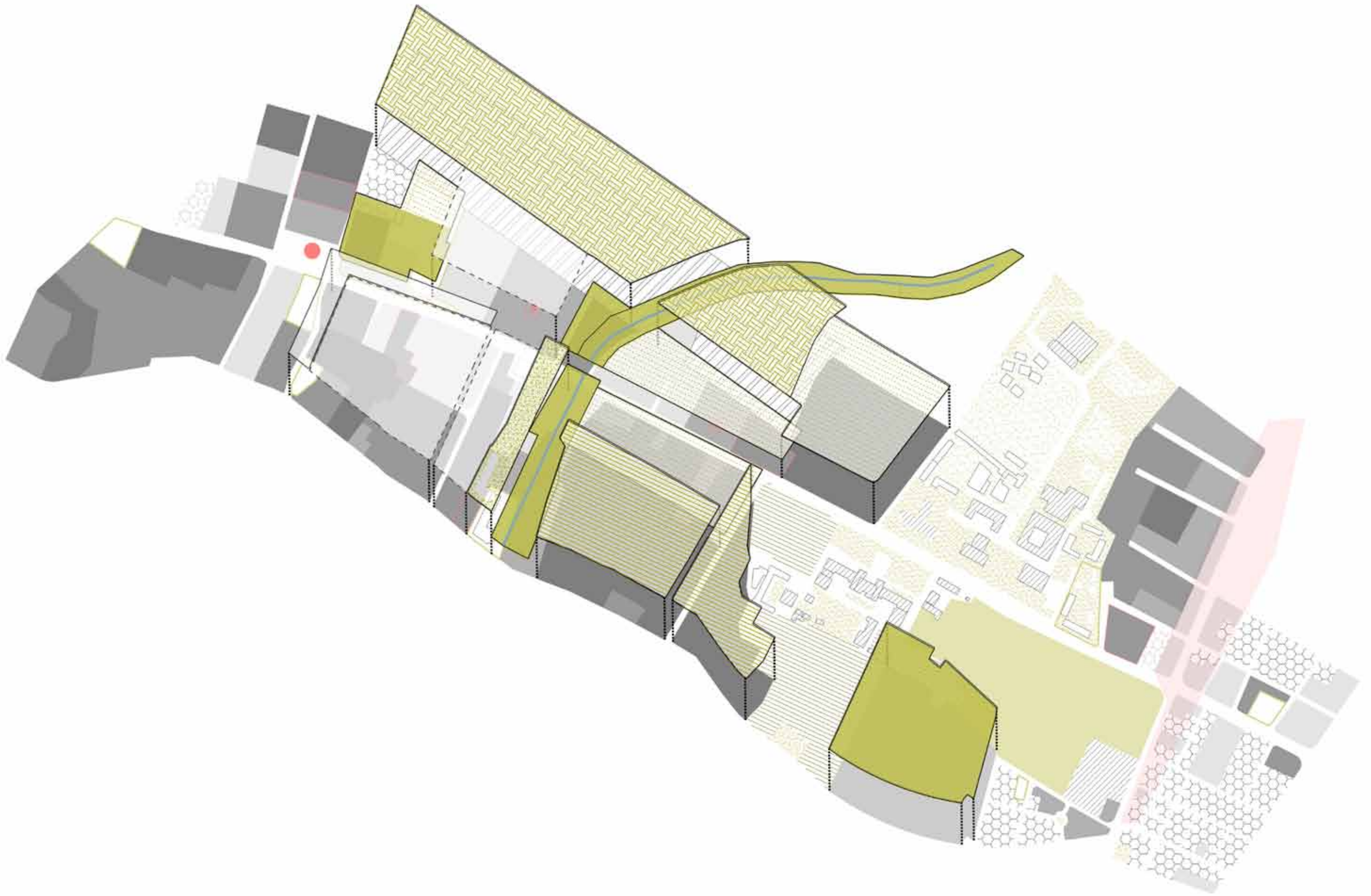

A

Οι προτεινόμενες επεμβάσεις, κάθε κλίμακας, εφαρμόζονται σε στάδια. Άλλες αλλαγές πραγματοποιούνται άμεσα και άλλες μακροπρόθεσμα. Το χρονικό περιθώριο για τα στάδια εφαρμογής δεν είναι δυνατό να οριστεί με ακρίβεια, καθώς εξαρτάται από πολλαπλούς παράγοντες. Με τις αλλαγές που σταδιακά πραγματοποιούνται, επανεξετάζεται και αναπροσαρμόζεται σε κάθε στάδιο το αρχικό πλάνο.

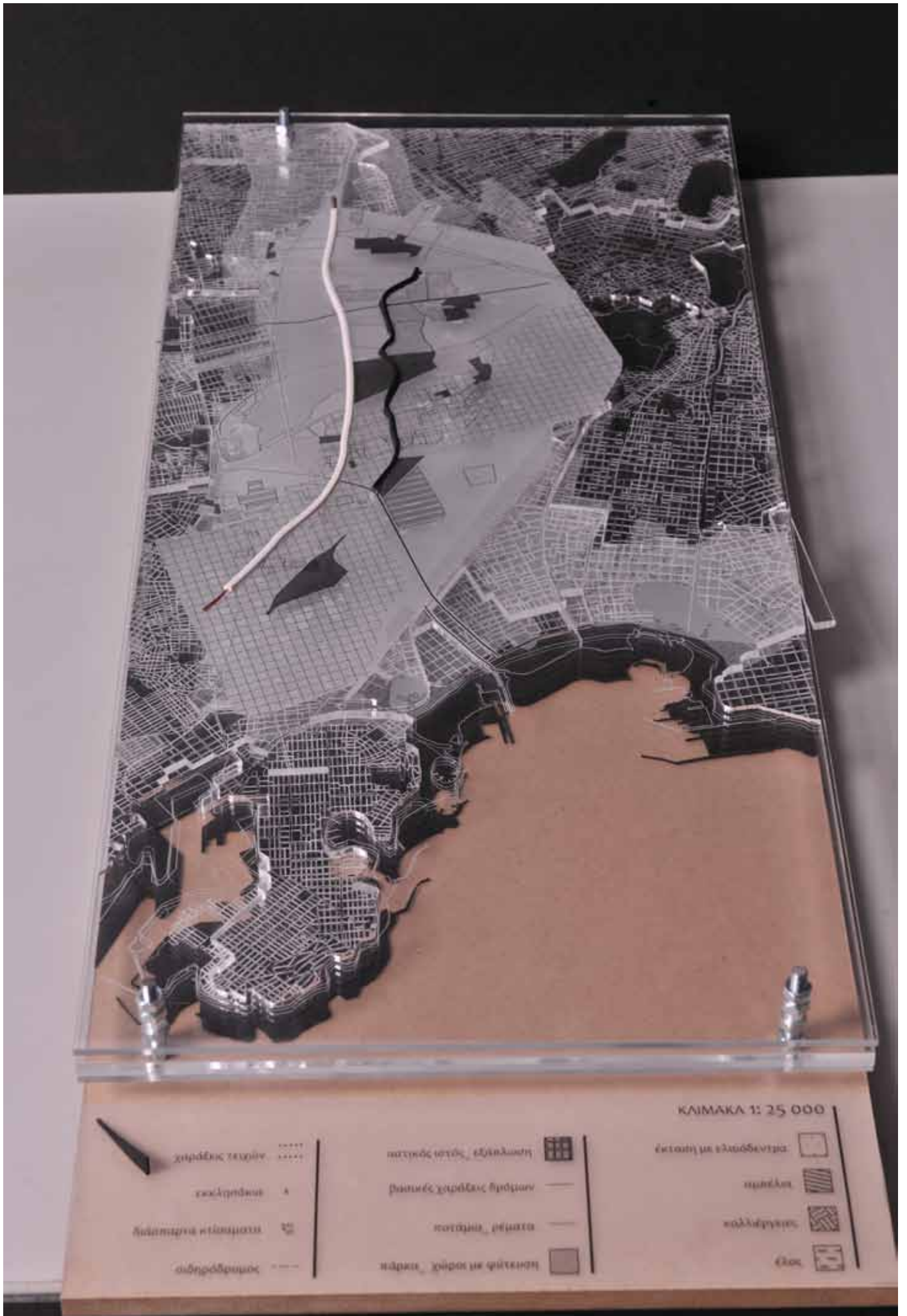
Στα διαγράμματα φαίνονται οι αλλαγές χρήσεων γης στις δύο περιοχές. Παρατηρούμε πως στον Κηφισό αρχικά γίνονται πιο έντονες αλλαγές κι έπειτα πιο ήπιες, ενώ στην Ιερά Οδό το αντίθετο.

B

φωτογραφίες μακέτας

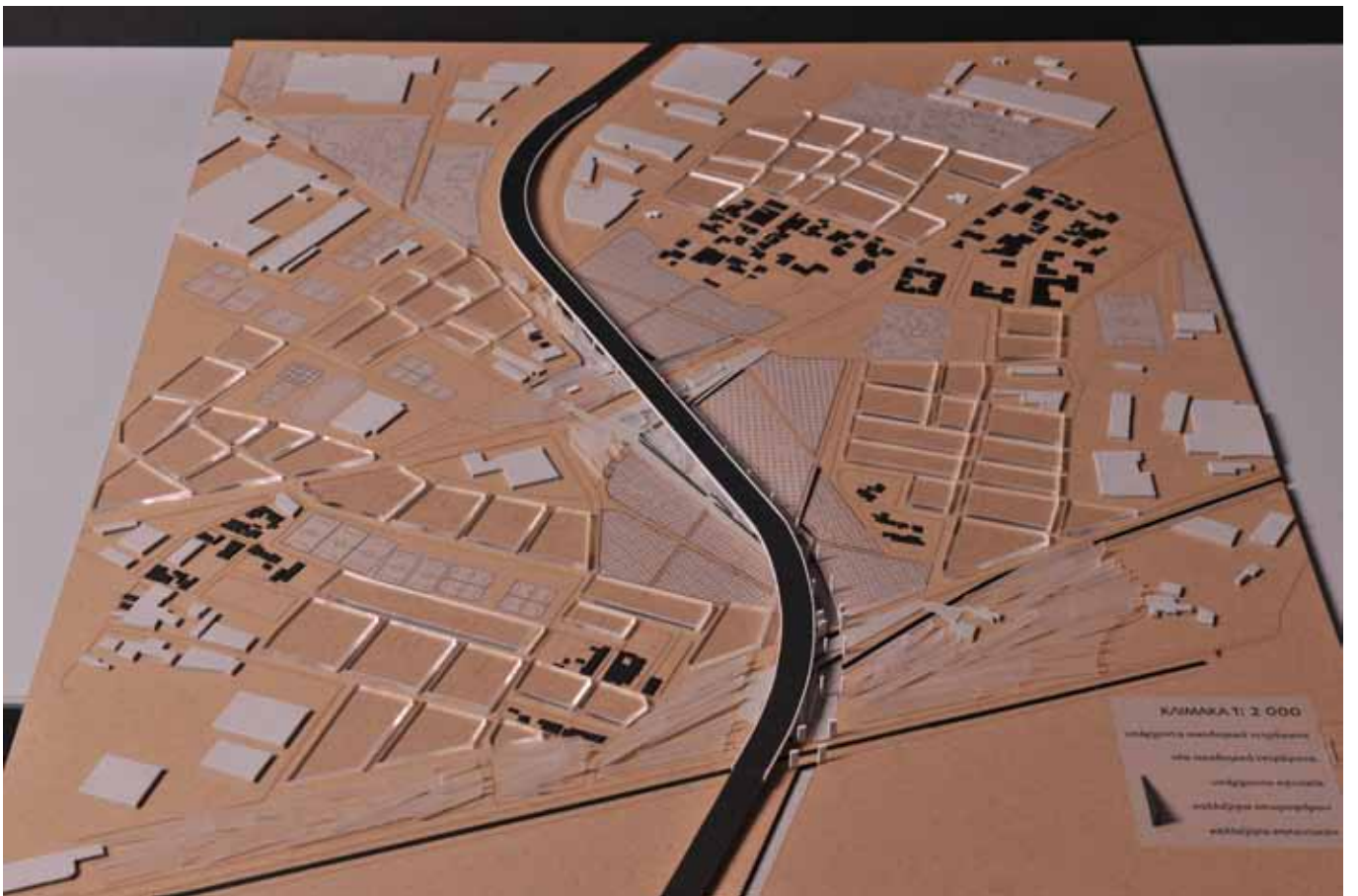
Αριστερή σελίδα:

Μακέτα (κλ. 1:25000) με την ανάλυση σε 3 φάσεις εξέλιξης. Σε κάθε επίπεδο έχει χαραχτεί η ανάπτυξη του αστικού ιστού και οι βασικοί άξονες (ροές νερού και δρόμοι) που διατρέχουν την περιοχή. Διαβάζονται ακόμη οι χρήσεις κάθε επιπέδου, ενώ με την διαδοχή των επιπέδων μπορεί κανείς να αντιληφθεί τις αλλαγές μέχρι σήμερα. Το τελευταίο επίπεδο είναι η εφαρμογή του πλάνου στρατηγικών προθέσεων.

Δεξιά σελίδα:

Αρχικές μακέτες με τις προθέσεις σε κάθε περιοχή, κάτοψη και χαρακτηριστική τομή σε κλίμακα 1:5000.

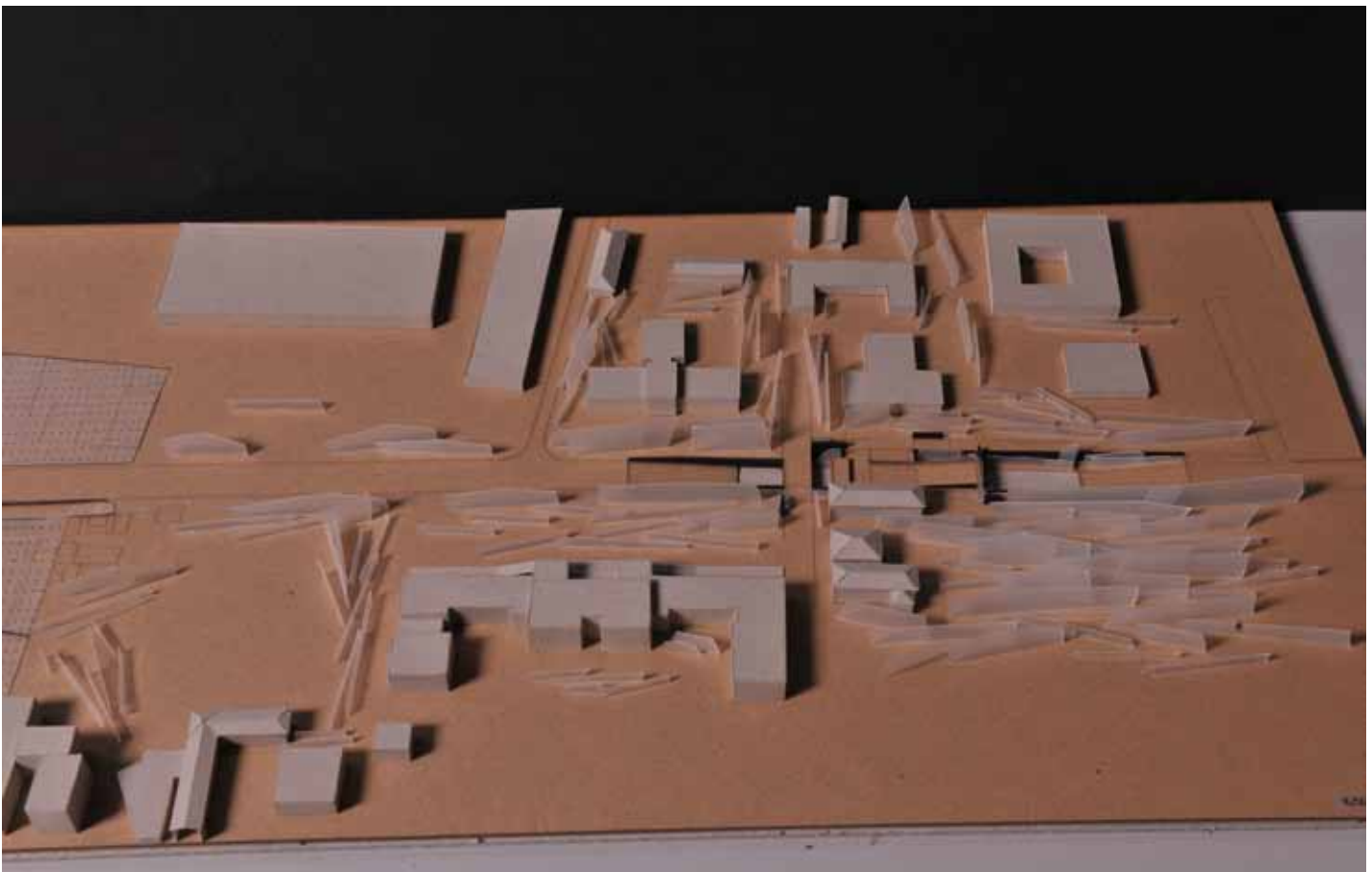
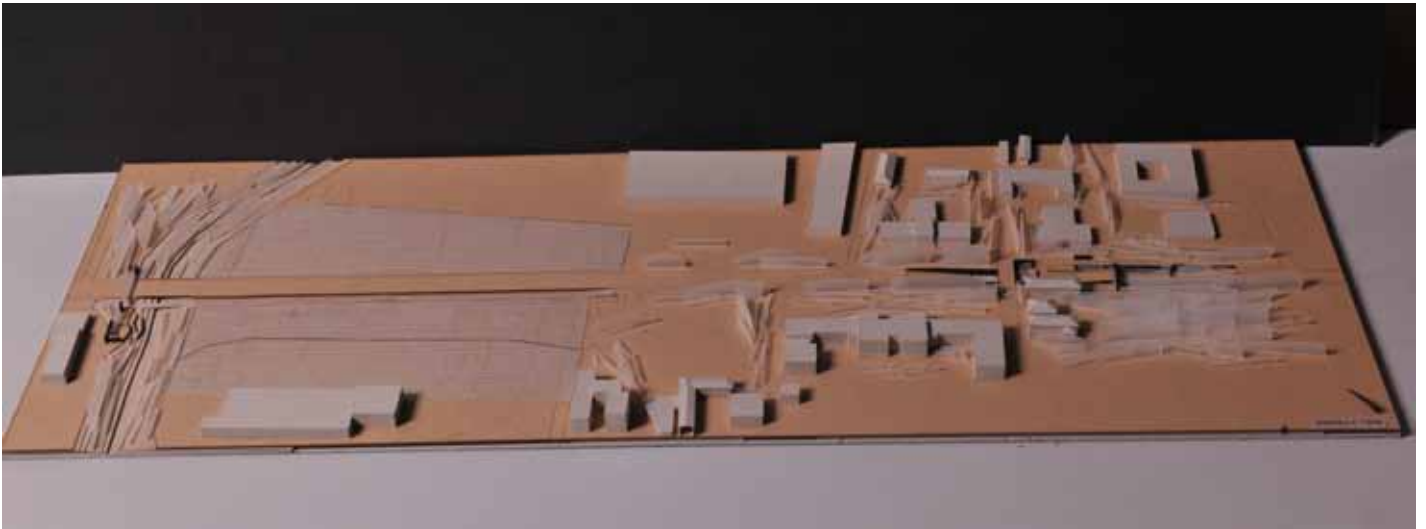

Αριστερή σελίδα:

Η περιοχή του Κηφισού (κλ. 1:2000) με τα υπάρχοντα κτίσματα που διατηρούνται και αυτά που απομακρύνονται (απλή χάραξη) κάτω από τα νέα οικοδομικά τετράγωνα (διαφάνεια).

Δεξιά σελίδα:

Η περιοχή της Ιεράς Οδού (κλ. 1:1000) με έντονη φύτευση στη Γεωπονική και στο ρέμα του Πρ. Δανιήλ. Διακρίνονται τα κτίρια της Γεωπονικής και των εργοστασίων SOFTEX και ΕΒΓΑ.

βιβλιογραφία

Αραμπατζή Χ., Θεοδώρου Κ., Κηφισός-δίκτυα αστικών αναπλάσεων με άξονα τον δρόμο, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διπλωματική εργασία, Αθήνα 2006

Αργυροπούλου Ε., Οικονομική Αποτίμηση Δημιουργίας Μητροπολιτικού Πάρκου στον Κηφισό ποταμό, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, ΔΠΜΣ, Αθήνα 2011

Βελεγράκης Γ., Σύγχρονη αστική ανάπτυξη και κοινωνική πρακτική: Το παράδειγμα του Ελαιώνα Αττικής, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σπουδαστική Εργασία ΔΠΜΣ, Αθήνα Δεκέμβριος 2009

Βλαχογιάννη Ι., Διερεύνηση της χωροκοινωνικής φυσιγνωμίας της περιοχής του Ελαιώνα: εξέλιξη – προοπτικές, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, Αθήνα 2008

Γιωργαλλή Μ., Σταύρου Ελ., Κηφισός : μια προσέγγιση στην βιομηχανική ιστορία της Αθήνας, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διάλεξη, Αθήνα 2005

Γκίτζιας Α., Μπουντουράκη Γ., Ελαιώνας: συνέχειες και ασυνέχειες σε ένα μεταβαλλόμενο – μεταβιομηχανικό τοπίο, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διάλεξη, Αθήνα 2008

Ζαβιτσάνου Ζ., Ελαιώνας: στα πλαίσια της εντατικής ανάπτυξης του αστικού χώρου, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σπουδαστική Εργασία ΔΠΜΣ, Αθήνα 2008

Θεοδωράκη Σ., Κασσελούρη Ελ., Χωρικές Τομές στις Σύγχρονες Μεγα-πόλεις: εσωτερικά όρια στην πόλη του Μεξικό, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διάλεξη, Αθήνα 2011

Κατσιμπάρδη Α., Γενετζάκη Β., Ιερά οδός : πολυμορφία και όρια, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διάλεξη, Αθήνα 2005

Κοκώση Α., Ο Ελαιώνας: μια περιοχή σε μετάβαση, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σπουδαστική Εργασία ΔΠΜΣ, Αθήνα 2008

Κονταράτου Ε., Ελαιώνας Αθηνών: κριτική προσέγγιση της πολεοδομικής μελέτης για τη “Διπλή Ανάπλαση” (Βοτανικός – Λεωφόρος Αλεξάνδρας), Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σπουδαστική Εργασία ΔΠΜΣ, Αθήνα 2008

Κοταμπάση Χ., Σκέντος Αθ., Γεωμορφολογική Ανάλυση της Υδρογραφικής Λεκάνης Απορροής του Κηφισού ποταμού και ανθρώπινες παρεμβάσεις, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας, πτυχιακή εργασία, Αθήνα Σεπτέμβριος 2005

Κουρκάκης Κ., Ο Ελαιώνας των Αθηνών: αστικό κενό, μητροπολιτικό πάρκο ή υπερτοπικός πόλος αναψυχής;, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σπουδαστική Εργασία ΔΠΜΣ, Αθήνα 2009

Μάνου Δ., Σύγχρονες Τεχνικές Τηλεπισκόπησης στον έλεγχο και την καταγραφή της αστικής ανάπτυξης. Μελέτη εφαρμογής: το τμήμα του Άνω Ρου του Κηφισού ποταμού, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Γεωγραφίας, πτυχιακή εργασία, Αθήνα Σεπτέμβριος 2005

Οικονομοπούλου Μ., Κηφισός ποταμός: το σχήμα «πόλη-ποταμός», Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σπουδαστική Εργασία ΔΠΜΣ, Αθήνα 2010

Παντελοπούλου Α., Οι χείμαρροι στο λεκανοπέδιο της Αττικής, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διάλεξη, Αθήνα Σεπτέμβριος 2010

Παπαγιάννη Γραφείο (Thymio Papayannis & Associates), Ιερά Οδός Αθηνών-Ελευσίνος: Ανάδειξη του Αρχαιότερου Δρόμου της Ευρώπης, ανάθεση: ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ

Σακκής Β., Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων από τις αποφάσεις που αφορούν τον Ελαιώνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, Αθήνα Οκτώβριος 2006

Σαπλαούρας Μ., Χαλδέζου Σ., Συνάντηση παλιών και νέων τεχνών στην περιοχή του Ελαιώνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διπλωματική εργασία, Αθήνα 2010

Ταξιάρχη Π., Το Οδικό Δίκτυο της Αρχαίας Αθήνας και η Σωστική Αρχαιολογική Έρευνα. Πρόταση Ανάδειξης Καταλοίπων Αρχαίων Οδών σε Οικόπεδο του Κεραμεικού, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Διπλωματική εργασία ΔΠΜΣ, Αθήνα 2006

Τασσοπούλου Α., Περιβαλλοντική ένταξη ποτάμιων οικοσυστημάτων: Περίπτωση άνω ρου Κηφισού ποταμού, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, Διπλωματική εργασία, Αθήνα 2011

Curtius Ernst, Kaupert Johann A., *Karten von Attika*, Berlin 1895-1903

■ ερευνητικά προγράμματα

Αθήνα-Μεσογειακή Πρωτεύουσα: Στρατηγικές και Προτεραιότητες του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας/Αττικής 2021, ΥΠΕΚΑ – Οργανισμός Αθήνας, Ιούνιος 2011

Βασενχόβεν Λ. (επιστημονικός υπεύθυνος) , Σχεδιασμός Αναδιοργάνωσης και Μετεγκατάστασης των Διαμεταφορικών Επιχειρήσεων Περιοχής Ελαιώνα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, ανάθεση: Πανελλήνια Ένωση Εθνικών Διαμεταφορέων, 1998 – 1999

Βασενχόβεν Λ. (επιστημονικός υπεύθυνος) , Σχεδιασμός Φορέα Ανάπτυξης Περιοχής ΕΛΑΙΩΝΑ, Α' φάση, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, ανάθεση: Οργανισμός Αθήνας, Αύγουστος 1997

Βασενχόβεν Λ. (επιστημονικός υπεύθυνος), *Ανάλυση Αστικών Βιομηχανικών ζωνών και Μετεγκατάσταση Δραστηριοτήτων: Η Περίπτωση του Ελαιώνα της Αθήνας*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Οργανισμός Αθήνας, 1994 – 1995

Βασενχόβεν Λ. (επιστημονικός υπεύθυνος), *Διαχείριση Περιοχών Ανάπλασης και Οργάνωση Φορέα Ανάπτυξης: Περίπτωση Ελαιώνα*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, ανάθεση: Οργανισμός Αθήνας, 1997 – 1999

Βασενχόβεν Λ. (επιστημονικός υπεύθυνος), *Πολεοδομική Οργάνωση και Ανάπλαση Περιοχής Ελαιώνα στην Αθήνα*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, ανάθεση: Δήμος Αθηναίων, 1992

Βασενχόβεν Λ. (επιστημονικός υπεύθυνος), *Υλοποίηση Προγραμμάτων Ανάπλασης Βιομηχανικών Ζωνών εντός πόλεων και Μετεγκατάσταση από αυτές οικονομικών δραστηριοτήτων (Μελέτη Περίπτωσης: Ελαιώνας της Αθήνας)*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Οργανισμός Αθήνας, 1995

Βασενχόβεν Λ., Μαρκάτος Ν., Παπαγιαννάκης Λ. (ομάδα μελέτης Ελαιώνα), *Μελέτη Καταγραφής και Βιωσιμότητας των Βιομηχανικών Δραστηριοτήτων του Ελαιώνα*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, ανάθεση: Σύνδεσμος Δήμων Περιοχής Ελαιώνα Αθήνας, 1991 – 1992

Καραλή Μ. (επιμέλεια), *Εναλλακτικές Πρακτικές Παρέμβασης στα Ρέματα*, διατμηματικό ερευνητικό πρόγραμμα, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας, Αθήνα 1996

■ συγγράμματα

Αραβαντινός ΑΘ., *Πολεοδομικός Σχεδιασμός: για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*, β' έκδοση, Αθήνα: ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ, 2007

Αρχαίοι Δρόμοι-Αττικής Οδοί, Αρχαίοι Δρόμοι της Αττικής, συλλογικό έργο, επιμ. Κορρές Μ., Αθήνα: ΜΕΛΙΣΣΑ, 2009:
Τσιριγώτη-Δρακωτού Ι., *Ιερά Οδός, ανατολικό τμήμα και Λύγκουρη Ε.*, *Οδοί από την Αθήνα έως την Ακαδημία Πλάτωνος*

Εκλάμψεις της πόλης (η αποσπασματική πόλη) : δεκατέσσερις προτάσεις για τη διευθέτηση του χώρου στα Μακρά Τείχη της Αθήνας // La ville en eclats : quatorze propositions pour l' aménagement du site des Longs Murs, entre Athenes et le Piree, επιμ. Scoffier R., Κουμπής Τ., Αθήνα: FUTURA, 2007

Ζαβάντης Δ., Πανουργιάς Χ., *Πολεοδομική Ανάπλαση Περιοχών Κατοικίας: Μικροπολεοδομικά στοιχεία*, Αθήνα: ΑΘ. ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ, 2004

Ζήβας Δ., *Τα μνημεία και η πόλη*, β' έκδοση, Αθήνα: LIBRO, 1997

Ημερολόγιον (Πασχαλινόν) του «Οδοιπορικού Συνδέσμου», έτος Β', Αθήνα: Τυπογραφείον «ΕΣΤΙΑ», 1926

Κανετάκης Γ., Μπενέκη Ελ., Σαρηγιάννης Γ., Αγ. Ιωάννης Ρέντης- Η ιστορική και πολεοδομική του εξέλιξη, Αθήνα: Δήμος Αγ. Ι. Ρέντη, 2002

Λερίου Α., Ιερά Οδός: Αναζητώντας το Ιχнос, Αθήνα: ΔΗΜΟΣ ΑΙΓΑΛΕΩ, 2006

Μπίρης Κ., ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ από του 19ου εις τον 20ον αιώνα, (α' έκδοση 1966) ε' έκδοση, Αθήνα: ΜΕΛΙΣΣΑ, 2005

Οδηγός Αθηνών 1906, φωτογραφική αναπαραγωγή, Αθήνα: Δήμος Αθηναίων-Πολιτισμικός Οργανισμός, 2002

Ρωπαΐτου-Τσαπαρέλη Ζ., Ο Ελαιώνας της Αθήνας: Ο χώρος και οι άνθρωποι στο πέρασμα του χρόνου, Αθήνα: ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ, 2006

Σαρηγιάννης Γ., Αθήνα 1830-2000: Εξέλιξη-Πολεοδομία-Μεταφορές, Αθήνα: ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ, 2000

Στεφάνου Ι., Η φυσιογνωμία ενός τόπου : ο χαρακτήρας της ελληνικής πόλης τον 21ο αιώνα , Αθήνα: ΕΜΠ, 2001

Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη, συλλογή κειμένων, επιμ. Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος Η., Αθήνα: ΚΡΙΤΙΚΗ, 2006

Τραυλός Ι., Πολεοδομική Εξέλιξις των Αθηνών, (α' έκδοση Αθήνα 1960) γ' έκδοση, Αθήνα: ΚΑΠΟΝ, 2005

Χατζιώτης Κ., Γειτονιές της παλιάς Αθήνας: Το Μεταξουργείο, Κολωνός-Ακαδημία Πλάτωνος, β' έκδοση, Αθήνα: Δήμος Αθηναίων-Αθηναϊκή Βιβλιοθήκη, 2005

Traulos J., *Pictorial dictionary of Ancient Athens*, London : Thames and Hudson , 1971

■ **άρθρα _περιοδικά _
επιστημονικά άρθρα**

Γκανιάτσας Β., Ανάδειξη αρχαιοτήτων στον αστικό χώρο: Στοιχεία για ένα γενικό πλαίσιο θεώρησης και πράξης, Αθήνα 1/03/2007, διαδικτυακό περιοδικό MONUMENTA

Δραγώνας Π., Αστικοί χείμαρροι. Τα αθηναϊκά ρέματα ως δίκτυα ανασυγκρότησης του δημόσιου χώρου, 21/12/2007, διαδικτυακό περιοδικό MONUMENTA

Δραγώνας Π., Κηφισός: το απωθημένο ποτάμι, 31/01/2010, διαδικτυακό περιοδικό Greek Architects

Δραγώνας Π., Ο Ελαιώνας των μεγάλων Αντιφάσεων, 27/05/2010, διαδικτυακό περιοδικό Greek Architects

Ζαμπετάκης Α. Λ. , Μάνιος Β.Θ. & Καρατζάς Γ., *Καινοτομικές μέθοδοι εξυγίανσης ρυπασμένων εδαφών και υπόγειων υδάτων. Η τεχνολογία της φυτοεξυγίανσης*, Heleco '05, Αθήνα: ΤΕΕ, 3-6 Φεβρουαρίου 2005

Κουτσογιάννης Δ., *Για την κάλυψη του Κηφισού Ποταμού*, εφημερίδα ΜΑΧΗΤΙΚΗ του Μοσχάτου, 8/06/2002

Μαγκλινής Η., *Βοτανικός, έρημη χώρα γεμάτη ζωή*, εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 10/06/2012

Μαντουβάλου Μ., *Ο Πολεοδομικός Σχεδιασμός της Αθήνας (1830-1940)*, από το «Από την Ακρόπολη της Αθήνας στο λιμάνι του Πειραιά. Σχέδια Ανάπλασης Αστικών Περιοχών», επιμ. Σακελλαρόπουλος Χ., έκδ. ΕΜΠ-Politechnico di Milano, 1988

Μποφίλιας Α., *Ανάδειξη του ιστορικού Ελαιώνα των Αθηνών*, περιοδικό Αρχαιολογία και Τέχνες, τεύχος 102, σελ.83-94, Μάρτιος 2007

Σαπουντζάκη Κ., *Ο Ελαιώνας της Αθήνας*, στο ερευνητικό Greek Scapes

Τσιριγώτη-Δρακωτού Ι., *Η πορεία της Ιεράς Οδού και η σημασία της*, περιοδικό Αρχαιολογία, τεύχος 43, σελ. 28-32, Ιούνιος 1992

ΦΕΚ, Τεύχος τέταρτο, αρ. φύλλου 1049, *Προεδρικό Διάταγμα για τον Ελαιώνα*, 30 Νοεμβρίου 1995

Χρονόπουλος Ι., Παρασκευοπούλου Α., *Τα Ιστορικά Κτήρια Του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών Χθες και Σήμερα*, Τριπτόλεμος, περιοδική έκδοση, τεύχος 19, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Οκτώβριος 2004

Evelpidou N., Mamassis N., Vassilopoulos A., Makropoulos Ch. and Koutsoyiannis D., *Flooding in Athens: The Kephisos River flood event of 21-22/10/1994*, στη διεύθυνση της ερευνητικής ομάδας ΙΤΙΑ

Sapountzaki P., Wassenhoven L., *Spatial Discontinuities and Fragmentation of Urban Areas: The example of the Elaionas of Athens*, 5th Biennial of Town and Town Planners "Connecting the city: Connecting citizens", Barcelona, 10-12 April 2003

Taylor K., *Landscape and Memory*

■ ημερίδες _ πρακτικά

Βαταβάλη Φ., Μπελαβίλας Ν., *Ο μετασχηματισμός της οδού Πειραιώς*, ανακοίνωση στην 5η Πανελλήνια Επιστημονική Συνάντηση ΤΙC C I Η, Βόλος 22-25/11/2007, «Το τέλος των γιγάντων βιομηχανική κληρονομία και μετασχηματισμοί των πόλεων»

Ελαιώνας: να γίνει πηγή ζωής: 18-19 Ιουνίου, διήμερο για τον Ελαιώνα, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Αθήνα: ΤΕΕ, 1991

Επαναχρησιμοποίηση Εγκαταλειμμένων Βιομηχανικών Εκτάσεων –
Ο Ελαιώνας της Αθήνας, διοργάνωση: Goethe Institut Athen, 1989

Θέμα: «Η ανάπλαση του Ελαιώνα», πρακτικά επιστημονικής
ημερίδας του ΕΜΠ (1/02/1993), Σύνδεσμος Διαχείρισης-Ανάπτυξης
Ελαιώνα, Δήμος Αθηναίων, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα
1993

Μαλατέστας Ν. (εισηγητής) και Σάρρος Μ., Θέμα: «Αντιπλημμυρική
προστασία Αττικής» Αντιπλημμυρική προστασία λεκανοπεδίου
Αθήνας (Κηφισός – Ιλισός), Αθήνα: ΤΕΕ, 2/11/2004

Μπιτούνης Π., Θέμα: «Ελαιώνας : Από τη Θεωρία στην Πράξη, 20
Χρόνια Μετά...» «Η ανάπτυξη της Δυτικής Αθήνας και ο Ελαιώνας»,
Αιγάλεω, 08/03/2000

Οι δημόσιοι χώροι ως κοινωνικό αγαθό σε κρίση, Μια πρωτοβουλία
του Νέου Κινήματος Αρχιτεκτόνων, 15/01/2011

Παπανικολάου Δ., Μπάση Ε.-Κ., Κράνης Χ. και Δανάμος Γ.,
Παλαιογεωγραφική εξέλιξη του λεκανοπεδίου Αθηνών από το άνω
Μειόκαινο έως σήμερα, Δελτίο της Ελληνικής Γεωλογικής Εταιρίας
τομ. XXXVI, 2004, σελ.815-825, Πρακτικά 10ου Διεθνούς Συνεδρίου,
Θεσ/νίκη Απρίλιος 2004

■ διαδίκτυο

<http://akadimia-platonos.blogspot.gr>

<http://elaionas.wordpress.com/>

<http://evrosoriou.wordpress.com>

<http://gallica.bnf.fr>

<http://gis.ktimanet.gr>

<http://itia.ntua.gr/>

<http://khfi-sos.blogspot.gr>

<http://www.archetai.gr/site/content.php?artid=96>

<http://www.cityofathens.gr>

<http://www.eie.gr>

http://www.eie.gr/archaeologia/gr/chapter_more_10.aspx

<http://www.greekarchitects.gr>

<http://www.greekscapes.gr>

<http://www.monumenta.org>

<http://www.theberlage.nl>

<http://www.uni-heidelberg.de>

<http://www.ypeka.gr>

■ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

Βασενχόβεν Λουδοβίκος, Ομότιμος καθηγητής Πολεοδομίας-Χωροταξίας στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Κουτσογιάννης Δημήτρης, Καθηγητής του ΕΜΠ στην Υδρολογία και Ανάλυση Συστημάτων Υδραυλικών Εργων στον Τομέα Υδατικών Πόρων και Περιβάλλοντος της Σχολής Πολιτικών Μηχανικών, μέλος της ερευνητικής ομάδας ΙΤΙΑ

Σαπουντζάκη Καλλιόπη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο-Τμήμα Γεωγραφίας: Εφαρμοσμένη Γεωγραφία με έμφαση στον Προγραμματισμό του Χώρου και την Προστασία από Φυσικές Καταστροφές

■ ποίηση _ λογοτεχνία

Αγγελος Σικελιανός, *ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ*, ποίημα της σειράς «Ορφικά», 1935

Francois Rene de Chateaubriand, *Οδοιπορικό - Η Ελλάδα του 1806: Από το Παρίσι στην Ιερουσαλήμ (Itineraire de Paris a Jerusalem)*, πρόλογος-μτφ. Καραντώνης Α., Αθήνα: ΔΩΔΩΝΗ, 1979

ευχαριστίες

Ευχαριστώ για τη βοήθειά τους: τον κ. Βασιλάτο και τον κ. Πανταλέων για τις συμβουλές τους, τον κ. Μπελαβίλα για την παροχή χαρτών του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος, τον κ. Γκανιάτσα και την κ. Κλαμπατσέα για την συνολική επίβλεψη της εργασίας, τις συμβουλές και τις κατευθύνσεις που μου έδωσαν.

Ευχαριστώ όλους όσους συνέβαλλαν με κάθε τρόπο στην διεξαγωγή και ολοκλήρωση αυτής της εργασίας (ειδικά τη Γεωργία, την Κατερίνα και τον αδερφό μου για τις βόλτες στον Ελαιώνα..).

στοιχεία επικοινωνίας:
anele5kas@hotmail.com
210 88 18 049